

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**KİTAP SAHİBİ PEYGAMBERLERLE İLGİLİ HADİSLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ
(HZ. MUSA VE HZ. DAVUD)**

FATMANUR HALTALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. MUHİTTİN UYSAL**

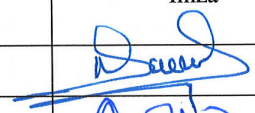
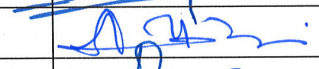
KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN KONYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatmanur HALTALI
	Numarası	128106031017
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Hadis Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhittin UYSAL
	Tezin Adı	Kitap Sahibi Peygamberlerle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi (Hz. Musa, Hz. Dâvûd)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Kitap Sahibi Peygamberlerle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi (Hz. Musa, Hz. Dâvûd) başlıklı bu çalışma 17/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Muhittin UYSAL	
2	Prof. Dr.	Adil YAVUZ	
3	Dr. Öğrt. Üyesi	Nasseruddin MAZHARİ	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatmanur HALTALI		
	Numarası	128106031017		
	Ana /Bilim Dalı	Bilim	Temel İslam Bilimleri/ Hadis Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kitap Sahibi Peygamberlerle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi (Hz. Musa, Hz. Dâvûd)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

Fatmanur HALTALI

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatmanur HALTALI		
	Numarası	128106031017		
	Ana Bilim /BilimDalı	Temel İslam Bilimleri/ Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	TezDanışmanı	Prof. Dr. Muhittin UYSAL		
	Tezin Adı	Kitap Sahibi Peygamberlerle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi (Hz. Musa, Hz. Dâvûd)		

HALTALI, Fatmanur, Kitap Sahibi Peygamberlerle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi (Hz. Musa ve Hz. Dâvûd), Yüksek Lisans Tezi, Prof. Dr. Muhittin UYSAL, Konya, 2019.

Tezimiz giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, metodu ve hadis literatüründeki yeri üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Hz. Musa ile ilgili 42 hadisin tahrir ve değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde Hz. Dâvûd'la ilgili 33 hadisin tahrir ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tezimizin sonuç kısmında ise rivayetlerin kaynaklara dağılımı ve sıhhat bilgileri hakkında ulaştığımız sonuçlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Peygamber, Hz. Musa, Hz. Dâvûd, Tahrir.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Fatmanur HALTALI		
	Student Number	128106031017		
	Department	Basic Islamic Sciences/Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Muhittin UYSAL		
	Title of the Thesis/Dissertation	Evaluation of the Hadiths About of the Book Owner Prophets (Prophet Moses and Prophet David)		

HALTALI, Fatmanur, Evaluation of the Hadiths About of the Book Owner Prophets (Prophet Moses and Prophet David), Master Thesis Advisor: Prof Dr. Muhittin UYSAL, Konya, 2019.

This thesis consists of introduction part, two main parts and a conclusion part. The introduction part deals with the research topic, the purpose of the research, its methods, importance and the place of the subject in hadith literature.

In the first part, forty two hadiths of about prophet Moses evaluated in the terms of tahrir. In the second part, thirty three hadiths of about prophet David evaluated in the terms of tahrir.

In conclusion, distribution of hadiths to resources and health status evaluated.

Keywords: Hadith, Prophet, Moses, David, Tahrir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1
KONU VE HADİS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ	1
I. Konu, Önemi, Metod ve Kaynaklar	1
II. Konunun Hadis Literatüründeki Yeri.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM	12
KUR'AN-I KERİM VE HADİSLERDE HZ. MUSA (A.S.)	12
I. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa	13
II. Hadislerde Hz. Musa.....	19
A. Hz. Musa'nın Hayatı, Şahsiyeti ve Beşerî Özellikleri	19
B. Zühd ve Ahlakî Özellikleri	34
C. Risaleti	40
D. İsrailoğulları İle Arasında Yaşanan Hadiseler	58
E. Duaları.....	65
İKİNCİ BÖLÜM KUR'AN-I KERİM VE HADİSLERDE HZ. DÂVÛD.....	72
A. Kur'an- ı Kerim'de Hz. Dâvûd.....	73
B. Hadislerde Hz. Dâvûd.....	75
A. Hz. Dâvûd'un Hayatı, Şahsiyeti ve Beşerî Özellikleri.....	75
B. Zühd ve İbadet Hayatı	86
C. Duaları	97
D. Sözleri	104
SONUÇ	107
KAYNAKÇA.....	110
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
(a.s.)	: Aleyhisselam
b.	: Bin
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	:Hicrî
Hz.	:Hazreti
(r.a.)	: Radıyallâhu anh
s.	:Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkik eden
thrc.	: Tahric
trc.	: Çeviren, tercüme eden
t.y.	: Tarihsiz
nşr.	: Neşreden, Tahkik eden
v.	:Vefat tarihi
v.dğr.	: Ve diğerleri
yy.	:Basım yeri yok

ÖNSÖZ

Yüce Allah, insanlara ilahî mesajlarını peygamberler aracılığı ile ulaştırmıştır. Peygamberler, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğde bulunmuş ve temsil vasıflarıyla inanlara yol gösterip öncülük etmişlerdir. Bu sebeple Kur'an- ı Kerim ve hadislerde sıklıkla peygamberlerin hayatlarından ve şahsiyet özelliklerinden bahsedilir.

Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş peygamberin isimleri zikredilirken içlerinden dört tanesine kitap verildiği haber verilmiştir. Hz. Musa'ya Tevrat; Hz. Dâvûd'a Zebur; Hz. İsa'ya İncil gönderilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ise son ilahî kitap Kur'an-ı Kerim, gönderilmiştir. Söz konusu peygamberlerin hayatları, şahsiyet ve ahlakî özellikleri ile ilgili olan ayet ve hadisler; onları doğru tanımak ve anlamak adına son derece önemlidir. Bu sebeple biz çalışmamız için **“Kitap Sahibi Peygamberlerle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi (Hz. Musa ve Hz. Dâvûd)”** konusunu belirledik. Yüksek lisans tezi olarak bu konuyu çalışmanın, hadis mecmualarını, rical kitaplarını ve tahrir kaynaklarını bizzat kullanmayı gerektirmesi sebebiyle bireysel donanımımıza katkı sağlayacağını öngördük.

Bu itibarla çalışmamız, Hz. Musa ve Hz. Dâvûd'la ilgili rivayetlerin Kütüb-i Sitte dönemi ve öncesinde kaleme alınmış hadis mecmualarında nasıl ele alınıp işlendiği, peygamberlerin hangi özelliklerinden bahsedildiği ve konunun özünü teşkil eden rivayetlerin sıhhat ve zâf açısından ne durumda oldukları gibi sorulara cevap bulmayı amaçlamaktadır.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde peygamberlik kavramından kısaca bahsettikten sonra çalışmamızın konusunun öneminden , yararladığımız kaynaklardan ve çalışmamızda kullandığımız metottan bahsettik. Bu bölümde ayrıca, kaynak olarak esas aldığımız hadis mecmualarında peygamberlere dair rivayetlerin hadis mecmualarına dağılımını, inceledik.

Birinci bölümün ilk kısmında Kur'an'da bize sunulan bilgiler doğrultusunda Hz. Musa'nın hayatına dair ayetleri kronolojik olarak sıralayarak Hz. Musa'yı kısaca tanıtmaya çalıştık. İkinci kısımda ise Hz. Musa'ya dair rivayetleri uygun başlıklar altında sınıflandırarak tahrir ve sıhhatleri hakkında özet bilgiler sunmaya çalıştık.

İkinci bölümün ilk kısmında Hz. Dâvûd'un özelliklerine ışık tutan ayetleri aktardık. İkinci kısımda ise Hz. Dâvûd'la ilgili rivayetleri, uygun başlıklar altında

toplayarak tahrir ve sıhhat durumları ile ilgili değerlendirmeleri aktarmaya gayret ettik.

Birinci bölümde 42, İkinci bölümde 33 hadis incelendi.

Tez çalışmamız süresince teşvik edici ve yol gösterici katkıları ile desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Muhittin UYSAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma sürem boyunca gösterdikleri destek ve anlayıştan ötürü kıymetli eşime ve oğluma teşekkür ederim. Maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan sevgili anne ve babama müteşekkirim.

Fatmanur HALTALI

Konya-2019

GİRİŞ

KONU VE HADİS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ

GİRİŞ

KONU VE HADİS LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ

I. Konu, Önemi, Metod ve Kaynaklar

A. Konu ve Önemi

İnsan, İslam dini nazarında akıllı ve cüzi iradesi sebebiyle yapıp ettiklerinden sorumlu tutulmuştur. Başlangıç itibariyle tek bir ümmet olduğu bildirilen insanoğlu, zamanla çeşitli kabile ve milletlere ayrılmıştır. Yüce Allah, müjdeci ve uyarıcı nebîleri vasıtasıyla insanlara ilahî mesajlarını ulaştırmıştır. Bu sebeptendir ki peygamberlik konusu ve kavramı, Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin üzerinde durduğu en önemli konulardan biridir.

Peygamber, Farsça bir kelime olup “haber getiren” anlamına gelmektedir.¹ Kur'an-ı Kerim'de peygamber karşılığında nebî, resûl ve mürsel kelimeleri, peygamber göndermeyi ifade etmek için irsâl, ictibâ, ıstıfâ ve ba's kökünden fiiller kullanılır. Nebî sözlükte “haber veren; mertebesi yüksek olan; açık seçik yol” anlamlarına gelir.² Resul ve mürsel kelimeleri de “gönderilmiş kişi” mânasındadır.³ Gerek nebî gerek resul Kur'an'da “Allah'ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi” anlamında kullanılmıştır.⁴

Kur'an-ı Kerim'de yirmi beş peygamberin ismi zikredilmiştir. İsmi zikredilen peygamberler arasında da dört tanesine Allah tarafından kitap gönderilmiştir. Söz konusu peygamberler; Hz. Musa (a.s.), Hz. Dâvûd (a.s.), Hz. İsa (a.s.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'dir. Bu husus, ayetlerde şu şekilde geçmektedir:

“O, sana Kitab'ı hak ve kendisinden öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. O, daha önce Tevrat'ı ve İncil'i insanlar için birer hidayet olarak indirmişti. Furkan'ı

¹ Kanar, Mehmet, “Peygamber”, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2017, 155.

² İbn Manzûr, “nbe”, *Lisânu'l-Arab*, Daru's- Sadr, Beyrut, I, 161-163.

³ İbn Manzûr, “rsl”, *a.g.e.*, XI, 281-285.

⁴ Yavuz, Yusuf Şevki, “Peygamber”, *DİA.*, İstanbul, 2007, XXXIV, 256.

*da indirdi. Şüphesiz, Allah'ın âyetlerini inkar edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir.”*⁵

*“Hem Rabbin göklerde ve yerde kim varsa daha iyi bilir. Andolsun, peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.”*⁶

Tevrat, Hz. Musa'ya; Zebur, Hz. Dâvûd'a, İncil ise, Hz. İsa'ya gönderilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ise son kitap Kur'an-ı Kerim gönderilmiştir. Söz konusu peygamberlerin hayatları, şahsiyet ve ahlakî özellikleri ile ilgili olan ayet ve hadisler; onları doğru tanımak ve anlamak adına büyük önem arz eder. Kur'an'da verilen bilgiler, tevatürün en üst seviyesini oluşturmaktadır. Hadislerin büyük çoğunluğu ise haber-i vahidlerden oluşmaktadır. Bu sebeple onların bilgi değerini ortaya koymak hayati önem arz eder. Biz de zikrettiğimiz sebepler neticesinde çalışmamız için *“Kitap Sahibi Peygamberlerle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi (Hz. Musa ve Hz. Dâvûd)”* konusunu belirledik. İlk etapta çalışmamızın konusuna Hz. İsa ile ilgili olan hadisleri de dahil etmiştik. Fakat çalışmamızın kaynakları ile ilgili araştırma yaparken *“Hadis Kaynaklarında Hz. İsa ile ilgili Rivayetlerin İncelenmesi”*⁷ isimli bir doktora tezi olduğunu farkettilik. Bu sebeple çalışmamızın konusunu Hz. Musa ve Hz. Dâvûd'la ilgili rivayetlerin değerlendirilmesi olarak sınırlandırdık.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hz. Musa ve Hz. Dâvûd'la ilgili hadislerinin Kütüb-i Sitte dönemi ve öncesindeki hadis kaynaklarından taranması ve bir araya getirilerek uygun başlıklar altında tasnifi çalışmamızın temelini teşkil edecektir. İlgili hadislerin sıhhat durumlarının tespiti yanında yer yer muhteva değerlendirmeleri yapılarak, konu ile ilgili gereksiz tartışmaların Sünnet'e vereceği zarar ve hasarların önlenmesi çalışmamızın amaçları cümlesindendir. Aynı zamanda çalışmaya konu olan peygamberler, Kur'an-ı Kerim'deki bilgiler ışığında genel olarak tanıtılacak ve hadislerde geçen özellikleri aktarılmaya çalışılacaktır.

B. Metod ve Kaynaklar

Konumuzla ilgili rivayetleri taramamızın ardından Hz. Musa ve Hz. Dâvûd'la ilgili yüzün üzerinde hadise ulaştık. Rivayetin sayısının çokluğu sebebiyle

⁵ Âl-i İmrân, 3/3-4.

⁶ İsra, 17/ 55.

⁷ Çetinkaya, Ahmet, *“Hadis Kaynaklarında Hz. İsa ile ilgili Rivayetlerin İncelenmesi”*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

çalışmamızın kapsamını “*Kütüb-i Sitte ve Öncesi Dönemde Tasnif Edilmiş Hadis Mecmuaları*” olarak sınırlandırma yoluna gittik.

Çalışmamızla ilgili ilk yaptığımız işlem dijital hadis tarama programlarından Hz. Musa ve Hz. Dâvûd ‘la ilgili hadisleri tarayıp tespit etmek oldu. Bu noktada *el- Mektebetü’ş-Şamile* isimli hadis programından istifade ettik. Daha sonra mükerrer kayıtları çıkararak konuyla ilgili en kapsamlı bilgi veren hadis metinlerini belirledik. Ardından söz konusu hadislerin *el-Mu’cemu’l-Müfhehres li Elfâzı’l- Hadis ’n- Nebevî*’deki bilgiler neticesinde tahrir işlemini gerçekleştirdik. Söz konusu hadis indeksinin yer vermediği hadisleri ise hadis kaynaklarından tespit ettik. Daha sonra hadisleri muhtevalarına uygun başlıklar altında tasnif ettik. Senetleri hakkında aşağıda zikredeceğimiz hadis kitaplarını taramak suretiyle bilgi elde etmeye çalıştık.

Bu kapsamda yararlandığımız kaynaklar şunlardır:

1. Kur’an-ı Kerim ve Tefsirler

Peygamberlerin hayatları, duaları ve ahlakî özellikleri ile ilgili en temel kaynak şüphesiz Kur’an-ı Kerim’dir. Bu sebeple öncelikli olarak Musa (a.s.) ve Dâvûd (a.s.)’la ilgili ayetlerin taramasını yaparak söz konusu peygamberlerin Kur’an’da bahsi geçen özelliklerini ve onların hayatlarına dair verilen bilgileri tespit ettik. Ardından bu ayetleri genel bir çerçeve oluşturmak amacıyla ilgili bölümlerin giriş kısımlarında aktardık. Ayetlerin meal ve tefsirleri için Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanmış Kur’an-ı Kerim meal ve tefsirinden faydalandık. Ayrıca Peygamberlerle ilgili rivayetlere yer vereceğini umduğumuz bir rivayet tefsiri olan İbn Cerir et- Taberî (v. 310/923)’nin *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l- Kur’an* adlı tefsirinden gerek ilgili ayetlerin tefsiri gerek rivayetler konusunda istifade ettik.

2. Hadis Kitapları

Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ilgili kısımda aktarılacağı için burada kaynak hadis kitaplarımızın isimlerini zikretmekle yetineceğiz.

- İmam Malik (v. 179/795), *el-Muvatta’*,
- Tayâlisî (v. 204/819), *el- Müsned*,

- Abdurrezak b. Hemmâm (v. 211/826), *el- Musannef*,
- İbni Ebî Şeybe (v. 235/849), *el- Musannef*,
- Ahmed b. Hanbel (v. 241/854), *el- Müsned*,
- Dârimî (v. 255/868), *es- Sünen*,
- Buhârî (v. 256/870), *es- Sahîh*,
- Müslim (v. 261/874), *es- Sahîh*,
- Tirmizî (v. 279/892), *el-Câmî*,
- Ebu Dâvûd (v. 275/888), *es-Sünen*,
- Nesâî (v. 303/915), *es- Sünen*,
- İbn Mâce (v. 273/886), *es- Sünen*.

Yukarıda zikrettiğimiz hadis kitaplarının yanında istidrak edebiyatından Hakim en- Nisabûrî'nin (v. 405/1014) *el- Müstedrek* isimli hadis kitabında da hadislerin sıhhat değerlendirmeleri ile alakalı bilgiler için zaman zaman faydalandık.

Hadislerin sıhhat değerlendirmeleri için Elbanî'nin (v. 1420/1999), *Silsilet'ül-Ahâdîsi's-Sahîha* ve *Silsilet'ül-Ahâdîsi'd- Daîfe ve'l- Mevduâ* isimli eserlerinden, Şuayb el-Arnâvut'un, Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned* isimli eseri üzerine yapmış olduğu tahkikten faydalandık.

Senedi hakkında değerlendirme bulamadığımız hadislerde ise ricâl edebiyatından, Zehebî'nin (v. 748/1347), *Mizânu'l- İtidâl'i* ile Mizzî'nin (v. 742/1342) *Tehzîbu'l- Kemâl fî Esmâi'r- Ricâl* isimli eserlerinden faydalandık.

3. Akademik Çalışmalar ve Diğer Eserler

Peygamberler tarihi ve onların özelliklerine dair yazılmış geniş kapsamlı pek çok eser mevcuttur. Biz bu konudaki literatür bilgileri için Yusuf Şevki Yavuz'un Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi'nde kaleme aldığı "Peygamber/Literatür" başlıklı yazısından faydalandık ve aşağıdaki müstakil eserlerin isimlerine ulaştık: Ebû İsa et-Tirmizî, *Evsâfû'n-nebî*; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, *Hayâtü'l-enbiyâ fî kubûrihim*; İbn Kesîr, *Kıyasü'l-enbiyâ*, Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*; Abdürrahim ZAPSU, *Enbiyâ Tarihi*; Abdullah AYDEMİR, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*; Asım KÖKSAL, *Peygamberler Tarihi*.

Konumuzla ilgili olarak ülkemiz sınırları içerisinde Dâvûd (a.s.) ile ilgili hadis alanında hazırlanmış herhangi bir tez çalışması tespit edemedik.

Musa (a.s.)’la ilgili ise konumuzu belirledikten sonra, yapmış olduğumuz taramalar neticesinde “*H. Musa İle İlgili Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi*”⁸ isimli hadis alanında çalışılmış bir yüksek lisans tezinin olduğunu tespit ettik. Söz konusu tezi incelediğimizde gördük ki; tezde kullanılan yöntem ile bizim tezimizde izlediğimiz metot birbirinden farklılık arz ediyor. Şöyle ki bahsetmiş olduğumuz tezin bir bölümünde Hz. Musa ile ilgili Tevrat ve İncil kapsamında bilgiler verilmiş, bir başka bölümünde ise Tarih, Tefsir, Tasavvuf ve Edebiyat kaynaklarında geçen Hz. Musa’ya dair bilgiler aktarılmıştır. Çalışmanın bir diğer bölümünde sahih hadis kaynaklarından Hz. Musa ile ilgili elde edilen veriler sunulmuş, son bölümde de Hz. Musa ile ilgili mevzû rivayetler aktarılmıştır. Bizim çalışmamız yukarıda izah ettiğimiz metot ve kaynaklara göre geliştiğinden iki çalışma arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Biz bu çalışmanın Hz. Musa ile ilgili sahih hadislerin derlendiği bölümden, elde ettiğimiz rivayetlerin Türkçe anlam mukayesesi açısından zaman zaman faydalandık. Genel itibari ile ulaşılmış olduğumuz hadis sayısının mukayesesini yapma imkanı bulduk.

II. Konunun Hadis Literatüründeki Yeri

Bu bölümde çalışmamızın kapsamı çerçevesinde taramış olduğumuz hadis kitaplarında, Hz. Musa ve Hz. Dâvûd’la ilgili hadislerin hangi başlıklar altında bizlere aktarıldığını incelemeye gayret edeceğiz. “Kitâbu’l- Enbiya” isimli müstakil bir bölüm ihtiva eden hadis kitaplarında hadislerin yer aldığı bab başlıkları hakkında bilgi vermeye çalışırken; eğer böyle bir bölüm mevcut değilse hadislerin hangi bölüm ve bab başlıkları altında bize aktarıldığını tespit edeceğiz. Müsned türündeki ale’r- ricâl eserlerde ise hadisi aktaran sahabî ravilerin isimlerini zikrederek hadisin yer aldığı kaynağa atıfta bulunacağız.

“Kütüb-i Sitte ve Öncesi Dönemde Tasnif Edilmiş Hadis Mecmuaları” olarak sınırlandırdığımız kaynak hadis kitaplarında, konumuzla ilgili olan kısımlarını aşağıdaki sıra ile aktaracağız.

⁸ Arslan, Sedat, “*H. Musa İle İlgili Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi*”, Fırat Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2013.

A. Ale'r- Rica'l Eserler

1. Müsnedler

a. Tayâlisî (204/819), el- Müsned

Tayâlisî'nin *el- Müsned*'i içerisinde yapmış olduğumuz tarama neticesinde Hz. Musa ve Hz. Dâvûd'la ilgili dört tane hadise ulaştık. Hadisi aktaran sahabî raviler şu şekildedir: Enes b. Malik⁹, Ebu Hureyre¹⁰ ve İbn Abbas¹¹ tarafından nakledilmiştir.

b. Ahmed b. Hanbel (241/855), el-Müsned

Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*'inde Musa (a.s.)'la ilgili mükerrerleri ile beraber yaklaşık yirmi hadis nakletmiştir. Mükerrer kayıtlar hariç tutulduğunda rakam on yediye düşmektedir. Bu rivayetlerin ravileri; Abdullah b. Mesud¹², Ebû Bekir¹³, İbn Abbas¹⁴, Ebû Hureyre¹⁵, Enes b. Malik¹⁶, Ebû Said el- Hûdrî¹⁷, Cabir b. Abdullah¹⁸, Muaz b. Cebel¹⁹ dir.

Dâvûd (a.s.) ilgili ise on beş hadis nakledilmiştir. Bu hadislerin ravileri; İbn Abbas²⁰, Abdullah b. Amr²¹, Ebû Hureyre²², Ebû Said el- Hûdrî²³, Mikdâm b. Ma'dî Kerib el-Kindî²⁴, Saffân b. Assâl²⁵, Ebû Katâde el- Ensarî²⁶.

⁹ Tayâlisî, *el- Müsned*, Mısır, 1999, III, 500.

¹⁰ Tayâlisî, *el- Müsned*, IV, 211.

¹¹ Tayâlisî, *el- Müsned*, IV, 350.

¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, Beyrut, 1995, I, 396.

¹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, I, 193.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, III, 352; IV, 77; 167; 301; 427; V, 36, 259.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIII, 199, 321, 506, 507.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIX, 484, 485.

¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XVII, 459.

¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XXII, 443.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XXXVI, 409.

²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, V, 378.

²¹ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XI, 91, 220, 432, 468, 514.

²² Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIII, 497; XIV, 33.

²³ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XVIII, 409.

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XXVIII, 418.

²⁵ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XXX, 13.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XXXVII, 325.

B. Ale'l- Ebvâb Eserler

1. Musannefler

a. İmam Mâlik (v. 179/795), el- Muvatta'

İmam Malik'in *el- Muvatta*'nda yaptığımız tarama neticesinde ise her iki peygamberle ilgili de herhangi bir rivayet tespit edemedik.

b. Abdurrezzak b. Hemmâm es- Sanânî (v. 211/827), el- Musannef

Abdurrezzak b. Hemmâm es- Sanânî'nin *el- Musannef*'inde Kitâbu'l- Enbiyâ isimli müstakil bir bölüm bulunmamaktadır. Musa (a.s.) ve Dâvûd (a.s.) ile ilgili rivayetler, hadisin bir yönüyle işaret ettiği farklı bölüm ve bablarda zikredilmiştir. *el- Musannef* içerisinde Hz. Musa ile ilgili beş²⁷, Hz. Dâvûd'la alakalı iki rivayet yer almıştır.²⁸

c. İbn Ebî Şeybe (v. 235/849), el- Musannef

İbn Ebî Şeybe'ye ait *el- Musannef* isimli hadis mecmuasında peygamberlerle ilgili rivayetler, "*Kitâbu'l- Fedâil*" bölümünde aktarılmıştır. Bununla beraber konunun bir yönü ile işaret ettiği farklı diğer bölümlerde de Musa (a.s.) ve Dâvûd (a.s.) ile ilgili rivayetlerin bulunduğu görülmüştür.

Musa (a.s.), ile ilgili rivayetler *el- Musannef*'in *Fedâil* bölümünde "Musa (a.s.) Hakkında Anlatılanlar" başlığı altında nakledilmiştir.²⁹ *el- Musannef*'te Musa (a.s.)'la ilgili on beş hadis aktarılmıştır. Ayrıca *Kitabu'd- Duâ* bölümünde "Musa (a.s.)'nın Duaları" bab başlığı altında Hz. Musa'ya ait dualar yer almıştır. Bu dualar ile birlikte toplam rivayet sayısı yirmiye ulaşmaktadır.³⁰

Dâvûd (a.s.)'la ilgili rivayetleri en çok ihtiva eden hadis mecmuası İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* adlı eseridir. Musa (a.s.) ile ilgili rivayetlerde olduğu gibi

²⁷ Abdürrezzak b. Hemmâm, *el- Musannef*, Thk. Habiburrahman el- A'zamî, Beyrut, 1983, III, 154; V, 205, 228; IV, 288; VII, 317;

²⁸ Abdürrezzak b. Hemmâm, *el- Musannef*, II, 485; IV, 204.

²⁹ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, Thk. Kemal el- Hût, Riyad, 1989, VI, 332-335.

³⁰ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, Thk. Kemal el- Hût, VI, 92-93; VII, 73-75.

muhtevası Dâvûd (a.s.)’la alakalı olan hadisler, *Kitabu’l- Fedâil* bölümünde “Dâvûd (a.s.)’la İlgili Anlatılanlar ve Alçak Gönüllülüğü”³¹ bab başlığı altında ele alınmıştır. Bu babta mükerrer rivayetlerle beraber toplam on üç tane hadis yer almaktadır. Kitabu’d- Duâ bölümünde “Dâvûd (a.s.)’ın Duaları”³² adlı bab başlığı altında Dâvûd (a.s.)’ın duaları aktarılmıştır. Toplamda aktarılan rivayet sayısı yirmi ikiye ulaşmıştır.

2. Câmi’ler

a. Buhârî (v. 256/870), es- Sahîh

Buhârî’nin *el- Câmiu’s- Sahîh* isimli eseri bizim çalışmamız için büyük öneme haizdir. Zira “*Kitâb’ul- Enbiyâ*” adıyla ele alınmış müstakil bir bölüm taramış olduğumuz hadis mecmuaları içerisinde sadece Buhârî’nin *es- Sahîh’inde* bulunmaktadır. Buhârî, “Peygamberlerle İlgili Rivayetler” olarak Türkçe’ye çevirebileceğimiz bu bölümde farklı peygamberlerle alakalı toplam elli altı hadis nakletmiştir. Bu bölümde Musa (a.s.)’la ilgili beş hadis bulunurken Dâvûd (a.s.) ile ilgili üç hadis zikredilmiştir.

Musa (a.s.) ile ilgili Buhârî’nin *es- Sahîh’inde* on dört hadis yer alır. Bu hadisler, *Bed’ul-Hâlk*³³, *Enbiya*³⁴, *Gusûl*³⁵, *Salât*³⁶, *Savm*³⁷, *Şehadet*³⁸, *Tevhid*³⁹, *Tefsir*⁴⁰, *İlim*⁴¹, *Tıp*⁴², *Rikâk*⁴³, *Menâkibu’l-Ensar*⁴⁴ gibi bölümlerde nakledilmiştir.

Dâvûd (a.s.) ile ilgili Buhârî’nin *es-Sahîh* isimli eserinde yer alan hadis sayısı ise sekizdir. Bir hadis de Buhârî’nin *el- Edebu’l- Müfred* isimli eserinde

³¹ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, Thk. Kemal el- Hût, VI, 341-345.

³² İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, Thk. Kemal el- Hût, VI, 113.

³³ Buhârî, *Bed’ul-Hâlk*, 6, 7.

³⁴ Buhârî, *Enbiya*, 5, 24, 27, 28, 31, 54.

³⁵ Buhârî, *Gusûl*, 20.

³⁶ Buhârî, *Salât*, 1.

³⁷ Buhârî, *Savm*, 69.

³⁸ Buhârî, *Şehadet*, 28.

³⁹ Buhârî, *Tevhid*, 19, 24, 31, 37.

⁴⁰ Buhârî, *Tefsîru’l Kur’ân*, 2, 3, 5, 7, 11.

⁴¹ Buhârî, *İlim*, 44.

⁴² Buhârî, *Tıp*, 17.

⁴³ Buhârî, *Rikâk*, 43, 50.

⁴⁴ Buhârî, *Menâkibu’l- Ensar*, 42.

nakledilmiştir.⁴⁵ Nakledilen hadisler, *Enbiya*⁴⁶, *Savm*⁴⁷, *Teheccüd*⁴⁸, *Tefsir*⁴⁹, *İsti'zan*⁵⁰, *Hudud*⁵¹ ve *Büyu*⁵² gibi başlıklar altında yerlerini almıştır.

b. Müslim (v. 261/874), es- Sahîh

Müslim'in, *es- Sahîh* isimli eserinde peygamberlerle ilgili rivayetlerin aktarıldığı müstakil bir bölüm bulunmamaktadır. Bu konudaki rivayetler daha çok *Fedâil* ve *Menâkıb* bölümlerinde işlense de çok farklı bölümlerde söz konusu rivayetlerin yer aldığı görülmüştür.

Müslim, Musa (a.s.)'la ilgili on beş, Dâvûd (a.s.) ile ilgili dört hadis nakletmiştir. Musa (a.s.)' dair hadisler, *İman*⁵³, *Eşribe*⁵⁴, *Fedâil*⁵⁵, *Sâvm*⁵⁶, *Zekat*⁵⁷ gibi muhtelif bölümlerde zikredilirken Dâvûd (a.s.) ile ilgili rivayetler *Siyâm*⁵⁸, *Salat*⁵⁹ ve *Müsaafirîn*⁶⁰ bölümlerinde aktarılmıştır.

c. Tirmizî (v. 279/892), el- Câmi

Tirmizî'nin *el- Câmi* ve *es- Sünen* adlarıyla bilinen hadis mecmuasında peygamberlere ait hadisler genellikle *Menâkıb* bölümünde yer almakla beraber farklı bölümlerde söz konusu rivayetlerin bulunduğunu görmekteyiz.

Tirmizî, Musa (a.s.)'la ilgili yaklaşık on dört hadisi eserinde nakletmiştir. Bu hadisler; *Menâkıb*⁶¹, *Tefsiru'l- Kur'an*⁶², *Sıfatu'l- Kıyâme*⁶³, *Tıp*⁶⁴, *Kader*⁶⁵, *Libâs*⁶⁶ gibi bölümlerde yer almıştır.

⁴⁵ Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâr'ul- Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut, 1989, s. 202.

⁴⁶ Buhârî, *Enbiya*, 37, 38, 39, 40.

⁴⁷ Buhârî, *Savm*, 55, 56, 59.

⁴⁸ Buhârî, *Teheccüd*, 7.

⁴⁹ Buhârî, *Tefsîru'l Kur'an*, 8, 17.

⁵⁰ Buhârî, *İsti'zan*, 38.

⁵¹ Buhârî, *Hudûd*, 20.

⁵² Buhârî, *Büyu*, 15.

⁵³ Müslim, *İman*, 74, 84, 266, 267, 268, 322, 367, 364.

⁵⁴ Müslim, *Eşribe*, 28.

⁵⁵ Müslim, *Fedâil*, 4; 155; 156; 160; 163; 170; 172.

⁵⁶ Müslim, *Savm*, 126.

⁵⁷ Müslim, *Zekat*, 140.

⁵⁸ Müslim, *Savm*, 181, 185, 189, 190, 191.

⁵⁹ Müslim, *Salat*, 235, 236.

⁶⁰ Müslim, *Müsaafirîn*, 236.

⁶¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 1, 20, 63.

Tirmizî, Dâvûd (a.s.) ile ilgili hadislerden altı tanesini *es- Sünen*'inde nakletmiştir. Bu rivayetler; *Menâkıb*,⁶⁷ *Savm*⁶⁸, *Salât*⁶⁹, *Tefsir*⁷⁰ ve *Da'avat*⁷¹ bölümlerinde nakledilmiştir.

3. Sünenler

a. Ebu Dâvûd (v. 275/888), es- Sünen

Ebu Dâvûd, *es- Sünen* isimli hadis kitabında, Musa (a.s.)'la ilgili bir hadisi *Kitabü's- Sünnne*⁷², *Vitr*⁷³ bölümünde naklederken, Dâvûd (a.s.) ile ilgili üç hadisi *Salât*⁷⁴ ve *Sıyâm*⁷⁵ bölümlerinde nakletmiştir.

b. Nesâî (v. 303/915), es- Sünen

Nesâî, Musa (a.s.)'la ilgili olarak dört hadis nakletmiştir. Bu rivayetler; *İftitah*⁷⁶, *Salât*⁷⁷, *Kıyamu'l- Leyl*⁷⁸ ve *Tahrim*⁷⁹ bölümlerinde nakledilmiştir.

Dâvûd (a.s.) ile ilgili olarak ise yine dört hadis nakletmiştir. Bu hadisler; *İftitah*⁸⁰, *Sıyâm*⁸¹, *Adabu'l Kudât*⁸² başlıklı bölümlerde aktarılmıştır.

⁶² Tirmizî, *Tefsîru'l Kur'ân*, 17, 18, 19, 27, 32, 34, 35.

⁶³ Tirmizî, *Sıfatu'l Kıyâme*, 1; 16.

⁶⁴ Tirmizî, *Tıp*, 22.

⁶⁵ Tirmizî, *Kader*, 2.

⁶⁶ Tirmizî, *Libas*, 10.

⁶⁷ Tirmizî, *Menâkıb*, 55.

⁶⁸ Tirmizî, *Savm*, 57.

⁶⁹ Tirmizî, *Salât*, 405.

⁷⁰ Tirmizî, *Tefsîru'l Kur'ân*, 8.

⁷¹ Tirmizî, *Da'avât*, 74.

⁷² Ebû Dâvud, *Sünnet*, 13.

⁷³ Ebu Dâvud, *Vitr*, 15.

⁷⁴ Ebû Dâvud, *Salât*, 33.

⁷⁵ Ebu Dâvud, *Sıyam*, 53.

⁷⁶ Nesâî, *İftitah* 36.

⁷⁷ Nesâî, *Salât*, 1

⁷⁸ Nesâî, *Kıyâmu'l Leyl*, 15.

⁷⁹ Nesâî, *Tahrim*, 18.

⁸⁰ Nesâî, *İftitah*, 47, 83.

⁸¹ Nesâî, *Sıyam*, 75.

⁸² Nesâî, *Adabu'l Kudât*, 14.

c. İbn Mâce (v. 273/886), es- Sünen

İbn Mâce, eserinde Musa (a.s.)'la ilgili beş hadis nakletmiştir. Bu hadisler; *Sıyam*⁸³, *Fiten*⁸⁴, *Menasik*⁸⁵, *Edep*⁸⁶, *Mukaddime*⁸⁷ ve *Ahkam*⁸⁸ bölümlerinde nakledilmiştir.

Dâvûd (a.s.) ile alakalı olarak üç hadis nakletmiştir. Bu hadisler; *Sıyam*⁸⁹ bölümünde geçmektedir.

d. Dârimî (v. 255/868), es- Sünen

Dârimî, Musa (a.s.) ile alakalı dört hadisi kitabına almıştır. Bu hadisler, *Mukaddime*⁹⁰, *İlim*⁹¹, *Rikâk*⁹², *Delâilü'n- Nübüvve*⁹³ bölümlerinde nakledilmiştir.

Dâvûd (a.s.) ile ilgili iki hadise ise *Savm*⁹⁴, *Salât*⁹⁵ ve *İlim*⁹⁶ bölümlerinde yer vermiştir.

Hiz. Musa ve Hiz. Dâvûd'la ilgili rivayetlerin, hadis kaynaklarının kitap ve bablarına dağılımı konusunda bu bilgileri aktardıktan sonra, artık asıl konumuzu teşkil eden hadislerin tespit, tasnif ve değerlendirme işine geçebiliriz. Plana uygun olarak önce Hiz. Musa ile ilgili rivayetleri vereceğiz.

⁸³ İbn Mâce, *Savm*, 41.

⁸⁴ İbn Mâce, *Fiten*, 30.

⁸⁵ İbn Mâce, *Menâsik*, 4.

⁸⁶ İbn Mâce, *Edep*, 16

⁸⁷ İbn Mâce, *Mukaddime*, 11.

⁸⁸ İbn Mâce, *Ahkâm*, 10.

⁸⁹ İbn Mâce, *Savm*, 29, 31.

⁹⁰ Dârimî, *Mukaddime*, 6.

⁹¹ Dârimî, *İlim*, 34.

⁹² Dârimî, *Rikâk*, 86.

⁹³ Dârimî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 8.

⁹⁴ Dârimî, *Savm*, 42, 44.

⁹⁵ Dârimî, *Salât*, 161.

⁹⁶ Dârimî, *İlim*, 16.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM VE HADİSLERDE HZ. MUSA (A.S.)

I. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa

Bu bölümde tarihî veriler ışığında Hz. Musa ile ilgili genel bir bilgi verdikten sonra Kur'an'da Hz. Musa'yla ilgili ayetleri kronolojik sıralama ile aktaracağız.

Hz. Musa, Kuran'ı Kerim'de en çok zikredilen peygamberlerden biridir. Kur'an-ı Kerim'de 136 ayette Hz. Musa'dan bahsedilmektedir. Hz. Musa kendisine kitap verilmiş, ulu'l-azm peygamberlerdendir. Hayatı ve Firavun'la olan mücadelesi son derece ibret vericidir.

Musa ismini Arap dil bilimcileri, İbranca su anlamında 'mo' ve ağaç anlamına gelen 'şa' kelimelerinden türediğini belirterek, su ve ağacın yanında bulunduğu için Hz. Musa'ya bu ismin verildiğini öne sürmüşlerdir.

İslamî kaynaklara göre Hz. Musa'nın soyu şu şekildedir: Musa b. İmrân b. Kahes b. Lavî b. Yakup..⁹⁷

Tarihî kaynaklara göre Firavun, rüyasında Beytü'l-Makdis'ten çıkan bir ateşin Mısır'a sıçradığını bütün kıptileri yaktığını fakat İsrailoğullarına bir zarar vermediğini görür. Rühayı yorumlayan kişiler bu rüyanın İsrailoğullarından o yıl doğacak bir erkek çocuğunun Firavun'un hükümdarlığına son vereceği şeklinde tabîr ederler. Bunun üzerine Firavun İsrailoğullarından o yıl doğan bütün erkek çocukların öldürülmesini emreder. İşte Hz. Musa böyle bir vakianın gerçekleştiği yıl dünyaya gelir. Musa (a.s.) doğduğu vakit Allah Tealâ, annesine ilhamda bulunur ve onu sandığa koyup ırmağa bırakmasını emreder.⁹⁸ Bunun üzerine annesi onu sandık içinde denize bırakır. Firavun'un ailesi onu bulur ardından saraya götürür. Firavun'un eşi bebeğin öldürülmesine karşı çıkar ve şöyle der: *"O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun onu öldürmeyin. Belki bize birfaydası dokunur yahut onu evlat ediniriz."*⁹⁹ Kız kardeşi Musa (a.s.)'ın ırmağa bırakılmasının ardından nehir boyu takip eder.¹⁰⁰ Musa (a.s.), saraya geldiği vakit hiçbir süt annenin sütünü kabul etmez. Bunun üzerine Musa (a.s.)'ın ablası, saraydakilere: *"Sizin adınıza onun için bir aile bulayım mı?"* diyerek teklifte

⁹⁷ Harman, Ömer Faruk, "Musa", *DİA.*, İstanbul, 2006, XXXI, 207-212 .

⁹⁸ Tahâ, 20/39.

⁹⁹ Kasas, 28/8-9.

¹⁰⁰ Kasas, 28/11.

bulunur, onlar da kabul ederler. Böylelikle Hz. Musa'nın annesi evladını emzirmek üzere saraya getirilir.¹⁰¹

Musa (a.s.), büyüüp gençlik çağına ulaşınca bir hadise ile imtihan edilir. Vakıa şudur ki: Musa (a.s.) geç bir vakitte şehre girmiştir. Orada biri kendi halkından biri de düşman taraftan olan iki kişinin birbiriyle kavga ettiğini görür. Kendi tarafından olan kişi düşman taraftan olana karşı yardım ister. Bunun üzerine Musa (a.s.) karşı taraftan olan kişiye bir yumruk atar ve ölümüne sebep olur. Musa (a.s.) bu durumdan hemen nedamet duyar ve şöyle der: “ *Rabbim şüphesiz bu şeytanın işidir; o gerçekten ayırıcı ve apaçık bir düşman. Rabbim ben kendime zulmettim, beni bağışla.* ” Allah onun tevbesini kabul eder ve bağışlar.¹⁰² Ertesi sabah, Musa (a.s.), bir önceki gün kendisinden yardım isteyen kişinin yine kendisinden yardım istediğini görür. Musa (a.s.), onun bu tavrına sinirlenir ve şöyle der: “ *Doğrusu sen besbelli azgın bir kimsesin.* ”¹⁰³ Bu sırada şehrin diğer ucundan bir adam gelir ve Musa (a.s.)’a şehrin ileri gelenlerinin kendisini öldürmeyi üzere görüşmek için toplandığını haber verir ve oradan derhal ayrılmasını öğütler. Musa (a.s.), oradan ayrılır ve Allah’tan doğru yolu göstermesini niyaz ederek Medyen’e yönelir.¹⁰⁴

Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir topluluk görür. Onların biraz ötesinde iki hanım, beklemektedir. Onlara orada bekleme sebeplerini sorar. Onlar da, ‘çobanların hayvanlarını sulayıp çekilmeden hayvanlarını sulayamadıklarını’ belirtir. Bunun üzerine Hz. Musa, onlara yardım eder ve hayvanlarını sular. Gölgeye çekilir ve şöyle niyazda bulunur: ‘*Ey Rabbim, şüphesiz bana lûtfedeceğin her hayra muhtacım.*’¹⁰⁵ Bu esnada kızlardan biri gelir ve babalarının Hz. Musa’yı kendilerine yardımı sebebiyle karşılığını ödemek için çağırdığını belirtir. Kızların babası Şuayb (a.s.)’dır. Musa (a.s.), gelip başından geçenleri kendisine anlatınca Şuayb (a.s.): ‘*Korkma, zalimler guruhundan kurtuldun.*’ der.¹⁰⁶ Şuayb (a.s.)’ın kızlarından bir tanesi babasından onu ücretle tutmasını ister. Bunun üzerine Şuayb Peygamber, Hz. Musa’ya bir teklifte bulunur: “*Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan bir tanesini seninle*

¹⁰¹ Kasas, 28/13.

¹⁰² Kasas, 28/ 16-17.

¹⁰³ Kasas, 28/18.

¹⁰⁴ Bkz. Kasas, 28/20-21.

¹⁰⁵ Kasas, 28/22-23-24.

¹⁰⁶ Kasas, 28/25.

*evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu senin bilebileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin .”*¹⁰⁷

Musa (a.s.) bu teklifi kabul eder. Evlendikten sonra orda bulunması gereken süreyi doldurur ve ailesi ile oradan ayrılır.¹⁰⁸ Hz. Musa’nın Medyen’de kalış süresi ayette açıkça belirtilmemiştir. Müfessir İbn Cerir et- Taberî, Musa (a.s.)’ın tamamladığı sürenin on yıl olduğunu kaydeder.¹⁰⁹ Konu hakkındaki rivayetlerin on yıla işaret etmesi ve peygamberlerin ahde vefa ilkesine bağlılıklarından ötürü bu görüş daha isabetli görünmektedir.

Ailesi ile yola çıktığında Tûr Dağı tarafında bir ateş görür. Ateş getirmek amacıyla oraya doğru hareket eder. Oraya varınca kendisine şöyle seslenilir : “ *Ey Musa! Şüphesiz ben yalnızca alemlerin Rabbi olan Allah’ım.*”¹¹⁰ “*Asanı yere bırak.*” Musa (a.s.), asasını yere bırakıp onu yılan gibi kıvrılır görünce arkasına bakmadan kaçar. Kendisine ‘*Ey Musa! Korkma, gel, çünkü sen güvendesin.*’ diye seslenilir.¹¹¹ Ardından Allah Teala şöyle buyurur: “*Şimdi elini koynuna sok; bir hastalık yüzünden olmaksızın bembeyaz çıkacaktır. Korkudan açılıp savrulan kollarını normal konuma getir (sakin ol). İşte bu ikisi Firavun ve adamlarına karşı göstereceğin, Rabbin tarafından iki kesin delildir. Onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır.*”¹¹² Böylelikle Hz. Musa (a.s.)’ya iki mucize verilmiş olur. Hz. Musa, kardeşi Harun (a.s.)’ı kendisine yardımcı olarak göndermesi için Allah’tan niyazda bulunur. Allah Teala, Hz. Musa’nın bu duasını kabul eder ve kardeşi ile kendisinin destekleneceği bildirilir.¹¹³ Akabinde Hz. Musa, kardeşi Hz. Harun’la beraber Firavun’a tebliğde bulunmak için gönderilir.¹¹⁴

Hz. Musa, Hz. Harun’la Firavun’un yanına gider ve kendisinin Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu bildirir.¹¹⁵ İsrailoğullarını kendisi ile beraber serbest bırakmasını ister.¹¹⁶ Firavun, Hz. Musa’nın tebliğinin gerçekliğine ve sağlam delillere dayandığına dair kanıtları kendince yeterli bulmayarak Hz.

¹⁰⁷ Kasas, 28/28.

¹⁰⁸ Bkz. Kasas, 28/29.

¹⁰⁹ İbn Cerir et- Taberî, *Câmiu’l- Beyân an Te’vîli Âyi’l- Kur’an*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü’r- Risale, 2000, XIX, 568.

¹¹⁰ Kasas, 28/29-30.

¹¹¹ Kasas, 28/31.

¹¹² Bkz. Kasas, 28/32.

¹¹³ Bkz. Kasas, 28/33-34.

¹¹⁴ Bkz. Tahâ, 20/25-35; Furkan, 25/36; Şuarâ, 26/10-15; Mü’min, 40/23-24.

¹¹⁵ Bkz. Yunus, 10/75.

¹¹⁶ Bkz. A’raf, 7/104-105.

Musa'dan bir mucize göstermesini ister. Hz. Musa, bunun üzerine iki mucize sergiler: Bunlardan biri asasını yere attığı zaman attığı zaman onun bir yılanı dönüşmesi, ikincisi ise elini bembeyaz olduğu halde koynundan çıkarıvermesidir.¹¹⁷ Firavun ve erkanı bu durum karşısında şaşkınlığa düşüp Musa (a.s.)'ı bir sihirbaz olarak suçlarlar. Firavun onlara bu durum karşısında nasıl bir tavır sergilemeleri gerektiğini sorduğunda, en mahir sihirbazların getirilip Hz. Musa'nın karşısına çıkarılmasını teklif ederler.¹¹⁸ Sihirbazlar saraya gelirler ve Hz. Musa'ya ilk olarak kimin asasını atacağını sorarlar.¹¹⁹ Musa (a.s.), "ilk siz başlayın." deyince ellerindeki ipleri veya sopaları yere atarlar. Görenleri büyülerler ve etrafa korku salarlar.¹²⁰ Allah Teala'da Hz. Musa'ya asasını atması yönünde vahiyde bulunur. Hz. Musa, asasını atınca onların sihirle uydurdukları şeyleri asa yutuverir ve onların işinin asılsız olduğu ortaya çıkar. Firavun hezimete uğramıştır.¹²¹ Sihirbazlar, Allah'ın Hz. Musa'nın elinde gerçekleştirdiği bu mucize neticesinde secdeye kapanırlar. Allah'a iman ettiklerini ikrar ederler.¹²² Firavun, sihirbazların bu tavrı karşısında son derece sinirlenir, kendisinden izinsiz iman ettiklerinden dolayı sihirbazları ellerini ve ayaklarını çarprazlama kestirmek ve asmakla tehdit eder.¹²³ Sihirbazlar ise ayette ifade edilen şu cevabı verdiler: "*Sen, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandık diye sırf bu yüzden bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve müslüman olarak canımızı al!*"¹²⁴ Firavun'un kavminden ileri gelenler, Musa (a.s.) ile kavminin bozgunluk çıkaracağını serbest bırakılmaması gerektiğini savunurlar.¹²⁵ Musa (a.s.), kavmine Allah'tan yardım isteyerek sabretmeleri gerektiğini öğütler.¹²⁶ Allah Teala, Firavun ve ona uyanları ders ve ibret alsınlar diye kuraklıkla ve kıtlıkla sınamıştır.¹²⁷ Firavun ve kavmi bolluk yaşadığı zaman bu durumu kendilerinden bilmiş, herhangi bir olumsuz durumu ise Musa (a.s.) ve kavminin uğursuzluğuna yormuşlardır.¹²⁸ Bunun üzerine Allah, Firavun ve kavminin üzerine ayetteki sırası ile tufan, çekirge, haşerat,

¹¹⁷ Bkz. A'raf, 7/108-109.

¹¹⁸ Bkz. A'raf, 7/111-112.

¹¹⁹ Bkz. A'raf, 7/113-115.

¹²⁰ Bkz. A'raf, 7/116.

¹²¹ Bkz. A'raf, 7/117-118.

¹²² Bkz. A'raf, 7/120-121.

¹²³ Bkz. A'raf, 7/123-124.

¹²⁴ A'raf, 7/126.

¹²⁵ Bkz. A'raf, 7/127.

¹²⁶ Bkz. A'raf, 7/128.

¹²⁷ Bkz. A'raf, 7/130.

¹²⁸ Bkz. A'raf, 7/131.

kurbağalar ve kan gibi mucizeler göndermiş, fakat onlar yine de büyüklük taslamaya ve direnmeye devam etmişlerdir.¹²⁹ Azap üzerlerine çökünce Musa (a.s.) gelerek Allah'a dua etmesini ve azabın üzerlerinden kaldırılmasını niyaz etmesini istiyorlar. Bu takdirde inanacaklarını ve İsrailoğullarını kendisi ile beraber göndereceklerini söylüyorlar.¹³⁰ Allah, azabı onlar üzerinden kaldırınca sözlerinden dönüyorlardı. Başlarına gelen son musibet için Hz. Musa dua edip musibet ortadan kaldırılınca Firavun ve adamları daha önce Musa (a.s.) ve kavmine Mısır'dan çıkmaları için izin vermelerine rağmen daha sonra sözlerinden dönerler. Musa (a.s.) ve kavmi geceleyin yola çıkmış oldukları halde Firavun onların peşine düşer.¹³¹ Musa (a.s.), asâsını denize vurunca deniz ikiye yarılr ve Allah'ın buyruğu gereğince Musa (a.s.) ve kavmi kurtulur.¹³² Allah Teala, ayetleri asılsız saymaları ve gafillikleri sebebiyle Firavun ve kavmini cezalandırıp denizde boğar.¹³³ Firavun, boğulacağını anladığı sırada iman etmiş fakat yeis halindeki bu imanı kabul edilmemiştir.¹³⁴

İsrailoğulları, denizden kurtulduktan sonra Tûr bölgesine gelirler. Musa (a.s.) otuz gün ve buna ilaveten on gün süreyle dağa çağırılır. Yerine vekil olarak kardeşi Harun (a.s.)'ı bırakır ve onu bozgunculara uymaması noktasında uyarır.¹³⁵ Musa (a.s.), Tûr'a geldiği vakit Allah'ı görmek ister, kendisine dağa bakması emredilir. Allah Tealâ dağa tecelli edince dağ paramparça olur, Musa (a.s.) ise bu durum karşısında bayılıp düşer. Kendine gelince tövbe eder.¹³⁶ Daha sonra Hz. Musa'ya ilahî buyrukları içeren levhalar verilir.¹³⁷

Musa (a.s.), Tûr dağındayken Samirî, kavmini yoldan çıkarır ve onlara öncülük ederek bir buzağıya tapmalarına neden olur.¹³⁸ Musa (a.s.), bu durum karşısında son derece müteessir olup kavminin yanına dönmüştür.¹³⁹ İsrailoğulları, Harun (a.s.)'ın uyarılarına rağmen onu dikkate almamıştır.¹⁴⁰ Musa (a.s.), Harun

¹²⁹ Bkz. A'raf, 7/133.

¹³⁰ Bkz. A'raf, 7/134.

¹³¹ Bkz. Tahâ, 20/77-78.

¹³² Bkz. Tahâ, 7/78.

¹³³ Bkz. A'raf, 7/135-136.

¹³⁴ Bkz. Yunûs, 10/90-91.

¹³⁵ Bkz. A'raf, 7/142.

¹³⁶ Bkz. A'raf, 7/143.

¹³⁷ Bkz. A'raf, 7/145.

¹³⁸ Bkz. A'raf, 7/150; Tahâ, 20/85.

¹³⁹ Bkz. Tahâ, 20/86.

¹⁴⁰ Bkz. Tahâ, 20/90-91.

(a.s.)'ı hırpalar. Harun (a.s.), ise durumu kendisine izah eder.¹⁴¹ Musa (a.s.) kardeşi ile beraber kavminden seçtiği yetmiş kişiyle tövbe eder.¹⁴²

Musa (a.s.), yukarda zikrettiğimiz vakıaların ardından kavminden kendilerine vatan olarak verilen kutsal topraklara girmelerini ister. Onlar bu emri yerine getirmez ve içerdeki kavimle mücadele etmekten kaçınırlar.¹⁴³ “*Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız.*” derler.¹⁴⁴ Bunun üzerine oraya girmeleri yasaklanır ve kırk yıl çölde kalmayla cezalandırılırlar.¹⁴⁵ Hz. Musa'ya karşı çıkan Karun ve Hâmân da helak edilir.¹⁴⁶

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın hayatına dair verilen bilgiler hususunda genel bir değerlendirme yapacak olursak Musa (a.s.), Kur'an-ı Kerim'de kendisinden en çok söz edilen peygamberlerden bir tanesidir. Kendisine ilahî kitaplardan Tevrat indirilmiş ve İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. Ayetlerde sıklıkla Musa (a.s.)'ın Firavun'la olan mücadelesinden bahsedilir. Musa (a.s.)'ın kardeşi Harun (a.s.)'a da peygamberlik görevi tevdi edilmiş ve tebliğ görevinde Musa (a.s.)'a yardımcı olmuştur. Musa (a.s.), Firavun tarafından pek çok eziyete uğramış, bu zorluklara sabırla mukavemet etmiştir. Aktardığımız bu hususların yanında ayetlerde Hz. Musa'nın birtakım özelliklerinden bahsedilir. Bu özellikler şu şekildedir: Hem resul hem nebî olması,¹⁴⁷ Allah'ın risaleti ile kendisini seçkin kılması,¹⁴⁸ Allah katında şerefli bir elçi olması,¹⁴⁹ güçlü ve güvenilir, şeklinde vasıflandırılması.¹⁵⁰

Hz. Musa'nın hayatı ile ilgili ayetler çerçevesinde kısaca bilgi verdikten sonra, bölümdeki ikinci başlık altında çalışmamızın esas konularından birini teşkil eden Hz. Musa ile ilgili hadislerin tahrir ve sıhhat durumları hakkındaki değerlendirmeleri aktaracağız.

¹⁴¹ Bkz. Tahâ, 20/92-93.

¹⁴² Bkz. A'raf, 7/155.

¹⁴³ Bkz. Maide, 5/22.

¹⁴⁴ Maide, 5/24.

¹⁴⁵ Bkz. Maide, 5/25-26.

¹⁴⁶ Bkz. Ankebût, 29/39.

¹⁴⁷ Bkz. Meryem, 19/51.

¹⁴⁸ Bkz. A'raf, 7/144.

¹⁴⁹ Bkz. Duhân, 44/17.

¹⁵⁰ Bkz. Kasas, 28/26.

II. Hadislerde Hz. Musa

Çalışmamızın temellerinden birini teşkil eden bu kısımda Hz. Musa ile ilgili 42 tane hadisin, ana başlıklar altında tasniflerini gerçekleştirip metin ve tercümelerini aktarmaya çalışacağız. Hadislerin tahrir ve sıhhat durumuna dair ulaştığımız bilgileri sunmaya gayret edeceğiz.

A. Hz. Musa'nın Hayatı, Şahsiyeti ve Beşerî Özellikleri

1. Musa (a.s.)'ın Fizikî Özellikleri

وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي بِبَنِي عَلَى مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، رَجُلٌ آدَمُ طَوَالٍ جَعْدٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَةَ، وَرَأَيْتُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ مَرْبُوعَ الْخَلْقِ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ، سَبَطَ الرَّأْسِ»، وَأُرِي مَالِكًا خَازِنَ النَّارِ، وَالِدَجَّالَ فِي آيَاتِ آرَاهُ اللَّهُ إِلَيْهِ، {فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ} [السجدة: 23] ، قَالَ: كَانَ قَتَادَةُ «يُفَسِّرُهَا أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ لَقِيَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ»

Bize Abd b. Hümejd de rivayet etti (dedi ki): Bize Yunus b. Muhammed haber verdi. (Dedi ki): Bize Şeyban b. Abdirrahman, Katâde'den, o da Ebî Âliye'den naklen rivayet etti: Bize Peygamberinizin (s.a.v.) 'in amcasının oğlu İbni Abbas rivayet etti ve dedi ki:

Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurmuştur: "(Mirac'da) bana gece yolculuk ettirildiğinde ben Musa'ya uğradım. Musa'yı esmer yüzlü, uzun boylu, kıvrıkcık saçlı bir yapıda gördüm. Musa (uzunluk ve esmerlik yönü ile) Şenûe kabilesinden bir kişi gibiydi. İsa'yı da gördüm, ne uzun ne kısa, orta boyda, yüzü kırmızı ile beyaza çalan bir yapıdaydı. Saçı, salınmış düz saçlı bir kimseydi. Allah 'ın bana gösterdiği hayrete düşürücü birtakım olağanüstülükler arasında bana cehennem muhafızı Mâlik ve Deccâl de gösterildi."

Resulüllâh (s.a.v.): “Allah'ın bana gösterdiği bir çok hârkülâde olay arasında cehennemin bekçisi Malik ile Deccâl'i de gördüm.”¹⁵¹

«*Sen Allah'a kavuşacağından hiç şüphe etme.*»¹⁵²

Katâde, bu ayeti Peygamber (s.a.v.), Musa (a.s.) ile görüşmüştür diye tefsir etmiştir.

Tahric ve Sıhhat Durumu

Dipnotta verilen tahric kayıtlarından da anlaşılacağı üzere, Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde tahric olunan hadisin; Şuayb el-Arnaut, Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.¹⁵³ Tirmizî hadisin 'hasen sahih' olduğunu kayderken,¹⁵⁴ Elbanî de sahih hükmünü vermiştir.¹⁵⁵ Sonuç itibarıyla hasen isnadı bulunmakla beraber hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

2. Hz. Musa'ya Şuayb (a.s.)'ın Sunduğu İki Seçenek

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ شُجَاعٍ، عَنْ سَالِمِ الْأَفْطَسِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: سَأَلَنِي يَهُودِيٌّ مِنْ أَهْلِ الْحِيرَةِ أَيَّ الْأَجَلَيْنِ قَضَى مُوسَى، قُلْتُ: لَا أَدْرِي، حَتَّى أَقْدَمَ عَلَى حَبْرِ الْعَرَبِ فَأَسْأَلَهُ، فَقَدِمْتُ، فَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: «قَضَى أَكْثَرَهُمَا، وَأَطْيَبُهُمَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ فَعَلْ»

Muhammed b. Abdirrahim bize nakletti: Said b. Süleyman bize haber verdi: Mervan b. Şuca', Salim el-Eftâs'tan —o da- Said b. Cübeyr'den haber verdi: Said b. Cübeyr, şöyle dedi:

“Bana Hirelilerden bir yahudi ‘Musa iki mühletten hangisini ödedi?’¹⁵⁶ diye sordu. ‘Bilmiyorum, Arapların ilim sahibi kişisine gidip sorayım’ dedim. İbn

¹⁵¹ Hemmâm b. Münebbih, *es-Sahîfetü's-Sahîha*, Beyrut, 1987, s. 44; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnaut, IV, 181; Buhârî, *Enbiya*, 24; *Bed'ul-Hâlk*, 7; Müslim, *İman*, 266, 267; Tirmizî, *Tefsîru'l Kur'ân*, 18.

¹⁵² Secde, 32/23.

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnaut, IV, 181.

¹⁵⁴ Tirmizî, *Tefsîru'l Kur'ân*, 18.

¹⁵⁵ Elbanî, *Sahîhü'l-Cami's – Sağîr*, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 1986, I, 654.

¹⁵⁶ Hadiste bahsi geçen iki mühlet; Şuayb (a.s.)'ın Musa (a.s.)'a kızlarından birisiyle evlenmesine karşılık sekiz veya on yıl kendi yanında çalışması yönündeki yapmış olduğu teklife işaret eder. Bu husus, Kasas Suresi 27. ayette de haber verilmektedir. “Şu'ayb, “Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, bu

Abbas'a sordum. O da şöyle yanıt verdi: O, o ikisinden en çok ve en güzel olanı ödedi. Resulullah (s.a.v.), birşeyi söylediği zaman yapardı."¹⁵⁷

Tahric ve Sıhhat Durumu

Buhârî ve İbn Ebî Şeybe tarafından nakledilen hadis hakkında, Hakim en-Nisâburî ve Elbanî hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.¹⁵⁸ Muhammed Avvâme, İbn Ebi Şeybe'nin *el-Musannef*'inde geçen rivayet için "hasen sahih" hükmünü vermiştir.¹⁵⁹ Hasen isnadı bulunmakla beraber hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3. Musa (a.s.)'ın Ölüm Meleğine Tokat Atması¹⁶⁰

senin bilebileceğin bir şey. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşallah beni salih kimselerden bulacaksın" dedi. İbn Hacer (v. 852/ 1449), Musa (a.s.)'ın söz konusu iki mühletten on yılı seçtiğini ve süreyi tamamladığını kaydeder. Bu konudaki diğer rivayetleri zikrettikten sonra peygamberlerin ahde vefaya bağlılıklarından dolayı on yıla tamamlandığı görüşünün isabetli olduğunu ifade eder. Bkz. İbn Hacer el- Askalânî, *Fethu'l- Bârî bi Şerhi'l- Buhârî*, Mısır, 1958, V, 2290-291. İbn Cerir et-Taberî de zikrettiğimiz ayetin tefsirinde Musa (a.s.)'ın Şuayb (a.s.)'ın yanında on yıl kaldığı görüşünün daha isabetli olduğunu kaydeder. Bkz. İbn Cerir et- Taberî, *a.g.e.*, XIX, 568. Peygamberlerin ahde vefaya bağlılıkları ve bu konudaki diğer rivayetler, Hz. Musa'nın Şuayb (a.s.)'ın yanında on yıl kaldığı görüşünü desteklemektedir.

¹⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 335; Buhârî, *Şehadet*, 28.

¹⁵⁸ Hakim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, Beyrut, 1990, II, 442; Elbanî, *Silsiletu'l Ehâdisi's Sahiha*, Riyad, 2002, IV, 502.

¹⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, XVII, 538.

¹⁶⁰ Naklettığımız rivayetin muhtevası ile ilgili alimler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Enbiya Yıldırım, "Hz. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması – Bir Rivayetin Tahlili-" isimli makalesinde hadisi itiraz edip eleştirenleri "Rivayeti Eleştirenlerin Argümanları" başlığı altında şöyle aktarmıştır: "Abdûlmelik b. Muhammed es- Seâlibî (v. 429/1038), bu rivayeti *Simâru'l- Kulûb* adlı eserinde eskilerin hikayelerinden biri olarak değerlendirmiştir. Gulâm Ahmed Perviz de rivayetin akla ve nakle uygun olmadığını ifade etmiş ve rivayeti kabul etmemiştir. Ebu Reyze de hadisin israiliyattan olduğunu belirterek hadise itiraz etmiştir. Rivayeti tenkit edenlerin eleştiri noktaları şu başlıklar altında toplanmıştır:

1. İnsanlara arız olan körlük dolayısıyla eksiklik melekler için söz konusu olabilir mi?
2. Meleklerin cismanî olmayan varlıklar olması hasebiyle onlara karşı vurma fiili gerçekleşebilir mi?
3. Hz. Musa, ölüm meleğini tanımış mıdır? Tanımış ise bu fiil nasıl gerçekleşmiştir?

Bkz. Yıldırım, Enbiya, "Hz. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması – Bir Rivayetin Tahlili-", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIII, S: 5, s. 22-25.

Rivayeti kabul edenleri ve izahatlarını aşağıda sırası ile aktaracağız. Hz. Musa'nın ölüm meleğine vurması, hadisçiler tarafından şu şekilde izah edilmiştir: Hadiste geçen hadisenin Hz. Musa'nın evinde cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Nevevî (v. 676/1277), insan suretinde gelen meleği Hz. Musa'nın ilk etapta tanımadığını ve evine izinsiz giren bir yabancidan tedirginlik duyup kendini savunduğunu ifade etmiştir. Bkz. Nevevî, *Şerh-u Sahih-i Müslim*, Beyrut, XV, 129. İbn Hacer (v. 852/1449) de benzer bir görüş ortaya koyarak Musa (a.s.)'ın ölüm meleğini tanıyamadığını kaydetmiştir. İbrahim (a.s.)'ın da evine misafir olarak gelen melekleri tanıyamadığını ifade ederek bu durumun gayet tabii olduğunu savunmuştur. Ayrıca Allah Teala'nın Musa (a.s.), meleğin Allah katından gönderildiğini anlasın diye meleğe yeniden gözünü iade ettiğini ifade etmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l- Bârî*, Daru'l- Marife, Beyrut, VI, 442. İbn Kuteybe (v. 276/889), hadiste zikri geçen ölüm meleğinin ruhânî olduğunu beyan ederek, meleklerin yaratılışlarına nispetle sanki bir ruh gibi olduklarını bedenleri ve cisimlerinin olmadığını kaydetmiştir. Meleklerin bizim gibi gözleri bizim gibi cisimleri olmadığı halde görme kudretlerinin olduğuna dikkat çekerek Allah Teala'nın meleklerle

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "جَاءَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ. فَقَالَ لَهُ: أَحِبَّ رَبَّكَ قَالَ فَلَطَمَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَيْنَ مَلَكِ الْمَوْتِ فَفَقَّاهَا، قَالَ فَرَجَعَ الْمَلَكُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَقَالَ: إِنَّكَ أَرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَكَ لَا يُرِيدُ الْمَوْتَ، وَقَدْ فَقَأَ عَيْنِي، قَالَ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ عَيْنَهُ وَقَالَ: ارْجِعْ إِلَى عَبْدِي فَقُلْ: الْحَيَاةُ تُرِيدُ؟ فَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْحَيَاةَ فَصُغْ يَدَكَ عَلَى مَنْ ثَوْرٍ، فَمَا تَوَارَتْ يَدُكَ مِنْ شَعْرَةٍ، فَإِنَّكَ تَعِيشُ بِهَا سَنَةً، قَالَ: ثُمَّ مَهْ؟ قَالَ: ثُمَّ تَمُوتُ، قَالَ: فَالآنَ مِنْ قَرِيبٍ، رَبِّ أَمْتِنِي مِنَ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ، رَمِيَةً بِحَجَرٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَاللَّهِ لَوْ أَيْتَنِي عَنْدَهُ لَأَرَبْتُكُمْ قَبْرَهُ إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ، عِنْدَ الْكُتَيْبِ الْأَخْمَرِ»

Bize Muhammed b. Rafi' rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Abdürezzâk rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Ma'mer, Hemmam b. Münebbih'ten rivayet etti, Hemmam: Bize Ebu Hureyre'nin Resûlullah (s.a.v.)'den rivayet ettikleri budur, diyerek bazı hadisler rivayet etmiştir. Onlardan biri de şudur:

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu ki:

«Ölüm meleği Musa (a.s.) 'a gelerek : Rabbine icabet et! dedi. Bunun üzerine Musa (a.s.) ölüm meleğinin gözüne bir tokat vurarak onu çıkardı. Melek, hemen Allah Teâlâ'ya döndü ve: 'Sen beni ölmek istemeyen bir kuluna göndermişsin, o benim gözümü çıkardı', dedi. Allah da gözünü ona iade etti. Ve: 'Kuluma dön ve yaşamak mı istiyorsun? diye sor. Eğer yaşamayı istersen, elini bir öküzün sırtına koy. Elin ne kadar kıl örterse muhakkak o kadar sene yaşayacaksın, de.'

çeşitli suretlere girebilme yeteneği verdiğini ifade etmiştir. Hz. Musa'nın da ölüm meleğini hakikî suretiyle görmediğini ve sadece bir temsil ve görüntüden ibaret olan bir yumruk vurduğunu ifade etmiştir. Ölüm meleği de evvelce olduğu gibi hakikî ruhanî vasfından bir şey yitirmeden yaratılışına dönmüş, herhangi bir eksiklik meydana gelmemiştir, demiştir. Bkz. İbn Kuteybe, *Hadis Müdafaası*, Çev. M. Hayri Kırbasoğlu, Ankara, 2017, 277-278. Bir Peygamber olarak Hz. Musa'nın ölümü istememesi meselesi de itiraz edilen hususlardandır. İbn Hibban (v. 354/965) ve İbn Huzeyme (v. 311/924), bu konuyu şöyle açıklamışlardır. Allah Teala, ölüm meleğini sınamak için Hz. Musa'ya göndermiştir. Bu imtihan için söylenmiş bir ifadedir. Yoksa Musa (a.s.)'ın yerine getirmesini mutlak olarak istediği bir ifade değildir. Bkz. Enbiya Yıldırım, "Hz. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması – Bir Rivayetin Tahlili-", Cumhuriyet üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIII, S. 5, s. 34. Bütün bu izahatlardan yola çıkarak Hz. Musa'nın ölüm meleğini tanımamasından dolayı kendini savunma maksadı ile böyle bir hadisenin zuhur ettiğini söyleyebiliriz. Allah'ın bir imtihanı sebebiyle böyle bir olayın vuku bulduğu açıktır.

Musa (a.s.) : Sonra ne olacak? diye sordu.

- Sonra öleceksin, dedi..

- O halde şimdi yol yakırken , öleyim. Yarabbi beni Arz-ı Mukaddese bir taş atacak uzaklıkta öldür, dedi.»

Resulullah (s.a.v.) : «Vallahi onun yanında olmuş olsam, yolun kenarında kırmızı kum tepesinin yanında kabrini size gösterirdim.» buyurdu.¹⁶¹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Buhârî ve Müslim'in *el- Câmiu's- Sahih* adlı eserleri ile Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned* isimli eserinde nakledilen rivayet hakkında; Şuayb el-Arnâvut, hadisin bütün rivayelerinin Buhârî ve Müslim'in rivayetlerini tahric ettiği rivayelerden olduğunu söylerken, Hakim en-Nisâburî, Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu bildirmiştir.¹⁶² Elbanî de hadisi sahih olarak nitelendirmiştir.¹⁶³ Sonuç itibariyle hadis sahihtir.

4. Hz. Musa ile Hz. Harun¹⁶⁴

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، وَأَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ الْقَوَارِيرِيُّ، وَسُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ كُلُّهُمْ، عَنْ
يُوسُفَ الْمَاجِشُونِ، - وَاللَّفْظُ لِابْنِ الصَّبَّاحِ - حَدَّثَنَا يُونُسُ أَبُو سَلَمَةَ الْمَاجِشُونِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ،

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, XIV, 265; Buhârî, *Cenâiz*, 69; *Enbiya*, 31; Müslim, *Fedâil*, 42.

¹⁶² Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, XIV, 265; Hakim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, II, 632.

¹⁶³ Elbanî, *Silsiletü'l- Ehâdisi's- Sahiha*, VII, 826.

¹⁶⁴ Yukarıda naklettiğimiz rivayeti, Şiânın bazı fırkaları Hz. Ali'nin imametinde delil olarak değerlendirmektedir. Rivayeti maksadına uygun bir çerçevede anlayabilmek için rivayetin tarihî arka planını özet olarak aktaracağız. Tebük gazvesi sırasında Hz. Peygamber (s.a.v.), yerine Hz. Ali'yi vekil bırakır. Hz. Ali'nin gazveye katılmaması, münafıklar arasında çeşitli dedikodulara neden olur. Hz. Ali, bu konudan rahatsızlık duyarak Medine'den ayrılan Hz. Peygamber (s.a.v.)'e Cüf denilen bölgede yetişir ve durumu anlatır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), onu taltif ederek yukarıda zikrettiğimiz beyanı buyurur. Bkz. İbn Hişam, *es- Sîretü'n- Nebeviyye*, Mısır, 1955, II, 520. Nevevî, bu hadisi şöyle şerh etmiştir: "Söz konusu hadis, Hz. Ali'nin imameti ya da hilafeti konusunda bir delil değildir. Bilakis bu rivayet onun fazileti ile ilgilidir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali'yi Tebük gazvesi sırasında yerine vekil olarak tayin etmiştir ve Hz. Harun'a fazilet yönüyle benzetmede bulunmuştur. Öyle ki Hz. Musa, kendinden sonra Hz. Harun'u halife olarak tayin etmemiştir. Hz. Harun, Hz. Musa hayatta iken vefat etmiştir." Bkz. Nevevî, *a.g.e.*, XV, 174. Dolayısıyla bu rivayetin Hz. Ali'nin imametiyile alakalı olduğu düşünülemez. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.), seferlere çıkarken yerine bazı sahabîleri vekil olarak bırakmıştır. Buradaki durum sadece Hz. Ali'ye mahsus değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu hadiste Hz. Ali'nin faziletine işaret ederek bir teşbihte bulunmuş ve onu teselli etmiştir.

عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيِّ: «أَنْتَ مِثِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي»

Bize Yahya b. Yahya Temimî ile Ebu Cafer Muhammed b. Sabbah, Ubeydullah eI-Kavarirî ve Sûreye b. Yunus, Yûsuf b. Mâcişun'dan naklen rivayet ettiler. Lafız, İbn Sabbah'ındır. (Dedi ki) : Bize Yusuf Ebu Seleme e'l-Mâcişûn rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Muhammed b. Münkedir, Saîd b, Müseyyeb'den, o da Amir b. Sa'd b. Ebi Vakkâs'dan, o da babasından rivayet etti. (Şöyle demiştir) :

“Resulullah (s.a.v.) Ali'ye:

‘Sen bana Musa’ya nisbetle Harun gibisin. Fakat, benden sonra peygamber yoktur.’ buyurdu.”¹⁶⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadis *Sahihayn*’da, Tirmizî’nin *el- Câmi*, İbn Mâce’nin *es- Sünen* isimli kitaplarında yer almaktadır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Abdurrezzak b. Hemmâm tarafından eserlerinde nakledilmiştir. Nevevî (v. 676/ 1277), hadisin isnadı hakkında “sahihtir” demiştir.¹⁶⁶ Elbanî hadisin sahih olduğunu beyan etmiştir.¹⁶⁷ Şuayb el-Arnaut, bu hadis ve diğer tarikleri için Müslim’in şartlarını taşıdığı için ‘sahihtir’ ifadesini kullanmıştır.¹⁶⁸ Tirmizî, hadisin “hasen sahih, garip” olduğunu söylerken; Hakim en-Nisâburî, hadisin isnadının Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu bildirmiştir.¹⁶⁹ Bu bilgiler, bize hadisin zayıf ve hasen derecesinde isnadları bulunmakla beraber, muttefekun aleyh derecesinde sahih olduğunu göstermektedir.

5. Musa (a.s.)’ın Medyen’e Varışı

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: ثنا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الْأُودِيِّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، " أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ، فَلَمَّا فَرَّغُوا أَغَادُوا الصَّخْرَةَ عَلَى الْبَيْرِ

¹⁶⁵ Abdurrezzak b. Hemmâm, *Musannef*, V, 405; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, I, 170, 177, 179; III, 32; Buhârî, *Fedâilü’s- Sahâbe*, 9; Müslim, *Fedâilu’s- Sahâbe*, 4; Tirmizî, *Menâkıb*, 20; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11.

¹⁶⁶ Nevevî, *Şerhu Sahih-i Müslim*, Daru’l-İhya, Beyrut, h. 1392, XV, 174.

¹⁶⁷ Elbanî, *Sahihu’l- Camîs’s- Sağîr*, I, 311.

¹⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, III, 84.

¹⁶⁹ Tirmizî, *Menâkıb*, 20; Hakim en-Nisâburî, *el- Müstedrek*, III, 117.

وَلَا يُطِيقُ رَفْعَهَا إِلَّا عَشْرَةُ رِجَالٍ، فَإِذَا هُوَ بِأَمْرَاتَيْنِ تَذُودَانِ، قَالَ: مَا خَطْبُكُمَا؟ فَأَخْبَرَتْاهُ فَأَتَى الْحَجَرَ فَرَفَعَهُ ثُمَّ لَمْ يَسْتَقِ إِلَّا ذُنُوبًا وَاحِدًا حَتَّى رُوِيَ الْعَنَمُ وَرَجَعَتِ الْمَرْأَتَانِ إِلَى أَبِيهِمَا فَحَدَّثَتْاهُ، وَتَوَلَّى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ: {رَبِّ إِنِّي لَمَّا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ} [القصص: 24] قَالَ: {فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ} [القصص: 25] وَاضِعَةً ثَوْبَهَا عَلَى وَجْهِهَا، قَالَتْ: إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا، قَالَ لَهَا: امْشِي خَلْفِي وَصِفِي لِي الطَّرِيقَ، فَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ تُصِيبَ الرِّيحُ ثَوْبَكَ فَيَصِفَ لِي جَسَدَكَ، فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى أَبِيهَا قَصَّ عَلَيْهِ، {قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ} [القصص: 26]، قَالَ: يَا بُنَيَّةُ مَا عَلِمْتُكَ بِأَمَانَتِهِ وَقُوَّتِهِ؟ قَالَتْ: أَمَّا قُوَّتُهُ فَرَفَعَهُ الْحَجَرَ وَلَا يُطِيقُهُ إِلَّا عَشْرَةٌ، وَأَمَّا أَمَانَتُهُ فَقَالَ لِي: امْشِي خَلْفِي وَصِفِي لِي الطَّرِيقَ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ تُصِيبَ الرِّيحُ ثَوْبَكَ فَتَصِفَ جَسَدَكَ"

Ubeydullah bize haber verdi ve dedi ki: Bize İsrail rivayet etti: İshak'tan Amr b.Meymun el-Evdî'den, Ömer b. Hattab'tan:

"Musa (a.s.) Medyen suyuna varınca orada –hayvanlarını- sulayan bir topluluk gördü. Suları boşalınca tekrar kuyuya dönüyorlardı. Kuyunun üstündeki taşı ancak on adam kaldırılabiliyordu. –Geride- iki kadın bekliyordu. Musa (a.s.), onlara 'Sizin derdiniz nedir?' diye sordu. Kızlar durumu ona haber verdiler. Musa (a.s.), taşın yanına geldi, onu kaldırdı. Sonra sadece bir kova aldı. Kızlar koyunları suladı. Babalarına döndüklerinde Musa (a.s.)'dan bahsettiler. Musa (a.s.) bir gölgeye sığındı. 'Ey Rabbim, ben gerçekten bana indireceğin her hayra muhtacım'¹⁷⁰ dedi. Elbisesi ile yüzünü kapatır bir halde 'Kızlardan biri utana utana yürüyerek geldi.'¹⁷¹ Şöyle dedi: 'Bize yaptığın sulama işinin ücretini sana vermek için babam seni çağırıyor. 'Musa (a.s.) ona: ' Sen benim arkama geç, ordan yürü. Ben rüzgarın elbiseni açmasından ve bedeninin görünmesinden endişe ediyorum. Kız babasına ulaşınca durumu kendisine haber verdi. 'O iki kızdan biri: Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır, dedi.'¹⁷² Şuyab (a.s.) dedi ki: 'Kızım, güvenilirliğini ve gücünü nasıl anladın?' Kız şöyle cevap verdi: 'Kuvvetini on kişinin kaldırabildiği taşı kendisinin kaldırabilmesinden, güvenilirliğini ise bana şöyle demesindesinden anladım.'

¹⁷⁰ Kasas, 28/24.

¹⁷¹ Kasas, 28/25.

¹⁷² Kasas 28/26

Arkamda ol, arkamdan yürü. Ben rüzgarın elbiseni açmasından endişe ediyorum.’’¹⁷³

Tahric ve Sıhhat Durumu

Muhaddislerin değerlendirmeleri sonucunda hadisin sahih olduğu belirlenmiştir. İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef* adlı eserinde naklettiği hadis hakkında, Hakim en-Nisâburî, “sahih” demiştir.¹⁷⁴ Muhammed Avvame de hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁵

6. Musa (a.s.)’ın Şuayb (a.s.)’ın Kızı İle Evlenmesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمَصِيُّ حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مَسْلَمَةَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ الْحَارِثِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ رَبَاحٍ قَالَ سَمِعْتُ عُتْبَةَ بْنَ الثُّدَرِ طَسَمَ يَقُولُ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ حَتَّى إِذَا بَلَغَ قِصَّةَ مُوسَى قَالَ « إِنَّ مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجَرَ نَفْسَهُ ثَمَانِي سِنِينَ أَوْ عَشْرًا عَلَى عَقَّةٍ فَرَجِهَ وَطَعَامٍ بَطْنِهِ

Bize Muhammed b. Musaffa el-Hımsî haber vermiştir; Bize, Bekıyye b. el-Velid, Mesleme b. Ali’den, - o da- Said b. Ebi Eyyub’den, Haris b. Yezid’den, Ali b. Rebah’tan tahdis etmiştir:

Utbe b. en-Nüdder’in şöyle dediğini işittim:

“Biz Resûlullah (s.a.v)' in yanında iken Tâ sîn mîm (Kasas) suresini okudu. Öyle ki Musa' nın kıssasına (ilgili ayetlere) gelince buyurdu ki: ‘Musa (a.s.) (Şuayb' ın kızıyla) nikahlanmaya ve karnının doyurulmasına karşılık (Şuayb' ın yanında) işçi olarak sekiz veya on yıl çalışmayı kabullendi.’’’¹⁷⁶

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbni Mace’nin *es-Sünen* isimli eserinde nakledilen hadis için; eseri tahkik eden Muhammed Fuad Abdülbaki, bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtip,

¹⁷³ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 334.

¹⁷⁴ Hakim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, III, 99.

¹⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, Thk. Muhammed Avvame, XVII, 534.

¹⁷⁶ İbn Mâce, *Ruhûn*, 5.

Bekıyye b. el- Velid isimli ravinin müdellis¹⁷⁷ olmasından dolayı hadisi zayıf olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁸ Elbanî de hadisin zayıf olduğuna hükmetmiştir.¹⁷⁹ Sonuç itibariyle hadisin zayıf olduğu görülmektedir.

7. Musa (a.s.)'ın Elbiseleri

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا خَلْفُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كَانَ عَلَى مُوسَى يَوْمَ كَلَّمَهُ رَبُّهُ كِسَاءٌ صُوفٍ، وَجُبَّةٌ صُوفٍ، وَكُمَّةٌ صُوفٍ، وَسَرَاوِيلُ صُوفٍ، وَكَانَتْ نَعْلَاهُ مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ مَيِّتٍ»

Ali b. Hucr bize Halef b. Halife'den, Humeyd el- A'rac'tan'ten Abdullah b. el-Haris'ten –o da- İbn Mes'ûd (r.a.)'dan naklederek dedi ki:

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Rabbi kendisiyle konuştuğu gün, Musa'nın üzerinde yün elbise, yünden bir külah, yün cübbe, yünden bir şalvarı vardı. Ayakkabıları ise ölmüş bir eşeğin derisindendi.*”¹⁸⁰

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin ulaştığımız bilgiler neticesinde zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Tirmizî'nin *es- Sünen*, İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* adlı eserlerinde naklettikleri hadisi; “garip” olarak nitelendiren Tirmizî, hadisin sadece Humeyd el-A'rac'tan geldiğini belirtir. Humeyd el- A'rac'ın de münkerü'l hadis olan Ali Kufî'nin oğlu olduğu bilgisini vermektedir.¹⁸¹ Elbanî, bu rivayetin çok zayıf olduğunu ifade eder.¹⁸²

8. Musa (a.s.)'ın İnsanlara Hitap Ettiği Yer

أَخْبَرَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا الصَّعْقُ، قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: لَمَّا أَنَّ قَدِيمَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ جَعَلَ يُسْنِدُ ظَهْرَهُ إِلَى خَشَبَةٍ، وَجَدَتْ النَّاسَ، فَكَثُرُوا حَوْلَهُ، فَأَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

¹⁷⁷ Tedlis: Ravinin görüşmediği ya da görüştüğü halde hadis işitmediği hocasından işittiği zannını uyandıracak biçimde rivayette bulunması demektir. Tedlis yapan raviye müdellis, tedlisle rivayet edilen hadise de müdelles, denir. Bkz. İbnu's- Salâh, *Ulûmu'l- Hadis*, Thk. Nureddin İtr, Şam, 1983, s. 73-74.

¹⁷⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut, II, 844.

¹⁷⁹ Elbanî, *Dâifu'l- Camii's- Sağîr*, el- Mektebü'l- İslamî, Beyrut, 1998, I, 293.

¹⁸⁰ İbn Ebi Şeybe, *el- Musannef*, XIX, 363; Tirmizî, *Libâs*, 10;.

¹⁸¹ Tirmizî, *Libâs*, 10.

¹⁸² Elbanî, *Daifu Süneni't- Tirmizî*, I, 198.

يُسْمِعُهُمْ، فَقَالَ: «ابْنُوا لِي شَيْئًا أَرْتَفِعُ عَلَيْهِ»، قَالُوا: كَيْفَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ: «عَرِشٌ كَعَرِشِ مُوسَى فَلَمَّا أَنْ بَنَوْا لَهُ»

Müslim b. İbrahim bize haber vermiştir: es-Sa'k rivayet edip dedi ki; ben el-Hasan'ı şöyle derken işittim:

“Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye gelince, insanlara konuşurken sırtını bir kütüğe dayarmış. Zamanla (dinleyenler) etrafında çoğalmış. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara (sesini) duyurmak istemiş; ‘Bana, üzerine çıkacağım yüksekçe bir şey yapın!’ buyurmuş. (Sahabe); ‘Nasıl (bir şey) yapalım Ya Resulallah?’ demişler. ‘Musa'nın (gölge) tahtı gibi bir taht!’ buyurmuştur.”¹⁸³

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin sahih durumda olduğu anlaşılmaktadır. Dârimî'nin *es- Sünen*'i, Abdürrezzak'ın ve İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* isimli eserleri ve Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned*'inde tahrir edilen hadis için; Şuayb el-Arnaut, ‘Müslim’e göre sahihtir’, demiştir.¹⁸⁴ Esed ed-Darânî, hadisin sahih ve mürsel olduğunu ifade ederken,¹⁸⁵ Elbanî, ravilerinin sikâ olduğunu söylemiştir.¹⁸⁶

9. Adem (a.s.)’ın Burhanda Musa (a.s.)’ı Geçmesi ¹⁸⁷

¹⁸³ Abdurezzak bin Hemmâm, *el- Musannef*, III, 154; İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, III, 153; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, III, 138; Dârimî, *Mukaddime*, 6.

¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, III, 138.

¹⁸⁵ Dârimî, *es-Sünen*, Thk. Esed ed-Dârânî, Daru’l-Muğni, Riyad, 2000 , I, 180.

¹⁸⁶ Elbanî, *Silsiletü’l- Ehâdisi’s-Sahîha*, II, 180.

¹⁸⁷ Yukarıda naklettiğimiz rivayete Kur’an’a aykırı olduğu iddiasıyla itiraz edilmektedir. Biz burada özet olarak itiraz edenleri, itiraz sebeplerini ve bu iddialara verilen cevapları nakledeceğiz. Bu bağlamda Furkan Çakır’ın hazırlamış olduğu “Kur’an’a Aykırılık Bağlamında Hadis Eleştirilerinin Değerlendirmesi” isimli yüksek lisans tezinden istifade edeceğiz.

Öncelikle bu hadislerle çelişkili gibi görünen ayetleri aktaracağız:

“Nihayet ikisi de (Âdem ve eşi Havva) o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı.” Taha, 20/121.

“Bu suretle ikisini de kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yaprakları ile örtmeye çalıştılar. Rableri onlara ‘Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi?’, diye seslendi.” A’raf, 7/22.

“Derken Adem, Rabbinden (birtakım) kelimeler aldı. Bunun üzerine (Allah da) tevbesini kabul etti. Şüphesiz O, tevbeleri kabul edendir, esirgeyendir.” Bakara 2/37.

“Âdem ve Havva: “- Ey Rabbimiz, kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, muhakkak ziyan edenlerden oluruz.” dediler.” A’raf, 7/23.

İtirazlar :

Emre Dorman’ın Hz. Musa ve Hz. Adem arasında geçen hadisenin anlatıldığı rivayetle ilgili görüşleri şöyledir: “Hz. Adem, kendi iradesiyle hataya düşmüş ve tövbe etmiştir. Allah da onun

tövbesini kabul etmiştir. Ancak bu konudaki bir hadis rivayetinde aslında Hz. Adem'in hiçbir suç olmadığı, daha kendisi var edilmeden önce bu olayın karşı konulmaz bir kader olarak Allah tarafından kendisine yazılmış olduğu iddia edilmiştir. Söz konusu hadis metni dikkate alınacak olduğunda, Allah'ın apaçık ayetleri ile çelişen bir iddiada bulunmaktadır.”

Mustafa İslamoğlu, mezkur rivayetle alakalı olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Buram buram İsrailiyat kokan bu rivayetin senedi İmam Müslim'e göre sahih, fakat metni Kur'an'a göre sekiz kez batıldır. Rivayet, Kur'an'a arz edilince çıkan sonuç şu olmaktadır:

1. Kur'an 'her şeyi bilen'in Allah olduğunu söyler (Bkz. Enfal 8/75), bu rivayet ise Hz. Musa, olduğunu söylüyor.
2. Kur'an, Hz. Adem'i kandırıp saptırmanın Şeytan olduğunu söyler (Bkz. A'raf, 7/27), bu rivayet Adem'in insanları saptırdığını söylüyor.
3. Kur'an 'Adem nefisine uydu ve Rabbi'ne asi oldu' (Bkz. Tâhâ 20/121), diyerek kınar, bu rivayet Adem'in kınanamayacağını söyler.
4. Kur'an'da Adem ve eşi 'biz nefsimize zulmettik' deyip nefislerini kınarlar ve ' nefislerinin kurbanı olduklarını söyleyerek bağışlanmalarını isterler (Bkz. A'raf 7/23), bu rivayet ise Adem'in kader kurbanı olduğunu söylüyor.
5. Kur'an Adem'in günahından mes'ul olduğunu ve tevbe ettiğini (Bkz. Bakara 2/37) söyler, bu rivayet Adem'in günahından mes'ul değil ona mecbur olduğunu söyler.
6. Kur'an'daki Adem, fiilinin sorumluluğunu kabul ediyor (Bkz. A'raf 7/23), bu rivayetdeki Adem ise, 'beni saptırdığın için' diyerek sorumluluğu Allah'a atan şeytani hatırlatıyor.
7. Kur'an'a göre Allah, Adem'den geçmişte söz almış fakat onu azimli bulmamıştır (Bkz. Tâhâ 20/115), bu rivayette ise, Adem'in 'yaklaşmayın' ilahî talimatına rağmen yasak ağaçtan yemesi kaderdir. Bu – hâşâ- şu manaya geliyor: Allah Adem'e bir şeyi önce kader kılmış, sonra da dönüp onu yasaklamıştır. Bu hem Allah'a hem de rivayetin ağzına konulduğu Allah Resulü'ne iftiradır.
8. Kur'an ' Herkes yaptığı'nın rehinidir.' (Bkz. Müddesir 74/38) diyor. Fakat rivayet bunun tam zıddını iddia ediyor. Adem, yaratılmadan önce takdir edilen şeyi yapmıştır, bundan dolayı da kınanamaz. Bu durumda aynı şey Şeytan, Kabil, Nemrut, Ebu Leheb, Ebu Cehil'in de yaptıkları önceden belirlenen kader olmaktadır.”

İbrahim Sarmış da rivayeti tenkit ederek şu ifadeleri kullanmıştır: “ Sormak lazım; bu suç Adam'e Allah işletmiş veya o yazdığı için işlemişse, o zaman Adem ' Neden kendimize zulmettik' diyerek kendisini ve eşini suçlamış, neden bu suçtan tevbe etmiştir? Meydana gelen bu şeyleri Allah'ın bildiğinde şüphe yoktur, ancak Allah'ın bunu bilmesi ve yazması ayrıdır. Sonuç olarak Adem'in yasak ağaçtan yeme suçunu ve bundan dolayı cennetten çıkarılma cezasını daha yaratılmadan kırk yıl önce yazıldığı iddia edilen kadere yükleyen ve Adem yerine Allah'ı suçlu çıkaran, yukardaki rivayetler ve benzerleri Kur'an'ın ayetlerine açıkça aykırıdır. “

Bkz. Çakır, Furkan, “Kur'an'a Aykırılık Bağlamında Hadis Eleştirilerinin Değerlendirmesi”, Necmettin Erbakan Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, 115-119.

Bu itirazlara karşı cevap niteliği taşıyan muhaddislerin mezkur rivayetle ilgili yaptıkları açıklamaları sırası ile aktaracağız.

İbn Hacer bu rivayetin şerhinde şu bilgilere yer vermiştir: “Alimler Hz. Musa ile Hz. Adem arasında geçen bu diyalogun gerçekleştiği zaman dilimi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda ihtimal dahilinde olan görüşler şunlardır:

1. Bu diyalog ya Hz. Musa, hayatta iken gerçekleşmiştir. Öyle ki Allah Teala, Hz. Adem'i yeniden dirilterek ve aralarında böyle bir konuşma gerçekleşmiş olabilir.
2. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Mirac gecesi peygamberlerle ile görüştüğü gibi Hz. Adem ile Hz. Musa arasında da o gece bir görüşme meydana gelmiş olabilir.
3. Hz. Adem'in kabri Hz. Musa'ya bildirilmiş ve orda görüşmüş olabilir.
4. Peygamberlerin rüyaları vahiydir. Allah, Hz. Musa'ya rüyasında bu hadiseyi göstermiş olabilir.
5. Hz. Musa'nın vefatının ardından berzah aleminde görüşmüşlerdir.
6. Hz. Musa, vefat edince ruhları semada buluşmuştur.
7. Hz. Ömer'den nakledilen rivayette yer alan Hz. Adem'in 'Sen Musa mısın?'; Hz. Musa'nın ise 'Sen Adem misin?' ifadelerinden bu görüşmenin henüz vuku bulmadığını ahirette gerçekleşeceği anlamı çıkmaktadır.

8. İbnu'l- Cevzî (v. 597/1201) de bu konuda şunları söyler: 'Berzah aleminde görüşmüş olmaları ya da bu hadisenin darb-ı mesel olması ihtimal dahilindedir. Buluşmanın nasıl gerçekleştiğine muttali olmasak da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den nakledilen sadık habere iman etmek gerekir.' Bkz. İbn Hacer, *a.g.e.*, XI, 506-507.

Nevevî mezkur rivayetle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: "Hz. Adem'in Hz. Musa'ya hitaben söylediği söz şu anlama gelmektedir: 'Ey Musa, ben yaratılmadan önce vukuû takdir edilmiş bu olayın kader neticesinde gerçekleştiğini biliyorsun. Öyle ki Allah'ın takdir ettiği bir hadiseyi bütün yaratılmışlar bir araya gelseler engellemeleri mümkün değildir. Peki böyle bir konuda beni niçin kınıyorsun?' Hz. Adem'in işlediği günahı ötürü kınanması aklî değil şer'îdir. Allah'ın affettiği bir günahı kişinin yüzüne vurmamak kişiyi şeriat karşısında mahcup duruma düşürür. Bkz. Nevevî, *a.g.e.*, XVI, 201-202. İbn Kuteybe de mezkur rivayet hakkında şöyle demiştir: "Biliyoruz ki her şey Allah'ın kader ve kazası ile. Fiilleri faillerine nispet ediyoruz ve güzel amel işleyen amelinin dolayı övüyor; kötüyü de kötülüğünden dolayı kınıyoruz." Bkz. İbn Kuteybe, *a.g.e.*, 350. "Tarihî arka planı incelendiğinde bu rivayetin Kur'an'la çelişen en ufak bölümü yoktur. Rivayet üzerine yapılan eleştirilerin bütüncül ve ihatalı bir bakış açısına dayanmadığı ortadadır. İtirazların arka planında yer alan olayları anlayamamaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Musatafa İslamoğlu'nun konu ile ilgili eleştirilerinden yola çıkılarak hareket etmek gerekirse İslamoğlu: 'Kur'an her şeyi bilen Allah olduğunu söyler, bu rivayet ise her şeyi bilen Hz. Musa olduğunu söylüyor.'" demiştir ki rivayette Hz. Musa, her şeyi bilen değil "Allah tarafından kendisine ilim verilen kimse" olarak takdim edilmektedir. İslamoğlu, "Kur'an Adem'i kandırıp saptırmanın Şeytan olduğunu söyler, bu rivayet Adem olduğunu söylüyor." şeklindeki itirazı söz konusudur. Fakat bu itiraz hadis metni üzerinde zaten çürütülmüştür. İslamoğlu, "Kur'an, Adem nefisine uydu ve Rabbi'ne asi oldu, diyerek Adem'i kınar; bu rivayet Adem'in kınanamayacağını söylüyor." demiştir, fakat böyle bir ifade rivayette yer almamıştır. "Hz. Adem kınanamaz." gibi bir ifade rivayette mevcut değildir. Yine İslamoğlu, "Kur'an'da Adem ve eşi 'biz nefsimize zulmettik' deyip nefislerini kınarlar bağışlanmalarını dilerler; bu rivayet ise Adem'in kader kurbanı olduğunu söyler." demiştir, fakat itirazda yer aldığı gibi Hz. Adem, kaderi suçlayıcı bir beyanda bulunmamış aksine 'Bu günahımdan dolayı mı beni kınıyorsun?' ifadesi ile suçu üzerine almıştır. İslamoğlu: "Kur'an Adem'in günahından mes'ul olduğunu ve tevbe ettiğini söyler, bu rivayet ise Adem'in günahından mes'ul değil ona mecbur olduğunu söylüyor." demiştir. Fakat Hz. Adem, 'Bu günahımdan dolayı mı beni kınıyorsun?' ifadesi ile bunu yapmaya mecbur olduğunu değil, günahı işleyen bizzat kendisi olduğunu söyler. İslamoğlu: "Kur'an'daki Adem, fiilinin sorumluluğunu kabul ediyor, bu rivayetdeki Adem ise, 'beni saptırdığın için' diyerek sorumluluğu Allah'a atan şeytanı hatırlatıyor." demiştir. Fakat metnin hiçbir tarikhinde bu meyanda bir ifadeye rastlanmamıştır. İslamoğlu: "Kur'an'a göre Allah, Adem'den geçmişte söz almış fakat onu azimli bulmamıştır, der ancak bu rivayetdeki bilgiye göre, Adem'in 'yaklaşmayın' ilahî talimatına rağmen yasak ağaçtan yemesi kaderdir. Bu – hâşâ- şu manaya geliyor: Allah Adem'e bir şeyi önce kader kılmış, sonra da dönüp onu yasaklamıştır. Bu hem Allah'a hem de rivayetin ağzına konulduğu Allah Resulü'ne iftiradır." demiştir. Kaderi ızdırârî ve ihtiyarî olmak üzere ikiye ayırmamız gerekmektedir. ızdırârî kadere kulun hiçbir tesiri yoktur. İhtiyarî kaderi ise kulun yapacağı fiili Allah'ın ezelde bilip takdir etmesidir. Kaderin bu iki yönü anlaşıldığı zaman Hz. Adem'in kaderle bir probleminin olmadığı ortaya çıkacaktır. Son olarak İslamoğlu: "Kur'an ' Herkes yaptığı için' rehindir." diyor. Fakat rivayet bunun tam zıddını iddia ediyor. Adem, yaratılmadan önce takdir edilen şeyi yapmıştır, bundan dolayı da kınanamaz. Bu durumda aynı şey Şeytan, Kabil, Nemrut, Ebu Leheb, Ebu Cehil'in de yaptıkları önceden belirlenen kader olmaktadır." demiştir. Fakat izah ettiğimiz üzere; Allah, Hz. Adem'in işlediği günahı af ve mağfiret ettiği bir hatadan onu tekrar kınamak gerekmez. Sonuç olarak rivayet sarîh bir ayetle tenakuz halinde değildir." Bkz. Bkz. Çakır, Furkan, "Kur'an'a Aykırılık Bağlamında Hadis Eleştirilerinin Değerlendirmesi", Necmettin Erbakan Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, 125-127.

Yukarıdaki yer verdiğimiz itirazları ve bunlara cevap niteliği taşıyan beyanları genel itibarıyla değerlendirecek olursak, itirazların çoğunun hadis metinlerini bütüncül okumamak ve ön yargılı olarak yorumlamaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Naklettiğimiz bilgilerden de anlaşılaçağı üzere mezkur rivayetin arka planı incelendiğinde Kur'an'a aykırı her hangi bir yönünün olmadığı görülecektir. Hz. Adem ve Hz. Musa arasında geçen diyalogu anlatan bu rivayet, cüzî iradeyi inkar eden bir husus içermemektedir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اخْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَخْرَجْتَكَ خَطِيئَتِكَ مِنَ الْجَنَّةِ، فَقَالَ لَهُ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَاتِهِ وَبِكَلَامِهِ، ثُمَّ تَلَوْنِي عَلَى أَمْرِ قُدِّرَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ " فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى مَرَّتَيْنِ»

Abdü'l-Aziz b. Abdullah bize nakletti: İbrahim b. Sa'd, İbn Şihab'tan –o da- Humeyd b. Aburrahman'dan – o da- Ebu Hureyre'den naklederek dedi ki:
Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Adem (a.s.) ve Musa (a.s.), birbirlerine karşı hüccet getirdiler, Musa (a.s.): ‘Sen hatası sebebiyle cennetten çıkarılan Adem’sin.’ dedi. Adem (a.s.) da ona : ‘Sen ise Allah’ın risaleti ve kelamı ile seçip çıkardığı Musa’sın, sonra, ben yaratılmadan önce takdir edilmiş bir eylem için beni kınıyorsun’ Sonra Resulullah (s.a.v.) şöyle diyerek –devam etti-, ‘Adem delil getirir iki kez Musa’yı yendi’”¹⁸⁸

Tahric ve Sıhhat Durumu

Muhaddislerin değerlendirmelerinden ulaştığımız sonuç hadis sahihtir. Tirmizî'nin *es- Sünen*, Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned* isimli eserinde nakledilen hadis için; Tirmizî, “hasen garip” ifadesini kullanmaktadır ¹⁸⁹ Şuayb el-Arnaut, Ahmed b. Hanbel'in aynı senet ile rivayet ettiği hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁰ Elbanî de hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.¹⁹¹ Muhaddislerin değerlendirmelerinden anlaşılacağı üzere hadis sahihtir.

10. Musa (a.s.)'ın Annesi

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ مَعْدَانَ بْنِ خَدِيرٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ بْنِ نُفَيْرٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الَّذِينَ يَغْزُونَ مِنْ أُمَّتِي وَيَأْخُذُونَ الْجُعْلَ يَتَقَوَّوْنَ بِهِ عَلَى عَدُوِّهِمْ كَمَثَلِ أُمِّ مُوسَى تُرْضِعُ وَلَدَهَا وَتَأْخُذُ أَجْرَهَا.

Bize İsmail b. Aytaş tahdis etmiştir: Ma'dân b. Hudeyr el-Hadremî'den, Abdurrahman b. Cübeyr b. Nufeyr el-Hadramî'den –o da- babasından nakletmiştir:

¹⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, XVI, 13; Tirmizî, *Kader*, 2.

¹⁸⁹ Tirmizî, *Kader*, 2.

¹⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, XVI, 13.

¹⁹¹ Elbanî, *Silsiletü'l- Ehâdisi's- Sahîha*, II, 577.

“Ümmetimden savaşıp düşmana karşı güçlenerek mükafat kazananların durumu, Musa’nın annesi gibidir. O oğlunu emzirmiş ecrini almıştır.”¹⁹²

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin ravilerinden birisinin zayıf olması sebebiyle hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe tarafından nakledilen hadisin isnadı hakkında elde ettiğimiz bilgiler şunlardır: İsmail b. Ayyaş hakkında Nesâî, “zayıftır”; İbn Hıbbân ise “hadiste hatası çoktur” demiştir.¹⁹³ Ma’dân b. Hudeyr el-Hadrâmî, hakkında İbni Hâcer: ‘sikâdır’ demiştir.¹⁹⁴ Abdurrahman b. Cübeyr el-Hadremî hakkında sika olduğu bilgisi nakledilmiştir.¹⁹⁵

11. Allah Teala’nın Musa (a.s.)’ı Uyarması

حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: " اسْتَسْقَى مُوسَى، لِقَوْمِهِ فَقَالَ: اشْرَبُوا يَا حَمِيرُ، قَالَ: فَقَالَ اللَّهُ لَهُ: لَا تُسَمِّ عِبَادِي حَمِيرًا "

Cerir bize tahdis etti: Leys’ten, Mücahid’den, şöyle demiştir:

“Musa kavmine su verdi ve dedi ki: ‘iç, ey eşek’ Allah Teala şöyle buyurdu: ‘Benim kullarımı eşek olarak adlandırma’”¹⁹⁶

Tahric ve Sıhhat Durumu

Ulaştığımız bilgiler ışığında hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef*’inde naklettiği hadisin senedinde yer alan ravilerle ilgili olarak ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Cerîr b. Abdü’l-Hamîd’in sikâ olduğu bilgisi aktarılmaktadır.¹⁹⁷ Leys b. Ebî Selim, hakkında Yahya b. Mâîn ve Nesâî ‘zayıftır’ demişlerdir.¹⁹⁸ Mücahid el-Kureşî hakkında sikâ olduğu bilgisi

¹⁹² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 228.

¹⁹³ Zehebî, *Mizanu’l-İtidâl Fî Nakd’r -Ricâl*, Daru’l-Marife, Beyrut, 1963, I, 241.

¹⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbu’l- Kemâl fi Esmâ’r- Ricâl*, Beyrut, 1993, XXVIII, 256.

¹⁹⁵ Zehebî, *a.g.e.*, II, 554.

¹⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, V, 285.

¹⁹⁷ Mizzî, *a.g.e.*, III, 420.

¹⁹⁸ Mizzî, *a.g.e.*, I, 395

aktarılmıştır.¹⁹⁹

12. Musa (a.s.) Harun (a.s.)'ı Defin Etmesi

حَدَّثَنَا ابْنُ فَضَيْلٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عَبْدِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: " انْطَلَقَ مُوسَى وَهَارُونُ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَانْطَلَقَ شَبْرٌ وَشُبَيْرٌ، فَانْتَهَوْا إِلَى جَبَلٍ فِيهِ سَرِيرٌ فَنَامَ عَلَيْهِ هَارُونُ فَقَبِضَ رُوحَهُ، فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ فَقَالُوا: أَنْتَ قَتَلْتَهُ، حَسَدَتْنَا عَلَى خُلُقِهِ أَوْ عَلَى لَبِنِهِ، أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا - الشَّكُّ مِنْ سُفْيَانَ - قَالَ: كَيْفَ أَقْتُلُهُ وَمَعِيَ أَبْنَاؤُهُ، قَالَ: فَاخْتَارُوا سَبْعِينَ رَجُلًا، قَالَ [ص:334]: فَاخْتَارُوا مِنْ كُلِّ سِبْطٍ عَشْرَةً، قَالَ: وَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا} [الأعراف: 155] فَانْتَهَوْا إِلَيْهِ، فَقَالُوا: مَنْ قَتَلَكَ يَا هَارُونُ؟ قَالَ: مَا قَتَلَنِي أَحَدٌ، وَلَكِنْ تَوَفَّاهُ اللَّهُ، قَالُوا: يَا مُوسَى مَا نَعَصِي؟ قَالَ: فَأَخَذْتُهُمُ الرِّجْفَةَ، فَجَعَلَ يَتَرَدَّدُ مِثْلًا وَشِمَالًا وَيَقُولُ: {لَوْ شِئْتُ أَهْلَكْتُهُمْ مِنْ قَبْلِ وَإِيَّايَ أَتَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ} [الأعراف: 155]، قَالَ: فَدَعَا اللَّهَ فَأَحْيَاهُمْ وَجَعَلَهُمْ أَنْبِيَاءَ كُلَّهُمْ "

İbn Fudayl bize tahdis etti: Süleyman et-Temimi'den, Süfyan'dan, Ebu İshak'tan, Umare b. Abd'den, Ali (r.a.)'den:

"Musa ve Harun (a.s.), ayrıldılar. Yanlarında Harun'un oğulları Şibr ve Şübeyr devardı. Dağa vardıklarında orada bir yatak vardı. Harun (a.s.) orada uyudu ve ruhu kabzolundu. Musa kavmine dönünce onlar şöyle dediler: 'Sen onu kıskançlığından ötürü öldürdün.' Musa (a.s.): 'Oğulları yanımda iken onu nasıl öldürebilirim?, tamamı yetmiş kişi olmak üzere her kabileden bir kişi seçin. 'Bu Allah Teala'nın şu ayetidir: 'Musa kavminden yetmiş kişi seçti.'²⁰⁰ Sonra dağa vardılar ve şöyle dediler: 'Harun, seni kim öldürdü?' Harun (a.s.): 'Beni kimse öldürmedi. Fakat beni Allah vefat ettirdi.' Onlar şöyle dediler: 'Musa biz nasıl isyan ettik.' Onları deprem yakalayınca sağa sola sarsılmaya başladılar. Mûsâ dedi ki: 'Ey Rabbim! Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin?'²⁰¹ Musa (a.s.), Allah'a dua etti. Allah, onların hepsini diriltti ve onları elçiler kıldı."²⁰²

¹⁹⁹ Mizzî, a.g.e., III, 439.

²⁰⁰ A'raf 7/ 155.

²⁰¹ A'raf 7/ 155.

²⁰² İbn Ebî Şeybe, el- Musannef, VI, 330.

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* adlı eserinde tahric edilen rivayet için eserin tahkikini yapan Muhammed Avvâme, isnadının kavî olduğunu söylemiştir.²⁰³ Sonuçta hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

B. Zühd ve Ahlakî Özellikleri

1. Musa (a.s.)'ın İffeti ²⁰⁴

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ يَغْتَسِلُونَ غُرَاءً، يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ، وَكَانَ مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَسِلُ وَحْدَهُ، فَقَالُوا: وَاللَّهِ مَا يَمْنَعُ مُوسَى أَنْ يَغْتَسِلَ مَعَنَا إِلَّا أَنَّهُ آذَرُ، فَذَهَبَ مَرَّةً يَغْتَسِلُ، فَوَضَعَ ثَوْبَهُ عَلَى حَجَرٍ، فَفَرَّ الْحَجَرُ بِثَوْبِهِ، فَخَرَجَ مُوسَى فِي إِثَرِهِ، يَقُولُ: ثَوْبِي يَا حَجَرُ، حَتَّى نَظَرْتُ بَنُو إِسْرَائِيلَ إِلَى مُوسَى، فَقَالُوا: وَاللَّهِ مَا بِمُوسَى مِنْ بَأْسٍ، وَأَخَذَ ثَوْبَهُ، فَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا " فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَاللَّهِ إِنَّهُ لَنَدَبٌ بِالْحَجَرِ، سِتَّةٌ أَوْ سَبْعَةٌ، ضَرْبًا بِالْحَجَرِ.

İshak b. Nasr rivayet etmiştir: Abdurrezzak, Ma'mer'den; Ma'mer Hemmam b. Münebbih'ten -o da- Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir: Ebû Hureyre:

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"İsrailoğulları çıplak vaziyette, birbirlerine baka baka yıkanıyorlardı. Musa ise yalnız olarak yıkanır. İsrailoğulları: 'Allah'a yemin olsun, Musa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan engelleyen, ancak O' nun kasığının yarık olmasıdır', derlerdi. Musa bir defa yıkanmaya gittiğinde, elbisesini de bir taşın üstüne koydu. Sonrasında taş elbisesi ile yuvarlanıp gitti. Musa: 'Ey taş elbisemi, ey taş elbisemi!' diyerek taşın arkasından koştu. Nihayet İsrailoğulları onu (çıplak vaziyette) gördüler de:*

²⁰³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, XVII, 533.

²⁰⁴ Yukarıda naklettiğimiz rivayetin Ahzap Suresi, 69/ 33. ayetle ilgili olduğu görülmektedir. Ayetin meali şöyledir : *"Ey İman edenler, Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Allah onun hakkında söylediklerinden uzak, tertemiz biri olduğunu ortaya koydu. Gerçekten o, Allah katında itibarlı bir kimseydi."* Müfessir İbn Cerir et- Tâberî (v. 310/923), ayette bahsi geçen Musa (a.s.)'a yapılan eziyetin tahricini gerçekleştirdiğimiz hadis ile alakalı olduğunu kaydetmiştir. Bkz. İbn Cerir et- Tâberî, a.g.e., XX, 332-334.

'Vallahi Musa' da hiçbir kusur yokmuş.', dediler. Musa elbisesini aldı da taşla vurmaya başladı.

Ebû Hureyre: "Vallahî o taşta muhakkak altı yâhud yedi vurma izi kalmıştır. " dedi.²⁰⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve İbni Ebî Şeybe'nin kitaplarında nakledilen hadis için; Şuayb Arnavut, "sahih" ifadesini kullanmıştır.²⁰⁶ Tirmizî, hadise "hasen sahih" derken;²⁰⁷ Elbanî, sahih olduğunu söylemiştir.²⁰⁸ Sonuç itibarıyla hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

2. Musa (a.s.)'ın Sabrı

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، قَالَ: سَمِعْتُ شَقِيقًا، يَقُولُ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِسْمَةً كَبِيعُ مَا كَانَ يَقْسِمُ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: وَاللَّهِ إِنَّهَا لَقِسْمَةٌ مَا أُريدَ [ص:26] بِهَا وَجْهَ اللَّهِ، قُلْتُ: أَمَا أَنَا لَأَقُولَنَّ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي أَصْحَابِهِ فَسَارَرْتُهُ، فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ وَغَضِبَ، حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَخْبَرْتُهُ، ثُمَّ قَالَ: «قَدْ أُوذِيَ مُوسَى بِأَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَصَبَرَ»

Ömer b. Hafs bize rivayet etti ve dedi ki: Babam bize haber vermiştir: A'meş bize naklederek şöyle dedi: Şekik'tan Abdullah (b. Mesud'un) şöyle dediğini işittim:

"Peygamber (s.a.v.) -Huneyn ganimetlerini paylaştırdığı zaman- Ensar'dan bir kişi: 'Bu Allah'ın rızası gözetilmemiş bir taksimdir.' dedi. Ben de bu sözü işitince gidip Peygamber (s.a.v.)'e haber verdim. Peygamber (s.a.v.)'in yüzü değişti. Ben keşke bu durumu haber vermeseydim diye düşündüm. Sonra: 'Allah'ın rahmeti Musa'nın üzerine olsun! Yemin ederim ki Musa bundan daha çoğu ile eziyet gördü

²⁰⁵ Tayâlisî, *el-Müsne'd*, IV, 211; İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, VI, 335; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsne'd*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIII, 507; XIV, 54; XV, 44 ; XVI, 396, 532; XX, 315; Buhârî, *Gusûl*, 20; *Enbiyâ*, 28; Müslim, *Hayz*, 75; *Fedâil*, 155; Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 34.

²⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsne'd*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIII, 507.

²⁰⁷ Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 34

²⁰⁸ Elbanî, *Sahîhu'l- Cami's – Sağîr*, II, 825.

de, o yine sabretmişti' buyurdu.”²⁰⁹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Burada nakledeceğimiz tespitler, rivayetin çeşitli isnadları ile ilgilidir. Öyle anlaşıyor ki hadisin zayıf derecesine ulaşan senetleri bulunsa da sonuç itibariyle hadis; “muttefekun aleyh sahih” derecesine ulaşmış durumdadır. *Sahihayn* dahil birçok önemli hadis mecmuasında nakledilen hadis için alimler şu değerlendirmeleri yapmıştır: Şuayb el-Arnaut, hadisin Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu bildirirken,²¹⁰ bir başka tariki için “şahitleri olmakla birlikte zayıftır” ifadesini kullanmıştır. Tirmizî hadisin garip olduğunu söylerken, Elbanî de zayıf olduğunu bildirmiştir.²¹¹

3. Musa (a.s.)’ın Aşure Günü Oruç Tutması

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ ، فَرَأَى الْيَهُودَ تَصُومُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ ، فَقَالَ « مَا هَذَا » . قَالُوا هَذَا يَوْمٌ صَالِحٌ ، هَذَا يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ ، فَصَامَهُ مُوسَى . قَالَ « فَأَنَا أَحَقُّ بِمُوسَى مِنْكُمْ » . فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ

Bize Ebu Ma’mer haber vermiştir: Bize Abdülvaris nakletmiştir: Bize Eyyub bildirmiştir: Bize Abdullah b. Said b. Cübeyr babasından –o da- İbn Abbas’tan nakletmiştir:

“ Peygamber (s.a.v.) Medine’ye geldiğinde Yahudiler’in âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü.

— Bu ne orucudur? diye sordu. Yahudiler:

— Bu gün mübarek gündür. Bu gün Allah’ın İsrâîloğulları’nı düşmanlarından kurtardığı bir gündür. Musa Peygamber, bu gün oruç tutmuştur, dediler. Resulullah:

— Biz Musa’ya –bağlılıkta- sizden daha ziyâde layıgızdır,buyurdu,o gün oruç tuttu

²⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, I, 396, 411, 441; Buhârî, *Enbiya*, 28; Edep, 53, İsti’zân, 47; Müslim, *Zekât*, 140, 141; Tirmizî, *Menâkıb*, 63.

²¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, VI, 99.

²¹¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 63; Elbanî, *Daîfu Süneni’-t- Tirmizî*, VIII, 386.

ve sahabeye bu orucu tutmalarını emretti.”²¹²

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sahihayn dahil İbn Mâce'nin *es- Sünen*'i, Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned*'i, Abdurrezzak b. Hemmâm ve İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* adlı eserlerinde tahrir edilen hadis hakkında; Şuayb el-Arnâvut, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu ifade etmiş ve sahih hükmünü vermiştir.²¹³ Hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır.

4. Musa (a.s.)'ın Hayası

ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنِ الْحَسَنِ وَحَمَّادٍ وَخَلَّاسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « إِنَّ مُوسَى كَانَ رَجُلًا حَيًّا ، وَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا

Bize İshak b. İbrahim nakletmiştir: Bize Ravh b. Ubade haber vermiştir: Bize Avf; Hasan, Muhammed, Hilas'tan haber vermiştir: -onlar da- Ebu Hureyre (r.a.)'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir:

Resulullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Musa hayalı bir kişi idi.²¹⁴ Yüce Allah 'ın şu ayeti buna işaret eder: ‘Ey iman edenler, siz de Musa' ya eziyet edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde itibarlı bir kimse idi.’”²¹⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sahihayn ve Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned* isimli eserinde nakledilen hadis hakkında; Tirmizî, ‘sahihtir’ ifadesini kullanmıştır.²¹⁶ Şuayb el-Arnâvut, hadisin

²¹² Tayâlisî, *el-Müsned*, IV, 350; Abdurrezzak b. Hemmâm, *el- Musannef*, IV, 288; İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 227-228; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, I, 291, 310, 336; Buhârî, *Savm*, 69; *Enbiya*, 24; *Tefsîru-l Kur’ân*, 2; Müslim, *Savm*, 126; İbn Mâce, *Savm*, 41.

²¹³ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, IV, 393.

²¹⁴ Ahmet b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, XVI, 39 6; Buhârî, *Tefsîr*, (*Ahzâb*) 11; Müslim, *Fedâil*, 156; Tirmizî, *Tefsir*, 34.

²¹⁵ *Ahzâb*, 33/69.

²¹⁶ Tirmizî, *Tefsir*, 34.

isnadının sahih olduğunu belirtip bütün ravilerinin sika olduğunu ifade etmiştir.²¹⁷ Elbanî de hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.²¹⁸ Sonuç itibariyle hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

5. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Musa (a.s.)'yı Allah'ın Sırdaşı Olarak Nitelemesi

أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، حَدَّثَنَا زَمْعَةُ عَنْ سَلَمَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، [ص: 195] عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: جَلَسَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْتَظِرُونَهُ فَخَرَجَ حَتَّى إِذَا دَنَا مِنْهُمْ، سَمِعَهُمْ يَتَذَكَّرُونَ، فَتَسَمَّعَ حَدِيثَهُمْ، فَإِذَا بَعْضُهُمْ يَقُولُ: عَجَبًا إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَ مِنْ خَلْقِهِ خَلِيلًا فَإِبْرَاهِيمَ خَلِيلُهُ، وَقَالَ آخَرُ: مَاذَا بَاعَجَبَ مِنْ {وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا} [النساء: 164] وَقَالَ آخَرُ: فَعِيسَى كَلِمَةُ اللَّهِ وَرُوحُهُ، وَقَالَ آخَرُ: وَآدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ، فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ فَسَلَّمَ وَقَالَ: «قَدْ سَمِعْتُ كَلَامَكُمْ وَعَجَبْتُكُمْ، أَنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ اللَّهِ، وَهُوَ كَذَلِكَ، وَمُوسَى نَجِيُّهُ، وَهُوَ كَذَلِكَ، وَعِيسَى رُوحُهُ وَكَلِمَتُهُ، وَهُوَ كَذَلِكَ، وَآدَمُ اصْطَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى، وَهُوَ كَذَلِكَ، أَلَا وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ، وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا حَامِلُ لَوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ، وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يُحْرَكُ بِحَلَقِ الْجَنَّةِ وَلَا فَخْرَ، فَيَفْتَحُ اللَّهُ فَيْدُخْلُيْهَا وَمَعِيَ فَقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ وَلَا فَخْرَ، وَأَنَا أَكْرَمُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ عَلَى اللَّهِ، وَلَا فَخْرَ»

Bize Ubeydullah b. Abdilmecîd haber verip (dedi ki) bize Zem'a, Seleme'den İkrime'den, (o da) İbn Abbas'tan rivayet etti ve şöyle dedi:

“Hz. Peygamber’in ashabından bazı insanlar oturmuş, onu bekliyorlardı. Derken (Hz. Peygamber) dışarı çıktı. Onlara yaklaşıncı, aralarında bir meseleyi görüştüklerini işitti. Onların sözüne kulak verdi. Bir de ne görsün, bazı kimseler şöyle diyor: ‘Şaşılacak şey! Allah yarattıklarından dost edinmiş. İbrahim onun halilidir.’ Diğeri şöyle dedi: ‘Bu, "Allah Musa'ya da bir hitab ile konuştu" (ayetinden) daha şaşılacak bir şey değildir!’ Bir diğeri; ‘İsa da Allah'ın kelimesi ve ruhudur.’, dedi. Bir başkası; ‘Allah, Ademi de seçmiştir.’, dedi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber) onların yanına gelip selam verdi ve şöyle buyurdu: ‘İbrahim, Allah'ın dostudur -ki o böyledir-; Musa, sırdaşıdır -ki o böyledir- ; İsa, ruhudur -ki o böyledir-; Allah, Ademi de seçmiştir -ki o böyledir-; şeklindeki sözlerinizi ve

²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, el- Müsned, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIII, 507.

²¹⁸ Elbanî, Sahihu'l Camii's- Sağır, I, 445.

şaşırmamızı duydum, bilin ki ben de Allah'ın habîbiyim. Bunu övünmek için söylemiyorum. Kıyamet gününde, altında Adem ve ondan sonraki peygamberlerin bulunacağı, hamd sancağını ben taşıyacağım. Bunu övünmek için söylemiyorum. Kıyamet günü ilk şefa'at edilecek ve ilk şefa'at edecek benim. Ki bununla da övünmüyorum. Cennetin kapı halkalarını ilk hareket ettirecek olan benim. Bunu övünmek için söylemiyorum. Bunun sonucu Allah (kapıyı) açacak ve beni içeri girdirecektir. Beraberimde de müminlerin fakirleri bulunacaktır. Bunu övünmek için söylemiyorum. Allah katında, öncekilerin ve sonrakilerin en kıymetli olanı benim. Bunu da övünmek için söylemiyorum.”²¹⁹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Dârimî'nin es- *Sünen* isimli eserinin tahkikini yapan Esed ed-Daranî, hadisin senesinde ismi geçen Zem'a isimli ravinin zayıf bir ravi olması sebebiyle hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir.²²⁰ Tirmizî, hadisin garip olduğunu söylerken, Elbanî ise zayıf olduğunu söylemiştir.²²¹ Sonuç itibariyle hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

6. Hz. Peygamber'e İttiba Konusunda Musa (a.s.) İle İlgili Bir Örnek

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا ابْنُ مُيَيْمٍ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنُسْخَةٍ مِنَ التَّوْرَةِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذِهِ نُسْخَةٌ مِنَ التَّوْرَةِ، فَسَكَتَ، فَجَعَلَ يَقْرَأُ وَوَجْهَهُ رَسُولِ اللَّهِ يَتَغَيَّرُ، فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ تَكَلَّمَكَ الشَّوَاكِلُ، مَا تَرَى بِوَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَتَنَظَرَ عُمَرُ إِلَى وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ وَغَضَبِ رَسُولِهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَّبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَّبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْ بَدَأَ لَكُمْ مُوسَى فَاتَّبَعْتُمُوهُ وَتَرَكْتُمُونِي، لَضَلَلْتُمْ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ، وَلَوْ كَانَ حَيًّا وَأَدْرَكَ نُبُوتِي، لَا تَتَّبَعَنِي»

²¹⁹ Dârimî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 8; Tirmizî, *Menakıb*, 1.

²²⁰ Dârimî, *es-Sünen*, Thk. Esed ed- Dâranî, I, 194.

²²¹ Tirmizî, *Menakıb*, 1; Elbanî, *Sahîhu Süneni't- Tirmizî*, Riyad, 2000, I, 483.

Bize Muhammed İbnu'l-Alâ haber verip (dedi ki) bize İbn Nümejr, Mücalid'den, Âmir'den, Câbir'den (r.a.)'in – şöyle dediğini- haber verdi ki:

“Ömer b. Hattab (r.a.), Resulullah'a bir Tevrat nüshası getirdi ve ‘Ya Resulallah bu bir Tevrat nüshasıdır’, dedi. (Resulullah) bir şey söylemedi. Sonra o okumaya başladı. Bu esnada Resulullah'ın yüzü (nün ifadesi de) değişiyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.); ‘Allah hayrını/ müstehakını versin! Resullah'ın (s.a.v.)’in yüzünü hiç görmüyor musun?’, dedi. Hz. Ömer, o zaman Resulullah'ın (s.a.v.)’in yüzüne baktı ve hemen; şöyle dedi: ‘Allah'ın gazabından, onun Resulünün gazabından Allah'a sığınırım. Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Muhammed'e razı olduk.’ Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Muhammed'in canı elinde olan (Allah'a) yemin olsun ki, şayet Musa sizin için ortaya çıksaydı ve siz de beni bırakarak ona uysaydınız, doğru yoldan sapmış olurdunuz. Şayet o sağ olsa ve nübüvvetim ona ulaşıyorsa bana tabi olurdu.’”²²²

Tahric ve Sıhhat Durumu

Ulaştığımız tespitler, hadisin çok zayıf olduğunu göstermektedir. Dârimî'nin *es- Sünen* ve Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned* isimli eserlerinde yer alan hadis için; Şuayb el-Arnaut, farklı bir isnadıyla bu rivayetin çok zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yukardaki isnadı da zikrettikten sonra ‘sahih değildir’ ifadesini kullanmaktadır.²²³

C. Risaleti

1. Musa (a.s.)'ın Kıyamet Günü Durumu

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلَانِ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَرَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ، قَالَ الْمُسْلِمُ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُحَمَّدًا عَلَى الْعَالَمِينَ، فَقَالَ الْيَهُودِيُّ: وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى الْعَالَمِينَ، فَرَفَعَ الْمُسْلِمُ يَدَهُ عِنْدَ ذَلِكَ، فَلَطَمَ وَجْهَ الْيَهُودِيِّ، فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ [ص: 121]، وَأَمَرَ

²²² Dârimî, *İlim*, 36; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, XXV, 198.

²²³ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut , XXV, 198.

المُسْلِم، فَدَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ، فَأَخْبَرَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى، فَإِنَّ النَّاسَ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَأَصْعَقُ مَعَهُمْ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفَيِّقُ، فَإِذَا مُوسَى بَاطِشٌ جَانِبَ الْعَرْشِ، فَلَا أَدْرِي أَكَانَ فِيْمَنْ صَعِقَ، فَأَفَاقَ قَبْلِي أَوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَنْقَى اللَّهُ»

Yahya b. Kaza'a; o, İbrahim b. Sad'dan; o da İbni Şihâb'dan; o da Ebu Seleme'den; o da Abdurrahman el-A'rec'den; Ebû Hureyre (r.a.)'den nakletmiştir:

“Müslümanlardan bir adam ile Yahudiler'den bir adam birbirlerine sövdüler. Müslüman şöyle diyerek yemin etti: 'Muhammed'i diğer bütün insanlardan seçip çıkaran Allah' a yemin ederim.' Yahudi ise Müslüman kimseye : 'Musa'yı bütün insanlar arasından seçip çıkaran Allah'a yemin ederim ki', dedi. Bu esnada Müslüman elini kaldırıp Yahudi'nin yüzüne bir tokat attı. Bunun üzerine Yahudi, Peygamber (s.a.v.)'in yanına giderek müslüman kimse ile aralarındaki durumu haber verdi. Hz. Peygamber (s.a.v.), o müslümanı çağırdı ve :

*'Benim Musa'dan daha hayırlı olduğumu söylemeyin. İnsanların hepsi (kıyamet günü) bayılacaklar. Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda bir de göreceğim ki, Musa, arşın bir tarafına sıkıca tutunmuş duruyor. Bilmiyorum, Musa da bayılanların içinde idi de benden önce mi ayıldı, ya da baygınlıktan Allah'ın müstesna kıldığı kimselerden miydi? "*²²⁴

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sahihayn ve Ebu Dâvûd'un *es- Sünen*, Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned* ve İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* isimli eserlerinde tahric olunan hadis için Elbanî, "sahih" demiştir.²²⁵ Şuayb el-Arnâvut dahadisın Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmiştir.²²⁶ Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

2. Resulullah (s.a.v.)'ın Musa (a.s.) İle Mirac'taki Diyalogu

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَاتِي، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ... ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّادِسَةِ، فَاسْتَفْتَحَ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ:

²²⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XVII, 537; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, III, 64; Buhârî, *Enbiya*, 31, *Tefsîru'l Kur'ân*, 7; *Rikâk*, 43; *Tevhid*, 31; Müslim, *Fedâil*, 160; Ebû Dâvud, *Sünnet*, 13.

²²⁵ Elbanî, *Sahihû'l Camii's- Sağîr*, II, 1215.

²²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsne'd*, Thk. Şuayb el-Arnâvut, XIII, 29.

جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، قِيلَ: وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ، فَفُتِحَ لَنَا، فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَحَّبَ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ، ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ، فَقِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قِيلَ: وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ، فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِإِبْرَاهِيمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْنِدًا ظَهْرَهُ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ، وَإِذَا هُوَ يَدْخُلُهُ كُلُّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ، ثُمَّ ذَهَبَ بِي إِلَى السِّدْرَةِ الْمُنْتَهَى، وَإِذَا وَرَقُهَا كَأَذَانِ الْفِيلَةِ، وَإِذَا ثَمَرُهَا كَالْقَلَالِ "، قَالَ: " فَلَمَّا غَشِيَهَا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ مَا غَشِيَ تَغَيَّرَتْ، فَمَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَنْعَتَهَا مِنْ حُسْنِهَا، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ مَا أَوْحَى، فَفَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَتَنَزَّلْتُ إِلَى مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: مَا فَرَضَ رَبُّكَ عَلَيَّ أُمَّتِكَ؟ قُلْتُ: خَمْسِينَ صَلَاةً، قَالَ: ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا يُطِيقُونَ ذَلِكَ، فَإِنِّي قَدْ بَلَوْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَخَبَرْتُهُمْ "، قَالَ: " فَرَجَعْتُ إِلَى رَبِّي، فَقُلْتُ: يَا رَبِّ، خَفِّفْ عَلَيَّ أُمِّي، فَحَطَّ عَلَيَّ خَمْسًا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، فَقُلْتُ: حَطَّ عَلَيَّ خَمْسًا، قَالَ: إِنَّ أُمَّتَكَ لَا يُطِيقُونَ ذَلِكَ، فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ "، قَالَ: " فَلَمْ أَزَلْ أَرْجِعُ بَيْنَ رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى، وَبَيْنَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّهُنَّ خَمْسُ صَلَوَاتٍ كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، لِكُلِّ صَلَاةٍ عَشْرٌ، فَذَلِكَ خَمْسُونَ صَلَاةً، وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ، فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ شَيْنًا، فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ "، قَالَ: " فَتَنَزَّلْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ "، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " فَقُلْتُ: قَدْ رَجَعْتُ إِلَى رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ .

Bize Şeyban b. Ferruh rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hâmmad b. Seleme rivayet etti. (Dedi ki): Bize Sabit el- Bünânî, Enes b.Malik'ten rivayet etti ki: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:²²⁷

“...Sonra beni altıncı semaya çıkardı. Cibril (a.s.) (yine) kapıyı çaldı.

— Kim o? dediler.

²²⁷ Hadisin ilk kısmında Hz. Peygamber (s.a.v.), Mirac gecesi kendisine Burak isimli bir binitin getirildiğini ardından bu binitle Beyt-i Makdis'e giderek orada namaz kıldığını sonrasında da Cebrail (a.s.)'ın kendisine iki kap getirdiğini bildirir. Hz. Peygamber (s.a.v.), sütü tercih ettiğini ifade eder. Akabinde Cebrail (a.s.) ile semaya yolculuk ettiğini ve sırası ile peygamberlerden Hz. Adem, Hz. İsa, Hz. Yusuf , Hz. İdris, Hz. Harun ve Hz. Musa ile görüştüğünü haber verir. Biz rivayetin konumuzla ilgili olan kısmını nakletmekle yetineceğiz.

— Cibril'im, dedi.

— Yanında kim var?

— Muhammed (s.a.v.).

— O gönderildi mi?

— Evet, gönderildi.

Bunun üzerine bize kapıyı açtılar, bir de baktım, Musa (a.s.) ile karşı karşıyayım. Benimle sohbet etti ve benim için hayır duada bulundu. Sonra yedinci semaya çıkardı. Cibril (tekrar) kapıyı çaldı.

— Kim o? dediler.

— Cibril'im, dedi.

— Yanında kim var?

— Muhammed (s.a.v.).

— O (göklere çıkmaya) gönderildi mi?

— Evet, gönderildi.

Arkasından bize kapıyı açtılar, baktım ki İbrahim (a.s.) ile karşı karşıyayım. Sırtını Beyt-i Mamur'a dayamış duruyor. Derken ne göreyim Beyt-i Mamur'a her gün 70.000 melek giriyor. (Girenler bir daha) geri dönmüyor. Sonra beni Sidretül-Münteha'ya götürdü. Bir de baktım yaprakları fil kulakları gibi, meyveleri küpler kadar (bir ağaç)! Bu ağacı Allah'ın celâl ve azameti kaplayabildiğine kapladığı için hali değişmiş (daha güzel olmuş), o kadar güzel (olmuş) ki Allah'ın mahlûkatından hiçbirisi onun güzelliğini anlatamaz. Bu sırada Allah bana neler vahyettiye etti. Bana her günle gecede elli (vakit) namaz farz kıldı. Sonra Musa (a.s.)'ın yanına indim. (Bana) :

— Rabbin, ümmetine neler farz kıldı? dedi.

— Elli (vakit) namaz, dedim. Musa (a.s.):

— Rabbine münacaat ettiğin yere dön de ondan (bu miktarı) hafifletmesini dile. Çünkü senin ümmetin buna dayanamazlar. Ben, İsrailoğullarını denedim, dedi.

— Bunun üzerine Rabbim'e ilticada bulunduğum yere dönerek, 'Ya Rabbi! Ümmetime (farz kıldığın) elli (vakit) namazı (biraz) hafiflet', diye niyazda bulundum. Benden elli (vakit) namazın beşini indirdi. Ben Musa'ya dönerek (Rabbim) benden namazların beşini indirdi, dedim. Musa (a.s.) Senin ümmetin buna takat getiremezler. Hemen Rabbine müracat ile ondan hafifletmesini iste, dedi. Rabbim Teâlâ ile Musa (a.s.) arasında bir hayli gidip geldim. Nihayet Rabbim : "Ya Muhammed (Sana farz kıldığım) bu namazlar her gün ve gecede

(kılınacak) beş vakit namazdır. (Ama) Her namaz için on sevap vereceğim için netice (yine) elli namaz olur. Her kim bir hayır işlemek ister de, onu yapamazsa, o kimseye bir sevap yazılır. Yaparsa on sevap yazılır. Ve her kim bir kötülük yapmak ister de yapmazsa (ona) hiç bir şey yazılmaz. O kötülüğü yaparsa bir tek günah yazılır.” buyurdu.

Bunun ardından (o yerden) indim ve Musa (a.s.)’a vararak (olup bitenleri) kendisine haber verdim. Musa (yine): ‘ Rabbine dön de hafifletmesini dile dedi.’ Resulüllâh (s.a.v.): ‘Ben Rabbime (çok) müracaatta bulundum artık ondan utanırım’, dedim.²²⁸

Tahric ve Sıhhat Durumu

Tahric kayıtlarından da anlaşılacağı gibi *Sahihayn* dahil birçok hadis kaynağında nakledilen hadis hakkında, Elbanî ve Şuayb el- Arnavut sahih hükmünü vermişlerdir.²²⁹ Bu tespitler hadisin sahih olduğunu göstermektedir.

3. Musa (a.s.)’ın Telbiyede Bulunması

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَسُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ، قَالَا: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِوَادِي الْأَزْرَقِ، فَقَالَ: «أَيُّ وَادٍ هَذَا؟» فَقَالُوا: هَذَا وَادِي الْأَزْرَقِ، قَالَ: «كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ هَابِطًا مِنَ النَّبِيِّ، وَلَهُ جُورَارٌ إِلَى اللَّهِ بِالتَّلْبِيَةِ»، ثُمَّ أَتَى عَلَى نَبِيَّةٍ هَرَشَى، فَقَالَ: «أَيُّ نَبِيَّةٍ هَذِهِ؟» قَالُوا: نَبِيَّةُ هَرَشَى، قَالَ: «كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى يُونُسَ بْنِ مَتَّى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى نَاقَةٍ حَمْرَاءَ جَعْدَةٍ عَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ، خِطَامُ نَاقَتِهِ خُلْبَةٌ وَهُوَ يَلِيَّ»، قَالَ ابْنُ حَنْبَلٍ فِي حَدِيثِهِ: قَالَ هُشَيْمٌ: يَغْنِي لَيْفًا

Bize Ahmed b. Hanbel ile Süreycb. Yunus rivayet ettiler dediler ki: Bize Hüseyim rivayet etti (dedi ki): Bize Davud b. Ebû Hind Ebul Âliyye'den, o da İbn Abbas'tan naklen haber verdi ki:

“Resulullah (s.a.v.) Ezrak vadisine uğramış ve:

²²⁸ Tayâlisî, *el-Müsne'd*, III, 500; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIX, 485; Buhârî, *Salât*, 1; Bedu'l Halk, 6; Enbiyâ, 5; Menâkibu'l- Ensar, 42; *Tevhîd*, 37; Müslim, *İman*, 74; Nesâî, *Salât*, 1.

²²⁹ Elbanî, *Sahihu'l- Camii's- Sağîr*, I, 88; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsne'd*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XXIV, 372.

'Bu vadi hangi vadidir?' diye sormuş Sahabe:

'Ezrak vadisidir', cevabını vermişler. Resulullah (s.a.v.) :

'Ben Musa (a.s.)'ı gür sesi ile Allah'ı telbiye ederek tepeden aşağıya inerken görüyor gibiyim', buyurmuş.

Sonra Herşâ tepesine gelerek:

'Bu tepe hangi tepedir?', diye sormuş. Sahabe:

'Herşâ tepesidir', cevabını vermişler. Resulullah (s.a.v.) :

'Ben Yunus b. Metta (a.s.)'ı , kırmızı dişi bir deve üstünde, yünden bir cübbe giymiş, devesinin yuları liften olduğu halde telbiye ederken görüyor gibiyim", buyurmuştur.²³⁰

Ahmed b. Hanbel hadisi rivayet ederken: Hüseyim'in "hulbe" kelimesi ile kastının lif olduğunu söylemiştir.²³¹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Müslim, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde nakledilen hadisin Şuayb el-Arnaut, Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylerken; Elbanî de onun sahih olduğunu ifade etmiştir.²³² Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

4. Musa (a.s.)'ın Kabrinde Namaz Kılması

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: أَنْبَأَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَتَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي فِي عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْكَنْيَبِ الْأَحْمَرِ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي قَبْرِهِ»

Bize Muhammed b. Ali b. Harb haber verdi ve dedi ki : Muaz b. Halid bize şöyle diyerek tahdis etmiştir: Bize Hammad b. Seleme, Süleyman et- Teymiyyî'den; Sabit'ten; Enes b. Mâlik'den gelen rivayette haber vermiştir.

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ben gece yürütüldüğüm vakit el-kesibu'l-ahmerin - kırmızı kum tepesinin- yanında Musa' nın yanına geldim.

²³⁰Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, I, 216; Müslim, *İmân*, 267- 268; İbn Mâce, *Menâsik*, 4.

²³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, Thk. Şuayb el- Arnaut, III, 352.

²³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, Thk. Şuayb el- Arnaut , III, 352; Elbanî, *Silsiletu'l- Ehâdîsi's Sâhîha*, V, 37.

Kabrinde ayakta namaz kılıyordu.”²³³

Tahric ve Sıhhat Durumu

Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde yerini alan hadis hakkında Elbanî, “sahih”, Şuyab el-Arnâvut ise yukarıda aktardığımız isnad için “hasen, sahih li gayrihi” hükmünü vermiştir.²³⁴ Ayrıca hadisin bir diğer tarikindeki ismi geçen ravilerin ise Buhârî ve Müslim'in ravilerinden olduğunu söylemiştir.²³⁵ Hasen isnadları bulunmakla beraber, hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

5. Kıyamet Günü İnsanların Peygamberlerden Yardım İstemesi

حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فَضِيلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْعُبَيْرِيُّ - وَاللَّفْظُ لِأَبِي كَامِلٍ - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَجْمَعُ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَهْتَمُونَ لِذَلِكَ - وَقَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ: فَيُلْهَمُونَ لِذَلِكَ - فَيَقُولُونَ: لَوْ اسْتَشْفَعْنَا عَلَى رَبِّنَا حَتَّى يُرِيحَنَا مِنْ مَكَانِنَا هَذَا، قَالَ: فَيَأْتُونَ آدَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ آدَمُ، أَبُو الْخَلْقِ، خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ، اشْفَعْ لَنَا عِنْدَ رَبِّكَ حَتَّى يُرِيحَنَا مِنْ مَكَانِنَا هَذَا، فَيَقُولُ: لَسْتُ هُنَاكُمْ، فَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ، فَيَسْتَخِي رَّبَّهُ مِنْهَا، وَلَكِنْ انْتُوا نُوحًا أَوَّلَ رَسُولٍ بَعَثَهُ اللَّهُ "، قَالَ: " فَيَأْتُونَ نُوحًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُ: لَسْتُ هُنَاكُمْ، فَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ، فَيَسْتَخِي رَّبَّهُ مِنْهَا، وَلَكِنْ انْتُوا إِبْرَاهِيمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُ: لَسْتُ هُنَاكُمْ، فَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ، فَيَسْتَخِي رَّبَّهُ مِنْهَا، وَلَكِنْ انْتُوا مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَقُولُ: لَسْتُ هُنَاكُمْ، فَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ، فَيَسْتَخِي رَّبَّهُ مِنْهَا، وَلَكِنْ انْتُوا عِيسَى رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ، فَيَقُولُ: لَسْتُ هُنَاكُمْ، وَلَكِنْ انْتُوا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدًا قَدْ غَفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ "، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " فَيَأْتُونِي فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّي، فَيُؤْذَنُ لِي، فَإِذَا أَنَا رَأَيْتُهُ وَقَعْتُ سَاجِدًا، فَيَدْعُنِي مَا شَاءَ

²³³ Müslim, *Fedâil*, 163; Nesaî, *Kıyâmu'l Leyl*, 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 148.

²³⁴ Elbanî, *Silsiletü'l- Ehâdisi's- Sahîha*, VI, 261; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuyab el- Arnâvut, XIX, 484.

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII, 84.

اللَّهُ، فَيَقَالُ: يَا مُحَمَّدُ، ارْفَعْ رَأْسَكَ، قُلْ تُسْمَعُ، سَلْ تُعْطَى، اشْفَعْ تُشَفَّعَ، فَأَرْفَعُ رَأْسِي، فَأَحْمَدُ رَبِّي بِتَحْمِيدِ يُعْلَمُنِيهِ رَبِّي، ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحْدُ لِي حَدًّا، فَأُخْرِجُهُمْ مِنَ النَّارِ، وَأُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ، ثُمَّ أَعُودُ فَأَقْعُ سَاجِدًا، فَيَدْعُنِي مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَدْعُنِي، ثُمَّ يُقَالُ: ارْفَعْ يَا مُحَمَّدُ، قُلْ تُسْمَعُ، سَلْ تُعْطَى، اشْفَعْ تُشَفَّعَ، فَأَرْفَعُ رَأْسِي، فَأَحْمَدُ رَبِّي بِتَحْمِيدِ يُعْلَمُنِيهِ، ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحْدُ لِي حَدًّا، فَأُخْرِجُهُمْ مِنَ النَّارِ وَأُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ " - قَالَ: فَلَا أَذْرِي فِي الثَّالِثَةِ أَوْ فِي الرَّابِعَةِ - قَالَ " فَأَقُولُ: يَا رَبِّ، مَا بَقِيَ فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ، أَيُّ وَجَبَ عَلَيْهِ الْخُلُودُ ". قَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ فِي رَوَايَتِهِ: قَالَ قَتَادَةُ: «أَيُّ وَجَبَ عَلَيْهِ الْخُلُودُ» .

Bize Ebu Kâmil Fudayl b. Hüseyin el-Cahderî ile Muhammed b. Ubeyd, el-Ğuberî rivayet ettiler, -hadisin lafzı Ebu Kâmil rivayetidir- dediler ki: Bize Ebu Avane, Katade'den, o da Enes b. Malik'ten rivayet etti: Enes (r.a.) dedi ki.

Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki:

"Allah kıyamet gününde insanları bir araya toplayacak, onlar endişeye kapılacaklar. (İbn Ubeyd: Durumun kaygı verici olduğu hususu kendilerine ilham olunacak, demiştir.) ve :

-Rabbimizden şefa'at dilesek de bizi şu durumumuzdan rahata kavuştursa ya, diyecekler. Bunun üzerine Adem (a.s.)'a, gelerek :

- Sen bütün insanların babasısın, Allah seni kendi yed-i kudreti ile yaratmış; sana kendi ruhundan ruh üflemiş, meleklerle de emir buyurarak onlar sana secde etmişlerdir. (Ne olur) Bize Rabb'in katında şefa'at et de bizi bu zor durumdan kurtarsın, diyecekler. Adem (a.s.);

- Ben sizin zannettiğiniz mevkide değilim, diyerek (vaktiyle) yaptığı hatayı söyleyecek ve o hatadan dolayı Rabbin'den utanacak, (onlara) ancak siz Nuh'a, Allah'ın gönderdiği ilk Resule gidin diyecek. Bunun üzerine Nuh (a.s.) 'a gidecekler.

O da :

- Ben sizin zannettiğiniz konumda değilim, diyerek (vaktiyle) yaptığı hatasını söyleyecek ve ondan dolayı Rabbinden utanacak (kendilerine) ancak siz Allah'ın «Halil» olarak nitelediği İbrahim (a.s.)'a gidin diyecek. (Bu sefer) İbrahim (a.s.)'a başvuracaklar. O da :

- Ben sizin zannettiğiniz mevkide değilim, diyecek ve (vaktiyle) yaptığı hatasını söyleyerek, bundan dolayı Rabbinden utanacak :

- Fakat siz Allah'ın kendisiyle konuştuğu ve Tevrat'ı verdiği Musa (a.s.)'a gidin,

diyecek. Musa (a.s.) 'a gidecekler. O da :

- Ben sizin zannettiğiniz mevkide değilim, diyecek ve (vaktiyle) işlediği hatasını söyleyerek ondan dolayı Rabbinden utanacak:

- Fakat siz Allah'ın ruhu ve kelimesi olan İsa'ya gidin diyecek. Mütakiben Allah'ın ruhu ve kelimesi olan İsa'ya varacaklar. O da :

- Ben sizin zannettiğiniz mevkide değilim. Lâkin siz Muhammed (s.a.v.)'e gidin, gelmiş geçmiş bütün günahları affedilmiş olan o kula gidin, diyecek.

Resulullâh (s.a.v.) buyurduki : Bunun üzerine bana gelecekler. Ben Rabbimin huzuruna çıkmak için izin isteyeceğim, bana izin verilecek. Rabbimi görünce secdeye kapanacağım. Allah dilediği kadar beni secde halinde bırakacak, sonra bana :

- Ya Muhammed! Başını kaldır. Söyle sözün dinlensin; iste ki isteğin verilsin; şefaata dile sana şefaata hakkı verilsin, denilecek. Ben de başımı kaldırarak Rabbimin bana öğreteceği bir hamd ile Rabbime hamd edeceğim. Sonra şefaatta bulunacağım. (Rabbim) bana bir sınır belirleyecek. (O hudut dahilindeki) insanları cehennemden çıkaracağım; onları cennete koyacağım. Sonra (Rabbime) dönerek secdeye kapanacağım. Allah (yine) dilediği kadar beni (secde halinde) bırakacak. Sonra (bana) :

- Ya Muhammed başını kaldır! Söyle sözün dinlensin; iste ki istediğin verilsin. Şefaata dile sana şefaata hakkı verilsin, denilecek. Ben de başımı kaldırarak Rabbime: Onun bana öğrettiği bir hamd ile hamd edeceğim, sonra şefaatte bulunacağım. Rabbim bana bir had çizecek. Ben de o haddin içinde bulunan insanları cehennemden çıkaracağım; kendilerini cennete koyacağım.”

Ravi demiştir ki:

-Üçüncüde mi, dördüncüde mi bilemiyorum.

‘Ben, Ya rabbi! Cehennemde Kur’ân’ın hapsettiklerinden yani kendilerine ebediyyen cehennemde kalmak vacip olanlardan başka kimse kalmadı, diyeceğim.’”²³⁶

Tahric ve Sıhhat Durumu

Tahric kayıtlarında belirtildiği üzere hadis, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî Şeybe tarafından nakledilmiştir. Elbanî, hadisin hasen

²³⁶ Hemmâm b. Münebbih, a.g.e, s. 43; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, XVI, 417-418-419; Ahmet b. Hanbel, el-Müsned, III, 116, 332; Buhârî, Tefsir, 3; Tevhid, 19, 24, 37; Enbiya, 54; Müslim, İman, 322; İbn Mâce, Zühd, 37; Tirmizî, Sıfatu'l Kıyâme, 1.

ve garip isnadlı tarikleri olduğunu söylerken; Şuayb el-Arnaut, hadisin Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu bildirerek ravilerin tamamının sika olduğunu ifade etmiştir.²³⁷ Sonuç itibariyle hadisin zayıf ve hasen isnadlı senedleri bulunmakla beraber toplamda hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

6. Musa (a.s.)'ın Hızır (a.s.) İle Yolculuğu

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ، كُلُّهُمْ عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ، وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَوْفًا الْبِكَالِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، صَاحِبَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَيْسَ هُوَ مُوسَى صَاحِبُ الْخَضِرِ، عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ، سَمِعْتُ أَبِي بْنَ كَعْبٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " قَامَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خَطِيبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ فَسُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ، قَالَ فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِذْ لَمْ يَزِدْ الْعِلْمَ إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ، قَالَ مُوسَى: أَيُّ رَبِّ كَيْفَ [ص:1848] لِي بِهِ؟ فَقِيلَ لَهُ: اخْمَلْ خُوتًا فِي مِكَتَلٍ، فَحَبِثُ تَفْقِدُ الْخُوتَ فَهُوَ ثَمٌّ، فَانْطَلِقْ وَانْطَلِقْ مَعَهُ فَتَاهُ، وَهُوَ يُوشَعُ بْنُ نُونٍ، فَحَمَلَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، خُوتًا فِي مِكَتَلٍ وَانْطَلَقَ هُوَ وَفَتَاهُ بِمَشْيَانٍ حَتَّى أَتَيَا الصَّخْرَةَ، فَرَقَدَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَتَاهُ، فَاضْطَرَبَ الْخُوتُ فِي الْمِكَتَلِ، حَتَّى خَرَجَ مِنَ الْمِكَتَلِ، فَسَقَطَ فِي الْبَحْرِ، قَالَ وَأَمْسَكَ اللَّهُ عَنْهُ جَرِيَّةَ الْمَاءِ حَتَّى كَانَ مِثْلَ الطَّاقِ، فَكَانَ لِلْخُوتِ سَرَبًا، وَكَانَ لِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَبًا، فَانْطَلَقَا بِقِيَّةِ يَوْمِهِمَا وَلَيْلَتِهِمَا، وَنَسِيَ صَاحِبُ مُوسَى أَنْ يُخْبِرَهُ، فَلَمَّا أَصْبَحَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ لِفَتَاهُ: آتَيْنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا، قَالَ وَلَمْ يَنْصَبْ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أُمِرَ بِهِ، قَالَ: أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ، فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا، قَالَ مُوسَى: {ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا} [الكهف: 64] ، قَالَ يَقْصَانِ آثَارَهُمَا، حَتَّى أَتَيَا الصَّخْرَةَ، فَرَأَى رَجُلًا مُسَجًى عَلَيْهِ بَثُوبٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى، فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: أَنَّى بِأَرْضِكَ السَّلَامُ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ [ص:1849] قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: إِنَّكَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمَكَ اللَّهُ لَا

²³⁷ Elbanî, *Sahihul- Camiir's- Sağır*, II, 1332; Ahmet bin Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, XXI, 185.

أَعْلَمُهُ، وَأَنَا عَلَى عِلْمٍ مِنَ اللَّهِ عَلَّمَنِيهِ لَا تَعْلَمُهُ، قَالَ لَهُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: (هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلِمْتَ رُشْدًا. قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا. وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا. قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا) قَالَ لَهُ الْخَضِرُ {فَإِنْ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا} [الكهف: 70] ، قَالَ: نَعَمْ، فَانْطَلَقَ الْخَضِرُ وَمُوسَى يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ بِهِمَا سَفِينَةٌ، فَكَلَّمَاهُمَا أَنْ يَحْمِلُوهُمَا، فَعَرَفُوا الْخَضِرَ فَحَمَلُوهُمَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَعَمَدَ الْخَضِرُ إِلَى لَوْحٍ مِنَ الْأَوْحِ السَّفِينَةِ فَنَزَعَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا {لَتُغْرَقَ أَهْلُهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا} قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا} [الكهف: 72] ، ثُمَّ خَرَجَا مِنَ السَّفِينَةِ، فَبَيْنَمَا هُمَا يَمْشِيَانِ عَلَى السَّاحِلِ إِذَا غُلَامٌ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ بِرَأْسِهِ، فَاقْتَلَعَهُ بِيَدِهِ، فَقَتَلَهُ، فَقَالَ مُوسَى: (أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَاكِيَةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا. قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا) قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الْأُولَى، {قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي، قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا، فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلُهَا فَأَبَوْا أَنْ يُصَيِّفُوهُمَا، فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُصَ فَاقَامَهُ} [الكهف: 76] ، يَقُولُ مَائِلٌ، قَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ هَكَذَا فَاقَامَهُ، قَالَ لَهُ مُوسَى: قَوْمٌ أَتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُصَيِّفُونَا وَلَمْ يُطْعِمُونَا، لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا، قَالَ: هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ، سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى، لَوَدِدْتُ أَنَّهُ كَانَ صَبْرًا حَتَّى يُقْصَ عَلَيْنَا مِنْ أَخْبَارِهِمَا» ، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَانَتِ الْأُولَى مِنْ مُوسَى نِسْيَانًا» ، قَالَ: " وَجَاءَ عُصْفُورٌ حَتَّى وَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ، ثُمَّ نَقَرَ فِي الْبَحْرِ، فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا نَقَصَ عَلَيَّ وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ مَا نَقَصَ هَذَا الْعُصْفُورُ مِنَ الْبَحْرِ " قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: وَكَانَ يَقْرَأُ: «وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَضَبًا» وَكَانَ يَقْرَأُ: «وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا»

Bize Amr b. Muhammed en-Nâkıd ile İshâk b. İbrahim El-Hanzalî, Ubeydullah b. Saîd ve Muhammed b. Ebî Ömer eİ-Mekkî, İbn Uyeyne'den rivayet ettiler. Lafız İbn Ebî Ömer'indir. (Dediler ki) : Bize Süfyan b. Uyeyne rivayet etti; (Dedi ki) : Bize Amr b. Dînar, Saîd b. Cübeyr'den rivayet etti : İbn Abbas'a:

— Nevi el-Bikâlî, İsrailoğullarının Peygamberi Musa (a.s.)'nın Hızır (a.s.)'in arkadaşı Musa olmadığını söylüyor, dedim. Bunun üzerine şunu söyledi:

— *Allah'ın düşmanı yalan söylemiş. Ben Übey b. Kâ'b'ı dinledim. Diyordu ki: Ben Resulullah (s.a.v.)'i şöyle buyururken işittim;*

«Musa (a.s.), Benî İsrail'in ortasında konuşma yapmak üzere ayağa kalktı, kendisine insanlar içerisinde hangisi en alimdir?, diye soruldu. Musa : En alim benim, dedi. Bunun üzerine Allah onu muaheze eyledi. Çünkü ilmi Allah'a havale etmedi. Allah ona : İki denizin kavuştuğu yerde benim kullarımdan bir kul var, o senden daha alimdir, diye vahy indirdi. Musa :

«Ey Rabbim! Benim için onunla buluşmanın yolu nedir?» diye sordu. Kendisine: 'Bir zenbilen içine bir balık koyarak sırtına al. Bu balığı nerede kaybedersen, o zat oradadır', denildi. Musa yola çıktı. Onunla birlikte hizmetçisi de yola çıktı. Bu zat Yûşa' b. Nûn idi. Musa (a.s.) bir zenbilde bir balık taşıyordu. Hizmetçisi ile birlikte yürüyerek gittiler. Nihayet bir kayaya vardılar. (Orada) Musa (a.s.) hizmetçisi uyuyakadılar. Derken zenbildeki balık harekete gelerek zenbilden çıktı. Ve denize düştü. Allah ondan suyun akıntısını kesti. Hatta (su) kemer gibi oldu. Balık için bir kanal meydana gelmişti. Musa ile hizmetçisi için şaşacak bir şey olmuştu. Günlerinin kalan kısmı ile o gece de yürüdüler. Musa'nın arkadaşı ona haber vermeyi unutmuştu. Musa (a.s.) sabahlayınca hizmetçisine :

— *Sabah kahvaltımızı getir. Gerçekten bu yolculuğumuzda birçok sorunla karşılaştık, dedi. Ama emrolunduğu yeri geçinceye kadar yorulmadı. Hizmetçi :*

— *Gördün mü, kayaya geldiğimizde gerçekten ben balığı unuttum. Ama onu hatırlamayı bana ancak şeytan unutturdu. Ve denizde şaşılacak bir şekilde yolunu tuttu, dedi. Musa :*

— *İşte bizim istediğimiz buydu, dedi. Hemen izlerini takip ederek geriye döndüler. Kendi izlerini takip ediyorlardı. Nihayet kayaya geldiler. Orada örtünmüş bir adam gördüler. Üzerinde bir elbise vardı. Musa ona selam verdi, Hızır ona :*

— *Bu yerde selam ne gezer.*

— *Ben Musa'yım!*

— *Benî İsrail'in Musa'sı mı?*

— *Evet!*

— *Sen Allah'ın ilminden bir ilmi bilmektesin ki, Allah onu sana öğretmiştir. Onu ben bilmem. Ben de Allah'ın ilminden bir ilim üzerindeyim ki, onu bana öğretmiştir. Sen bilmezsin, dedi. Musa (a.s.) ona :*

— *Sana öğretilen şeyleri bana öğretmen için sana tâbi olabilir miyim? diye sordu. (Hızır) :*

— *Sen benimle beraber sabretmeye güç yetiremezsin, iyice bilmediğin bir şeye nasıl sabredebilirsin ki? dedi. (Musa) :*

— *Beni inşaallah sabırlı bulacaksın. Sana hiç bir hususta karşı gelmem, dedi. Hızır ona :*

— *O halde bana tabi olursan bana hiç bir şey sorma. Öyleki kendim sana ondan bir şey anıp söyleyinceye kadar! dedi. Musa :*

— *Elbette, cevabını verdi. Ardından Hızır'la Musa deniz sahilinden yürüyerek yola revan oldular. Derken yanlarına bir gemi uğradı. Bunlar kendilerini gemiye almaları konusunda gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır'ı derhal tanıdılar. Ve ikisini de ücretsiz olarak gemiye bindirdiler. Derken Hızır geminin tahtalarından birine vurarak onu çıkardı. Bunun üzerine Musa ona :*

— *Bir topluluk bizi ücretsiz gemilerine bindirdiler. Sen onların gemisine kastederek yolcularını boğmak için ona hasar verdin. Gerçekten çok yanlış bir iş yaptın, dedi. Hızır:*

— *Ben sana benimle beraber sabredemezsin demedim mi? dedi. Musa :*

— *Unuttuğumdan dolayı beni suçlama. Bu işte benim başıma güçlük de çıkarma, dedi. Bundan sonra gemiden çıktılar. Sahilde yürürlerken bir de baktılar ki, bir çocuk diğer çocuklarla oynuyor. Hızır hemen onun kafasından tutarak eliyle onu kopardı ve çocuğu öldürdü. Bunun üzerine Musa :*

— *Masum bir insanı kısas hakkın olmaksızın öldürdün mü? Gerçekten kabul edilemeyecek bir şey yaptın!, dedi. Hızır:*

— *Ben sana benimle beraber sabredemezsin, demedim mi, dedi. Musa:*

— *Ama bu birinciden daha kötüydü, dedi ve devam etti: Bundan sonra sana bir şey sorarsam bir daha benimle arkadaşlık etme. Özür dilemeyi hak ettin, dedi. Yine yürüdüler. Nihayet bir köye vararak köylülerden yiyecek istediler. Onlar kendilerini misafir kabul etmekten çekindiler. Bu sefer o köyde yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır onu doğrulttu. Hızır eliyle şöyle işaret ediyor, eğrilmiş diyordu. Onu doğrulttu. Musa ona :*

— *Bir kavim ki, kendilerine geldik de bizi ne misafir ettiler, ne doyurdular. Dilesen bunun için ücret alabilirdin, dedi. Hızır:*

— *Artık bu senle, benim aramızın ayrılmasıdır. Sabredemediğin olayların te'vilini sana haber vereceğim, dedi.»*

Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki: «Allah Musa'ya rahmet eylesin. İsterdim ki, sabretseydi de Hızır'la beraber görüp geçirdiklerini bize anlatsaydı.»

Ravi dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Birincisi Musa'nın unutmaması idi. Bir serçe gelerek geminin kenarına kondu. Sonra denize bir gaga vurdu. Bunun üzerine Hızır ona : Benim ilmimle senin ilmin Allah'ın ilminden ancak şu serçenin denizden azalttığı su kadar azaltmıştır, dedi.»

Saîd b. Cübeyr şöyle demiş : İbn Abbas şu ayeti okuyordu: «Önlerinde bir hükümdar vardı ki, bu kıymetli geminin hepsini gasbederek el koyacaktı.»²³⁸ Şu âyeti de okuyordu: «Çocuğa gelince : O kâfirdi.»²³⁹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sahihayn dahil birçok önemli hadis kaynağında nakledilen hadis hakkında, Tirmizî: “ Bu hadis garip, hasen-sahihtir” demiştir.²⁴⁰ Şuayb Arnavut,“ Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre isnadı sahihtir” ifadesini kullanmıştır.²⁴¹ Elbanî de yukardaki senedi ile hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir²⁴² Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

7. Musa (a.s.)’a Altı Levha Verilmesi²⁴³

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمِ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي الطُّولِ، وَأُوتِيَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سِتًّا، فَلَمَّا أَلْقَى الْأَلْوَحَ، رُفِعَتْ ثِنْتَانِ، وَبَقِيَ أَرْبَعٌ»

²³⁸ Kehf, 18/ 79-80.

²³⁹ Abdürrezzak b. Hemâm, *el-Musannef*, Thk. Habiburrahman el- A'zamî, V, 228; Ahmet b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, III, 433, 465; XXXIV, 36-43-49; Buhârî, *İlim*, 44; *Enbiya*, 27; *Tefsîru'l-Kur'ân*, 2; Müslim, *Fedâil*, 170, 172; Tirmizî, *Tefsîru'l-Kurân*, 18, 19.

²⁴⁰ Tirmizî, *Tefsîru'l-Kurân*, 19.

²⁴¹ Ahmet b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, III, 433; 465.

²⁴² Elbanî, *Sahihu'l- Cami's- Sağîr*, II, 804.

²⁴³ Kur'an-ı Kerim'de hadiste zikredilen on levha hakkında muhteva olarak sadece insanlara öğüt olmak üzere gönderildiği ve rablerinden korkanlar için rahmet ve hidayet kaynağı olduğu belirtilmiştir. (Bkz. Araf, 7/142-145, 150, 154.) On levhada yer alan on emirin mahiyeti hakkında Kur'an-ı Kerim'de haber verilen hususlardan yola çıkarak şu bilgilere ulaşabiliriz. On emrin birincisini teşkil eden tevhid esası, Kur'an'da zikredilen en temel ilkedir. (Bkz. Bakara 2/163) İkincisi putperestliğin yasaklanması ile ilgilidir. (Bkz. Nisa 4/36, 116, 117; En'am, 6/51; Araf, 7/191-195) Cumartesi yasağı sadece İsrailoğullarına mahsus bir müeyyide olup levhalar içerisinde yer almaktadır. (Bkz. Araf, 7/157) Allah'ın adının boş yere ağza alınması da Kur'an'da yasaklanmıştır. (Bkz. Maide 5/ 89) Bunların yanında ana babaya iyilik (Bkz. Bakara 2/ 83), insanların canına kast etmeme (Bkz. Bakara 2/ 84), hırsızlık yapmama (Bkz. Maide 5/ 38), zina etmeme (Bkz. Nur, 24/30-31), komşuya karşı yalancı şahitlik yapmama, komşunun mülküne tamah etmeme gibi hususlar on emrin içerisinde yer almaktadır. Bkz. Harman, Ömer Faruk, “ On Emir”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 347-350.

Osman b. Ebî Şeybe tahdis etmiştir; bize Cerir, A'meş'ten, Müslim el-Betfin'den, Said b. Cübeyr'den –o da- İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet etmiştir, demiştir ki:

“ Resulullah (s.a.v.)'a uzun seb'ül-mesânî verilmiştir. Musa (a.s.)'a da altı levha verilmişti. Ancak o levhaları atınca ikisi kaldırıldı. Dört tane kaldı ”²⁴⁴

Tahrir ve Sıhhat Durumu

Nesâî ve Ebu Dâvûd'un *es- Sünen* adlı eserlerinde nakledilen hadisin; Elbanî, *sahih* olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁵ Hakim en-Nisâburî de hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre *sahih* olduğunu bildirmiştir.²⁴⁶ Sonuç itibariyle hadisin *sahih* olduğu anlaşılmaktadır.

8. Musa (a.s.)'a Tevrat'ın Verilmesi

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ مُجَالِدٍ قَالَ: أَنبَأَنَا عَامِرٌ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِيَهُودِيَيْنِ: «أَنْشِدُونَا بِاللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَةَ عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ»

Bize Ali b. Muhammed nakletmiş ve demiştir ki : Bize Ebu Usâme, Mücalid'den bildirerek dedi ki : Bize Amir, Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini aktarmıştır:

Resulullah, iki yahudiye “*Musa' ya Tevrat indiren (Allah) adına size yemin ettiriyorum (veya ikinize soruyorum)*” buyurdu.²⁴⁷

Tahrir ve Sıhhat Durumu

İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Abdurrezzak b. Hemmâm tarafından nakledilen hadis hakkında, Şuayb el-Arnâvut, “hasen” hükmünü vermiştir.²⁴⁸ Bu bilgidan anlaşıldığı üzere hadisin isnadı hasendir.

9. Musa (a.s.)'a Verilen Dokuz Ayet

²⁴⁴ Ebu Dâvud, *Vitr*, 15; Nesaî, *İftitah* 36.

²⁴⁵ Elbanî, *Silsiletü'l- Ehâdîsi's- Sahîha*, VI, 743.

²⁴⁶ Hakim en-Nisâburî, *el- Müstedrek*, II, 386.

²⁴⁷ Abdurrezzak b. Hemmâm , *el-Musannef*, VII, 317 Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, I, 278; İbn Mâce, *Ahkâm*, 10.

²⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, IV, 312.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَمَةَ، يُحَدِّثُ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ الْمُرَادِيِّ، قَالَ: قَالَ يَهُودِيٌّ لِصَاحِبِهِ: اذْهَبْ بِنَا إِلَى هَذَا النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَسْأَلُهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ {وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ} [الإسراء: 101] فَقَالَ: لَا تَقُولُوا لَهُ نَبِيٌّ، فَإِنَّهُ لَوْ سَمِعَكَ لَصَارَتْ لَهُ أَرْبَعَةُ أَعْيُنٍ، قَالَ: فَسَأَلَاهُ، فَقَالَ: «لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلَا تَسْرِقُوا، وَلَا تَزْنُوا، وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَلَا تَسْحَرُوا، وَلَا تَأْكُلُوا الرِّبَا، وَلَا تَمْشُوا بِرِجْلَيْهِ إِلَى ذِي سُلْطَانٍ لِيَقْتُلَهُ، وَلَا تَفْدُوا مُحْصَنَةً، وَأَنْتُمْ يَا يَهُودُ عَلَيْكُمْ خَاصَّةٌ أَلَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ» فَقَبَّلَا يَدَهُ وَرَجَلَهُ، وَقَالَا: نَشْهَدُ أَنَّكَ نَبِيٌّ، فَقَالَ: «مَا مَنَعَكُمَا أَنْ تُسَلِّمَا؟» قَالَا: إِنَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ دَعَا أَنْ لَا يَزَالَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ نَبِيٌّ، وَإِنَّا نَخْشَى أَنْ يَقْتُلَنَا يَهُودُ

Abdullah b. Ahmet b. Hanbel babasından naklederek demiştir ki : Babam bana ; Muhammed b. Cafer'den; Şu'be'den; Amr b. Mürre'den rivayet ederek dedi ki : 'Abdullah b. Seleme'nin Saffan b. Assal el-Muradi'nin şöyle naklettiğini işittim:

"İki Yahudi konuşuyorlardı, biri arkadaşına: 'Gel seninle şu peygambere gidelim ve 'Andolsun biz Musa'ya açık seçik dokuz ayet verdik.'²⁴⁹ ayetini soralım dedi. Arkadaşı: 'Ona peygamber deme' diye karşı çıkıp ekledi: 'Şayet o, kendisinden 'peygamber' diye bahsettiğini duyacak olursa sevincinden gözleri dört açar.' Beraberce gidip Resulullah'a - imtihan niyetiyle dokuz açık ayetten- soru sordular. Resûlullah (s.a.v.) onlara 'Allah'a hiç bir şeyi ortak kılmayın, hırsızlık yapmayın, zina yapmayın, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın, masum kişiyi öldürtmek için sultana gammazlamayın, sihir yapmayın, faiz yemeyin, günahsız kadına zina iftirası atmayın, savaş sırasında cepheyi terkedip kaçmayın, ey Yahudiler, özellikle sizin için söylüyorum, cumartesi günü yasağını ihlal etmeyin.' dedi. Saffan der ki: 'Bu cevap üzerine Yahudiler, Resûlullah (s.a.v.)'ın el ve ayaklarını öptüler ve: 'Şehadet ederiz ki, sen peygambersin' dediler. Saffan diyor ki: Resûlullah (s.a.v.) onlara: 'Öyleyse niye bana uymuyorsunuz?' diye sordu. Onlar: " Dâvûd a.s.), neslinden peygamber kesilmesin, diye dua etti. Biz, sana

²⁴⁹ İsra, 17/101.

uyduğumuz takdirde Yahudilerin bizi öldürmesinden korkuyoruz." cevabını verdiler."²⁵⁰

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin sıhhat durumuna ilişkin farklı hükümler, farklı isnadlarla ilgili değerlendirmelerdir. Bazı isnadları zayıf olsa da, aşağıda zikredeceğimiz değerlendirmeler sonucunda rivayetin hasen durumda olduğunu söyleyebiliriz. Zira Tirmizî ve Hakim'in hadis tashihinde mütesâhil davrandıkları genel kabul gören bir tespittir. Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde nakledilen hadis için; Tirmizî, 'hasen sahihtir' demiştir.²⁵¹ Şuayb el-Arnâvût, hadisin isnad zincirinde ismi geçen Abdullah b. Seleme'nin zayıf bir ravi olması hasebiyle hadisin isnadını zayıf olarak değerlendirmiştir.²⁵² Hakim en-Nisâburî, aynı hadis metninin bir başka isnadı için 'sahihtir, bir illet bulunmuyor', ifadesini kullanmıştır.²⁵³ Elbanî ise hadisin zayıf olduğuna hükmetmiştir.²⁵⁴

10. Musa (a.s.)'a Abdestin Vahyedilmesi

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، قَالَ: نَا الْأَعْمَشُ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ بِشْرِ، قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَى مُوسَى أَنْ تَوَضَّأَ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَأَصَابَتْكَ مُصِيبَةٌ، فَلَا تَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَكَ»

Veki' bize haber verdi ve dedi ki: A'meş bize rivayet etti: Salim'den, Yezid b. Beşir'den, şöyle demiştir:

"Allah (c.c.), Musa 'ya abdest almasını vahyetti. Eğer yapmazsan sana bir musibet isabet eder. O takdirde başkasını değil sadece kendi nefsini kına."²⁵⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin bütün ravilerinin sikâ olması karşın sened zincirinde meçhul bi ravi bulunması nedeniyle hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eserinde nakledilen hadisin senedinde geçen raviler hakkında tespit

²⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvût, XXX, 13; Tirmizî, *Tefsir*, 17; İbn Mâce, *Edep*, 16; Nesâî, *Tahrim*, 18.

²⁵¹ Tirmizî, *Tefsir*, 17.

²⁵² Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvût, XXX, 13.

²⁵³ Hakim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, I, 52.

²⁵⁴ Elbanî, *Daifu Süneni't- Tirmizî*, I, 326.

²⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 15.

edebildiğimiz bilgiler şunlardır: Mizzî, Vekî isimli ravinin sikâ olduğunu nakleder.²⁵⁶ Ameş isimli ravinin de, sikâ olduğu bildirilmiştir.²⁵⁷ Nesâî ve Yahya b. Mâîn, Salim b. Ebî el-Câ'd'ın sika olduğunu haber vermişlerdir.²⁵⁸ Yezid b. Beşir isimli raviyi Mizzî, meçhul olarak nitemiştir.

11. Musa (a.s.)'ın Arşa Yükselmesi

حَدَّثَنَا خَفْصٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: " لَمَّا رَفَعَ اللَّهُ مُوسَى نَجِيًّا، رَأَى رَجُلًا مُتَعَلِّقًا بِالْعَرْشِ، فَقَالَ: يَا رَبِّ، مَنْ هَذَا؟ قَالَ: عَبْدٌ مِنْ عِبَادِي صَالِحٍ، إِنَّ شَيْئًا أَخْبَرْتُكَ بِعَمَلِهِ، قَالَ: يَا رَبِّ، أَخْبِرْنِي، قَالَ: كَانَ لَا يَحْسُدُ النَّاسَ مَا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ

Hafs bize haber vermiştir: A'meş'ten, Ebi İshak'tan, Amr b. Meymun'dan nakletmiştir: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*"Allah Musa'yı konuşmak için arşa yükselttiğinde arşa yapışmış bir adam gördü. Şöyle dedi: 'Ya Rabbi, bu kimdir? Allah Teala şöyle buyurdu : 'O benim kullarımdan salih bir kuldur. İstersen sana onun ilmini haber vereyim' Musa (a.s.): ' Bildir, Ya Rabbi'. Allah Teala şöyle buyurdu : 'O İnsanlara fazlımdan verdiğim nimetlere hased etmiyordu.'"*²⁵⁹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır. Zira İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'inde tahric edilen hadis için, eseri tahkik eden, Muhammed Avvame, bütün ravilerinin sika olduğunu bildirmiştir.²⁶⁰

12. Musa (a.s.)'ın Asası

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَوْسِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَخْرُجُ الدَّابَّةُ وَمَعَهَا خَاتَمُ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ وَعَصَا مُوسَى بْنِ

²⁵⁶ Zehebî, *a.g.e.*, IX, 154.

²⁵⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 87.

²⁵⁸ Mizzî, *a.g.e.*, X, 132.

²⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IV, 330.

²⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, II, 66.

عمران عليهما السلام فتجلو وجه المؤمن بالعصا وتحطم أنف الكافر بالخاتم حتى أن أهل الحواء ليجمعون فيقول هذا يا مؤمن ويقول هذا يا كافر.

Ebubekir b. Ebî Şeybe bize haber vermiştir: Yunus b. Hammad bize nakletmiştir: Hammad b. Seleme, Ali b. Zeyd'den –o da- Evs b. Halid'den bize bildirmiştir:

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre; Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Dabbe, Davud oğlu Süleyman'ın mührü, İmran oğlu Musa'nın asası beraberinde çıkar, asa ile müminin yüzünü parlatır, mühür ile de kafirin yüzünü vurup damgalar. Öyle ki oba halkı toplanır ve 'bu mümin, bu kafirdir.' derler.”²⁶¹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Ulaştığımız sonuç itibariyle hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned*, İbn Mâce ve Tirmizî'nin *es- Sünen* isimli eserlerinde naklettikleri hadisin aynı senedi için; Tirmizî, “hasen sahih” derken; Elbanî karşı çıkarak “zayıf” olduğunu söylemiştir. Evs b. Halid ve Ali b. Zeyd'in zayıf raviler, olması sebebiyle hadisin zayıf olduğuna hükmettiğini ifade etmiştir.²⁶² Şuayb el- Arnavut da Ali b. Zeyd, isimli ravinin zayıf olması sebebiyle hadisin zayıf olduğuna hükmettiğini bildirmiştir.²⁶³

D. İsrailoğulları İle Arasında Yaşanan Hadiseler

1. Kavminin Musa (a.s.)'ı Yalnız Bırakması

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَسَدِيِّ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ مُخَارِقٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شَهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: لَقَدْ شَهِدْتُنَ الْمِقْدَادَ مَشْهَدًا لَأَنْ أَكُونَ صَاحِبُهُ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا عُذِلَ بِهِ، أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: " يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى لِمُوسَى: { اذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ

²⁶¹ İbn Mâce, *Fiten*, 30; Tirmizî, *Tefsir*, 27.

²⁶² Elbanî, *Silsiletü'l- Ehâdîsi'd- Daîfe ve'l Mevduâ*, Riyad, 2002, III, 233; Tirmizî, *Tefsir*, 28.

²⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnavut, XIII, 321.

فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ} ، وَلَكِنَّا نُقَاتِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْكَ، وَمِنْ خَلْفِكَ، وَعَنْ يَمِينِكَ، وَعَنْ شِمَالِكَ، قَالَ: فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْرَقَ وَجْهُهُ بِذَلِكَ وَسَرَّهُ وَأَعْجَبَهُ "

Muhammed b. Abdullah el-Esedî'den, İsrail'den, Muharik'ten, Tarık b. Şihab'tan, Abdullah (b. Mesud) –şöyle diyerek- aktardı:

*“Ben Mikdad’dan öyle bir şey gördüm ki, şahit olduğum şey kendisine denk tutulabilecek herşeyden benim için daha değerlidir. Ensardan Mikdad geldi ve dedi ki: ‘Ya Resulullah, biz sana İsrailoğulları’nın Musa’ya dediği gibi ‘Git, Sen ve Rabbin beraber savaşın, doğrusu biz burada oturacağız.’ demeyiz. Fakat biz senin önünde arkada sağında ve solunda savaşacağız. Mikdad şöyle devam etti: ‘ (Benden bu sözü duyunca) Resulullah (s.a.v.)’ın yüzü aydınlandı, sevindi ve hoşnut oldu ”*²⁶⁴

Tahric ve Sıhhat Durumu

Buhârî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî Şeybe’nin naklettikleri hadis için; Şuayb el-Arnaut, isnadının hasen olduğunu; merfu ve mevkuf olarak hadisin nakledildiğini, mevkuf olanın isnadının sahih olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁵ Hakim en-Nisâburî de hadisin sahih olduğunu bildirmiştir.²⁶⁶ Bu tespitlerden anlaşıldığına göre, hasen ve zayıf isnadları bulunmakla beraber hadis toplmada sahih durumdadır.

2. Mahşer Günü Musa (a.s.)’ın Kavmi

أَخْبَرَنَا حُصَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ فَقَالَ أَيُّكُمْ رَأَى الْكَوْكَبَ الَّذِي انْقَضَ الْبَارِحَةَ قُلْتُ أَنَا . ثُمَّ قُلْتُ أَمَا إِنِّي لَمْ أَكُنْ فِي صَلَاةٍ وَلَكِنِّي لِدَعْتُ . قَالَ فَمَاذَا صَنَعْتَ قُلْتُ اسْتَرْقَيْتُ . قَالَ فَمَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ قُلْتُ حَدِيثُ حَدَّثَنَا الشَّعْبِيُّ . فَقَالَ وَمَا حَدَّثَكُمْ الشَّعْبِيُّ قُلْتُ حَدَّثَنَا عَنْ بُرَيْدَةَ بْنِ حُصَيْبٍ الْأَسْلَمِيِّ أَنَّهُ قَالَ لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَةٍ . فَقَالَ قَدْ أَحْسَنَ مِنْ أَنْتَهَى إِلَى مَا سَمِعَ وَلَكِنْ حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « عُرِضَتْ عَلَى الْأُمَمِ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّهْطُ وَالنَّبِيُّ وَمَعَهُ الرَّجُلُ

²⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 228; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnaut, VII, 155; Buhârî, *Tefsir*, 5.

²⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnaut, VII, 155.

²⁶⁶ Hakim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, III, 391.

وَالرَّحْلَانِ وَالنَّبِيِّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ إِذْ رَفَعَ لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ فَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ أُمِّي فَقِيلَ لِي هَذَا مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَوْمُهُ وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْأُفُقِ . فَتَنَظَرْتُ فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ فَقِيلَ لِي انْظُرْ إِلَى الْأُفُقِ الْآخَرِ . فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ فَقِيلَ لِي هَذِهِ أُمَّتُكَ وَمَعَهُمْ سَبْعُونَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ . ثُمَّ نَهَضَ فَدَخَلَ مَنْزِلَهُ فَخَاصَ النَّاسُ فِي أَوْلِيكَ الَّذِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ فَقَالَ بَعْضُهُمْ فَلَعَلَّهُمُ الَّذِينَ صَحِبُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَقَالَ بَعْضُهُمْ فَلَعَلَّهُمُ الَّذِينَ وَلِدُوا فِي الْإِسْلَامِ وَلَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ . وَذَكَرُوا أَشْيَاءَ فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ « مَا الَّذِي تَخُوضُونَ فِيهِ » . فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ « هُمُ الَّذِينَ لَا يَرْفُقُونَ وَلَا يَسْتَرْفِقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ » . فَقَامَ عُكَاشَةُ بْنُ مَحْصَنٍ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ لِي مِنْهُمْ . فَقَالَ « أَنْتَ مِنْهُمْ » ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ آخَرٌ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ لِي مِنْهُمْ . فَقَالَ « سَبَقَكَ بِهَا عُكَاشَةُ » .

Bize Husayn b. Abdirrahman haber verdi. Dedi ki:

“Sa'id b. Cubeyr'in yanındaydım:

- Dün akşam düşen yıldızı hanginiz gördü?, dedi.
- Ben, dedim. Sonra dedim ki: Namazda değildim, fakat beni akrep sokmuştu.
- Buna karşı ne yaptın?
- Rukye yaptım.
- Sana bunu yaptıran nedir?
- Şabi'nin bize rivayet ettiği bir hadistir.
- Şabi size ne rivayet etti?
- Bize Büreyde b. Husayb el- Eslemî'den naklen onun: ‘Nazarla zehirli hayvan sokmasından başka bir şeyde rukye yapılmaz.’ dediğini rivayet etti.
- Duyduğunu yapan kişi ne iyi eder. Fakat bize İbni Abbas, Peygamber (s.a.v.)'den naklen şunu rivayet etti:

‘Bana bütün ümmetler gösterildi. Öyle Peygamber gördüm, yanında küçük bir cemaat var. Peygamber gördüm; yanında bir iki kişi var! Yine Peygamber gördüm; yanında hiç kimse yok! Birdenbire bana büyük bir kalabalık arz olundu. Ben bunları benim ümmetim zannettim. Fakat bana :

- Bunlar Musa (a.s.) ile onun kavmidir. Ancak sen şu ufka bak; dediler.
- Bir de baktım büyük bir kalabalık!*
- Bir de öteki ufka bak, dediler. Baktım (yine) büyük bir kalabalık.
- İşte senin ümmetin bunlardır. Onlarla birlikte cennete hesapsız, azapsız

girecek yetmiş bin kişi var, dediler, buyurdu.

Bundan sonra Resulullah (s.a.v.) oradan kalkarak evine girdi. Bunun üzerine cemaat bu hesapsız ve azapsız cennete gireceklerin kim oldukları hakkında söze daldılar. Bazıları: 'Her halde bunlar Peygamber (s.a.v.) ile birlikte yaşayıp onun sohbetinden istifade edenler olmalı' dedi, diğer bazıları: 'Muhtemelen bu kişiler İslamiyet döneminde doğarak Allah'a şirk koştırmayanlardır.' dediler ve (buna benzer) birşeyler söylediler. Derken Resulullah (s.a.v.) yanlarına çıkageldi ve :

— Konuştuğunuz şeyler neydi?, dedi. Ashab da konuştukları meseleyi kendisine anlattılar. Resulullah (s.a.v.) :

— Onlar rukye yapmayanlar ve yaptırmayanlar; uğusuzluk inancına kapılmayanlar; ve ancak Rablerine tevekkül edenlerdir, buyurdular. Bunun üzerine Ukkaşetü'bnü Mihsan ayağa kalkarak:

— Allah'a dua et de beni de onlardan eylesin, dedi. Resulullah:

— Sen onlardansın, buyurdu. sonra başka bir zat kalkarak:

— Allah'a dua et beni de onlardan eylesin, dedi. Resulullah (s.a.v.):

— Bu hususta Ukkâşe seni geçti, buyurdular.²⁶⁷

Tahric ve Sihhat Durumu

Buhârî, Müslim, Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde tahric olunan hadis hakkında hadisçiler şunları söylemiştir: Şuayb el-Arnâvut ravilerinin sikâ olduğunu belirtip hadisin sahih olduğunu ifade ederken, Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu söylemiştir.²⁶⁸ Hakim en-Nisâburî ve Elbanî, hadisin sahih olduğunu bildirmişlerdir.²⁶⁹ Bu tespitler hadisin hasen derecesinde isnadları bulunmakla birlikte toplamda sahih olduğunu göstermektedir.

3. İsrailoğullarına Verilen Kudret Helvası

وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، عَنِ الْحَسَنِ الْعُرَيْنِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ

حُرَيْثٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْكُمَاةُ مِنَ الْمَنِّ الَّذِي أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى مُوسَى،

وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ»

İshak b. İbrahim bize rivayet etmiştir; Cerir bize Mutarri'f'ten; Hakemb.

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, I, 271, 401; Dârimî, *Rikâk*, 86; Buhârî, *Tıb*, 17, 43; *Rikâk*, 50; *Enbiyâ*, 31; Müslim, *İman*, 367, 374; Tirmizî, *Sıfatu'l Kıyâme*, 16.

²⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, XXXIII, 143; Tirmizî, *Sıfatu'l Kıyâme*, 16.

²⁶⁹ Hakim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, IV, 460; Elbanî, *Silsiletü'l- Ehâdîsi's- Sahîha*, I, 755.

Uteybe'den; Hasan el-Uranî'den; Amr b. Hüreys'ten -rivayet ederek-

Sa'îd b. Zeyd, Peygamber (s.a.v)' den naklen haber verdi:

"Mantar, Allah'ın Musa (a.s.)'a indirdiği kudret helvası türünden bir nimettir. Onun suyu da göze şifadır." buyurdu.²⁷⁰

Tahric ve Sıhhat Durumu

Müslim, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in naklettiği hadisin isnadı;Şuayb el-Arnaut'a göre sahihtir. ²⁷¹ Tirmizî, hadisin hasen sahih olduğunu ifade ederken, Elbanî de sahih olduğunu söylemiştir.²⁷² Sonuç itibariyle hadis sahihtir.

4. Kızıldeniz'in İkiye Bölünmesi

حَدَّثَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي السَّلِيلِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ، وَكَانَ مِنْ أَكْثَرِ النَّاسِ أَوْ مِنْ أَحَدِ النَّاسِ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ قَالَ: فَحَدَّثَنَا " أَنَّ الشَّرْذِمَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ فِرْعَوْنُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانُوا سِتِّمِائَةَ أَلْفٍ، وَكَانَ مُقَدِّمُهُ فِرْعَوْنُ سَبْعِمِائَةَ أَلْفٍ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ عَلَى حِصَانٍ، عَلَى رَأْسِهِ بَيْضَةٌ وَبِيَدِهِ حَرْبَةٌ وَهُوَ خَلْفُهُمْ فِي الدُّهْمِ، فَلَمَّا انْتَهَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَى الْبَحْرِ، قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ: أَتَيْنَ مَا وَعَدْتَنَا؟ هَذَا الْبَحْرُ بَيْنَ أَيْدِينَا، وَهَذَا فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ قَدْ دَهَمْنَا مِنْ خَلْفِنَا، فَقَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلْبَحْرِ: انْفَلِقْ أَبَا خَالِدٍ، فَقَالَ: لَا أَنْفَلِقُ لَكَ يَا مُوسَى، أَنَا أَقْدَمُ مِنْكَ خَلْقًا أَوْ أَشَدُّ، قَالَ: فَنُودِيَ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ، فَضْرَبَهُ فَأَنْفَلَقَ.

İbni Uleyye bize nakletti: Cüreyrî'den, Ebi's-Selil'den, Kays b. Ubad'den -O İsrailoğulları hakkında en çok rivayet edenlerdendir:-

"Firavun'un zulmü altında bulunan İsrailoğullarından sefiller olarak isimlendirdiği altı yüz bin insan vardı. Firavun yedi yüz bin askeriyle -Musa (a.s.) ve İsrâiloğullarının- arkalarından gitti . Firavun'un her bir askeri ise at üstündeydi ve başında miğferi ve elinde mızrağı vardı. Firavun da askerleriyle beraber onların arkasında idi. Musa (a.s.), Kızıldeniz'e vardıklarında İsrailoğulları Hz. Musa'ya dediler ki: 'Ey Musa! senin bize vadettiğin hani nerede? Deniz önümüzde

²⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, el- Müsned,Thk. Şuayb el- Arnaut, III, 180; Müslim, Eşribe, 28, Tirmizî, Tıp, 22.

²⁷¹ Ahmed b. Hanbel, el- Müsned, Thk. Şuayb el- Arnaut III, 180.

²⁷² Elbanî, Sahihu'l Camii's- Sağîr ,II, 845.

Firavun ve ordusu arkamızda bizi sıkıştırmış durumda. Musa (a.s.) –denize- hitap ederek ‘İkiye ayrıl ey Ebâ Halid’ dedi. Deniz de cevaben; ‘Ya Musa! Ben senin için ikiye ayrılmam. Ben yaratılış bakımından senden daha önce yaratıldım ya da senden daha kuvvetliyim’ dedi. Musa (a.s.): ‘Bana, asanla denize vur’ diye buyruldu. Musa (a.s.) denize vurdu, deniz ayrıldı.’”²⁷³

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin bütün ravilerinin sikâ olması, senedinde kopukluk bulunmaması sebebiyle sahih olduğu anlaşılmaktadır. Hadis, sadece İbn Ebî Şeybe’ye ait *el-Musannef* isimli hadis kaynağında geçmektedir. Rivayetin senedinde adı geçen raviler hakkında tespit edebildiğimiz bilgiler şunlardır: İbn Uleyye’nin esas ismi, İsmail b. İbrahim el-Esedî’dir. Nesâî, hakkında sikâdır, demiştir.²⁷⁴ Sâid b. İyâs Cüreyrî hakkında ise Nesâî ve Yahya b. Mâîn, sikâ demişlerdir.²⁷⁵ Yahya b. Mâîn, Zureyb b. Nugâyır Ebî’s-Selîl’in de sikâ olduğunu haber vermiştir. İbn Hıbbân, onu ‘*Kitâbu’s-Sik’at*’ta zikretmiştir.²⁷⁶ Kays b. Ubâd hakkında ise Nesâî ve İclî (v. 261/ 875), ‘sikâ’ demişlerdir.²⁷⁷

5. İsrailoğullarının Musa (a.s.)’a Karşı Gelmesi

حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " لَمَّا أَتَى مُوسَى قَوْمَهُ فَأَمَرَهُمْ بِالزَّكَاةِ، فَجَمَعَهُمْ قَارُونُ فَقَالَ: هَذَا قَدْ جَاءَكُمْ بِالصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ وَبِأَشْيَاءٍ تُطِيقُونَهَا، تَحْتَمِلُونَ أَنْ تُعْطَوْهُ أَمْوَالُكُمْ؟ قَالُوا: مَا نَحْتَمِلُ أَنْ نُعْطِيَهُ أَمْوَالَنَا فَمَا تَرَى؟ قَالَ: أَرَى أَنْ تُرْسِلَ إِلَى بَغِيِّ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَنَأْمُرَهَا أَنْ تَرْمِيَهُ عَلَى رُءُوسِ الْأَجْنَادِ وَالنَّاسِ بِأَنَّهُ أَرَادَهَا عَلَى نَفْسِهَا، فَفَعَلُوا، فَرَمَتْ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامَ عَلَى رُءُوسِ النَّاسِ فَدَعَا اللَّهُ عَلَيْهِمْ، فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْأَرْضِ أَنْ أَطِيعِيهِ، فَقَالَ لَهَا مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: خُذِيهِمْ، فَأَخَذَتْهُمْ إِلَى رُكَبِهِمْ، قَالَ: فَجَعَلُوا يَقُولُونَ: يَا مُوسَى يَا مُوسَى قَالَ: خُذِيهِمْ، فَأَخَذَتْهُمْ إِلَى حُجْرِهِمْ، فَجَعَلُوا يَقُولُونَ: يَا مُوسَى يَا مُوسَى قَالَ: خُذِيهِمْ، فَأَخَذَتْهُمْ إِلَى أَعْنَاقِهِمْ فَجَعَلُوا يَقُولُونَ: يَا مُوسَى

²⁷³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 333.

²⁷⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 471.

²⁷⁵ Mizzî, *a.g.e.*, X, 342.

²⁷⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 310.

²⁷⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 66.

يَا مُوسَى، قَالَ: فَأَخَذَتْهُمْ فَعَيَّبَتْهُمْ، فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا مُوسَى، سَأَلَكَ عِبَادِي
وَتَضَرَّعُوا إِلَيْكَ فَأَبَيْتَ أَنْ تُجِيبَهُمْ، أَمَا وَعِزَّتِي لَوْ أَنَّهُمْ دَعَوْنِي لَأَجَبْتُهُمْ

Muaviye, bize haber vermiştir: A'meş'ten, Minhal'den, Said b. Cübeyr'den, İbni Abbas'ın şöyle dediğini nakletmişlerdir:

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Musa kavmine geldiği vakit onlara zekat vermelerini emretti. Bunun üzerine Kârun onları topladı ve dediki; ‘Musa, size namazla ve birçok şeyle geldi, siz bunları kabul ettiniz, şimdi de ona mallarınızı vermeyi mi kabul edeceksiniz?’ Onlar; ‘Hayır biz ona mallarımızı vermeyi kabul etmiyoruz, senin fikrin nedir?’ dediler. Kârun; ‘Benim fikrim; İsrâiloğullarının zinakar bir kadını onun yanına gönderelim ki, Musa’ya kendisi ile birlikte olmak istemiş diye iftira atsın.’ dedi. Hal böyle iken Musa, onlara beddua etti. AllahTeala, yere Musa (a.s.)’ya itaat etmesini emretti. Musa (a.s.) yere; ‘onları tut.’ dedi. Yer onları topuklarından tutunca, ‘Ey Musa! Ey Musa! bizi kurtar.’ diye seslenmeye başladılar. Sonra Musa (a.s.) tekrar yere; ‘Onları tut’ dedi. Bu sefer de yer onların hepsini dizlerine kadar yuttu. Tekrar ‘Ey Musa! Ey Musa! bizi kurtar.’ demeye başladılar. Daha sonra Musa (a.s.) tekrar yere; ‘onları tut.’ dedi. Bu defa da yer onların hepsini boyunlarına kadar yuttu. Tekrar ‘Ey Musa! Ey Musa! bizi kurtar.’ demeye başladılar. Musa (a.s.) tekrar yere; ‘Onları tut.’ dedi. Yer bu kez onların hepsini tamamen yuttu, kaybetti. Bunun üzerine Allah Teâlâ Musa (a.s.)’a vahyetti; ‘Ey Musa kullarım sana boyun eğdiler, senden bir şey istediler, sen onlara icabet etmedin. İzzet’ime yemin ederim ki şayet onlar bana dua etseydiler, ben onlara icabet edecektim.’”²⁷⁸

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin sahih olduğu görülmektedir. İbn Ebî Şeybe’nin *el-Musannef*, isimli eserinde nakledilen hadis hakkında, Hakim en-Nisâburî, Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.²⁷⁹ Muhammed Avvame, hadisi Zehebî’nin sahih olarak nitelediğini bildirmiştir.²⁸⁰

²⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 334.

²⁷⁹ Hakim en-Nisâburî, *el-Müstedrek*, II, 444.

²⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, XVII, 535.

6. Musa (a.s.)'ın Kavminden Yetmiş Kişiyi Seçmesi

" حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: " سَأَلَ مُوسَى رَبَّهُ مَسْأَلَةً {وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا} [الأعراف: 155] حَتَّى بَلَغَ {مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ} [الأعراف: 157] فَأَعْطَاهَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "

Muhammed b. Fudayl bize nakletmiştir: Atâ'dan Said b. Cübeyr'den, İbni Abbas'tan dedi ki:

"Musa (a.s.) Rabbin'den bir istekte bulundu. Musa -tayin ettiğimiz vakit ve yerde bulunmak üzere- kavminden yetmiş adam seçti.²⁸¹ 'Onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları'²⁸² ayeti ulaşıncaya kadar. Onlara Muhammed (s.a.v.)'e bahşedildi."²⁸³

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki İbn Ebî Şeybe tarafından nakledilen rivayetin senedinde bulunan; Muhammed b. Fudayl²⁸⁴ ve Atâ b. Mervan el-Eslemî'nin sika raviler olduğu bilgisi kaynaklarda zikredilmektedir.²⁸⁵ Said b. Cübeyr de sikâ, hafız olarak nitelendirilmiştir.²⁸⁶ Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

E. Duaları

1. Musa (a.s.)'ın Cennetin En Alt Tabakası İle İgili Sorusu

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُطَرِّفٍ، وَابْنِ أَجْرٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ رَوَايَةً - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - ح، وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا مُطَرِّفُ بْنُ طَرِيفٍ، وَعَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ سَعِيدٍ، سَمِعَا الشَّعْبِيَّ، يُخْبِرُ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: سَمِعْتُهُ عَلَى الْمُنَبِّرِ يَرْفَعُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَحَدَّثَنِي بَشْرُ بْنُ الْحَكَمِ - وَاللَّفْظُ لَهُ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنَا مُطَرِّفُ،

²⁸¹ A'raf, 7/ 155.

²⁸² A'raf, 7/ 157.

²⁸³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 326.

²⁸⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 297.

²⁸⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 104.

²⁸⁶ Mizzî, *a.g.e.*, X, 365.

وَابْنُ أَجْرٍ سَمِعَا الشَّعْبِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ، يُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ عَلَى الْمِنْبَرِ - قَالَ سُفْيَانُ: رَفَعَهُ أَحَدُهُمَا،
 أَرَاهُ ابْنَ أَجْرٍ - قَالَ: " سَأَلَ مُوسَى رَبَّهُ، مَا أَذْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً، قَالَ: هُوَ رَجُلٌ يَجِيءُ بَعْدَ مَا أُدْخِلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ
 الْجَنَّةَ، فَيَقَالُ لَهُ: ادْخُلِ الْجَنَّةَ، فَيَقُولُ: أَيُّ رَبِّ، كَيْفَ وَقَدْ نَزَلَ النَّاسُ مَنْازِلَهُمْ، وَأَخَذُوا أَحَدَاتِهِمْ، فَيَقَالُ لَهُ:
 أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مِثْلُ مُلْكٍ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا؟ فَيَقُولُ: رَضِيتُ رَبِّ، فَيَقُولُ: لَكَ ذَلِكَ، وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ
 وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ، فَقَالَ فِي الْخَامِسَةِ: رَضِيتُ رَبِّ، فَيَقُولُ: هَذَا لَكَ وَعَشْرَةُ أَمْثَالِهِ، وَلَكَ مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ، وَلَدَّتْ
 عَيْنُكَ، فَيَقُولُ: رَضِيتُ رَبِّ، قَالَ: رَبِّ، فَأَعْلَاهُمْ مَنْزِلَةً؟ قَالَ: أُولَئِكَ الَّذِينَ أَرَدْتُ غَرَسْتُ كَرَامَتَهُمْ بِيَدِي،
 وَخَتَمْتُ عَلَيْهَا، فَلَمْ تَرَ عَيْنٌ، وَلَمْ تَسْمَعْ أُذُنٌ، وَلَمْ يَخْطُرْ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٌ "، قَالَ: وَمُصَدِّقُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ
 وَجَلَّ: " {فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مِمَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ} [السجدة: 17] الْآيَةُ.

Bize Said b. Amr el-Eş'asî rivayet etti. (Dedi ki) Bize Süfyan b. Uyeyne, Mutarrîf ile İbni Ebcer' den, onlar da Şa'bî'den naklen rivayet ettiler. Şâbî demiş ki: 'İnşallah Muğire b. Şu'beyi rivayet ederken işittim.'

Bize İbn Ebî Ömer de rivayet etti (dedi ki) bize Süfyan rivayet etti (dedi ki) bize Muttarîf b. Tarif ile Abdülmelik b. Said rivayet ettiler. Onlar da Şa'bî'yi Muğire b. Şu'be'den naklen haber verirken işitmişler. Şâ'bi: Ben Muğira'yı minber üzerinde bu hadisi Resulullah (s.a.v.)'den naklederken dinledim, dedi:

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu ki:

"Musa Rabine sordu : (Yarabbi!) Cennetliklerin makam itibarı ile en aşağısı kimdir? dedi. (Allah (c.c.))

— Ehl-i cennet, cennete konduktan sonra gelecek bir adamdır. Ona cennete gir, denilecek. O :

— Yarabbi nasıl gireyim, herkes alacağı hakkını almış, yerine yerleşmiş, diyecek. Kendisine :

— Dünya hükümdarlarından bir hükümdarın mülkü kadar mülkün olmasına razı değil misin? denilecek. O da :

— Razı oldum Yarabbi! diyecek. Bunun üzerine:

— Bu kadarı ve onun bir misli daha, bir misli daha, bir misli daha, bir misli daha senindir, diyecek. O adam beşincisinde :

— Razı oldum Yarabbi!, diyecek. Bunun üzerine (Allah (c.c.)) :

— Bunlar ve bunların on misli de senindir. Canının istediği ve gözünün beğendiği

her şey de senindir, diyecek. O zat:

— *Razı oldum Yarabbi! diyecek. buyurdu.*

(Bu cevaptan sonra Musa) Yarabbi! Ya cennetliklerin makam itibarı ile en yüksek olanı kimdir?, diye sordu. (Allah (c.c.)) :

— *Onlar öyle kimselerdir ki; ben diledim de onların keramet -fidanını- kendi elimle diktim ve üzerlerine mühür vurdum. (Onları) ne bir göz görmüş, ne bir kulak işitmiş, ne de bir insanın zihninden geçmişlerdir.» buyurdu. Allah (Teala) nin Kitab 'ında bununla ilgili ayet-i kerime:*

— *«Hiç kimse onları memnun etmek için kendilerine neler gizlendiğini bilemez.»²⁸⁷*

Tahric ve Sıhhat Durumu

Müslim, Tirmizî ve İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği hadis hakkında; Tirmizî, "hasen sahih" hükmünü verirken; Elbanî, hadisin sahih olduğunu bildirmiştir.²⁸⁸ Sonuç itibariyle hadis sahihtir.

2. Musa (a.s.)'ın Allah'a Yönelttiği Üç Soru

أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَطَاءٍ، " قَالَ: قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، يَا رَبِّ أَيُّ عِبَادِكَ أَحْكَمُ؟ قَالَ: الَّذِي يَحْكُمُ لِلنَّاسِ كَمَا يَحْكُمُ لِنَفْسِهِ " قَالَ: يَا رَبِّ، أَيُّ عِبَادِكَ أَعْنَى؟ قَالَ: أَرْضَاهُمْ بِمَا قَسَمْتُ لَهُ قَالَ: يَا رَبِّ، أَيُّ عِبَادِكَ أَخْشَى لَكَ؟ قَالَ: أَعْلَمُهُمْ بِي "

Bize Ubeydullah b. Musa, Osman b. Esved'den -o da- Atâ'dan haber vermiştir: Şöyle demiştir:

“ *Musa (a.s.) şöyle dedi: Ya Rabb!, kullarının en iyi hüküm vereni kimdir?’ Allah (c.c.) şöyle buyurdu: ‘Diğer insanlara karşı kendi verdiği gibi hüküm veren kimse’.-Musa (a.s.) tekrar sordu-: ‘Ya Rabb!, kullarının en zengini kimdir?’ Allah (c.c.) şöyle buyurdu: ‘Kendisi için takdir edip ayırdığım şeye en çok rıza gösterendir. - Musa (a.s.) tekrar sordu-: ‘Rabbim, senden en çok korkan kulun kimdir?’ Allah (c.c.) şöyle buyurdu: ‘Onlardan beni en çok tanıyanı’.*²⁸⁹

²⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XVIII, 446-447; Müslim, *İmân*, 84; Tirmizî, *Tefsir*, 32.

²⁸⁸ Tirmizî, *Tefsir*, 32; Elbanî, *Sahihu'l Camii's- Sağîr*, I, 672.

²⁸⁹ Dârimî, *İlim*, 34.

Tahric ve Sıhhat Durumu

Dârimî'nin *es- Sünen* isimli eserinde yer alan hadis için; eseri tahkik eden Esed ed-Daranî, hadisin isnadının sahih olduğunu bildirmiştir.²⁹⁰ Hadis sahih durumdadır.

3. Musa (a.s.)'ın Allah'ı Zikretmesi

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هَارُونَ الْأَسْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ كَعْبٍ قَالَ: " قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَيُّ رَبِّ، أَقْرَبُ أَنْتَ فَأُنَاجِيكَ، أَمْ بَعِيدٌ فَأُنَادِيكَ؟ قَالَ: يَا مُوسَى، أَنَا جَلِيسٌ مَنْ ذَكَرَنِي، قَالَ: يَا رَبِّ فَإِنَّا نَكُونُ مِنَ الْحَالِ عَلَى حَالٍ نُعْظِمُكَ أَوْ نُجَلِّكَ أَنْ نَذْكُرَكَ عَلَيْهَا، قَالَ: وَمَا هِيَ؟ قَالَ: الْجَنَابَةُ وَالْغَائِطُ قَالَ: يَا مُوسَى اذْكُرْنِي عَلَى كُلِّ حَالٍ

Veki' bize haber vermiştir: Süfyan bize haber vermiştir: Ata''dan, Ebi Harun el-Eslemî'den – o da- babasından, Kab'tan şöyle nakletmiştir:

"Musa (a.s.) şöyle dedi: "Ya Rabbi, yakınsan sana münacaat edeyim; şayet uzak isen sana sesleneyim." –Allah (c.c.) cevap verdi: "Ben beni zikredene yakınum." Musa (a.s.) şöyle sordu: "Ya Rabbi, halden hale giriyoruz. Seni yüceltmek ve zikretmek istiyoruz." Allah (c.c.) nedir o hal?" diye sordu. Musa (a.s.) şöyle cevap verdi: "Cenabet ve tuvalet ihtiyacını giderirken ki hal?" Allah (c.c.): "Her halde beni an Ya Musa." ²⁹¹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Rivayetin senedi ile ilgili aktaracağımız tespitler, onun sahih olduğunu göstermektedir. Sadece İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*'inde nakledilen hadisin senedi hakkında şu bilgilere ulaştık: Vekî'nin sikâ olduğu nakledilmiştir.²⁹² Süfyan b. Uyeyne'nin sikâ olduğu bildirilmiştir.²⁹³ Atâ ismiyle senette ismi geçen ravinin,

²⁹⁰ Dârimî, *es- Sünen*, Thk. Esed ed- Dâranî, I, 373.

²⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, I, 108.

²⁹² Zehebî, *Siyeru Al'âmin -Nübelâ*, Müessetü'l-risale, Kahire, 2006, IX, 154.

²⁹³ Zehebî, *a.g.e.*, II, 465.

Atâ b. Mervan el-Eslemî olduğu nakledilmiştir.²⁹⁴ Mizzî, Atâ b. Mervan el-Eslemî'nin sika bir ravi olduğunu bildirmiştir.²⁹⁵ Hadis sahihtir.

4. Musa (a.s.)'ın Allah'a İlticası

حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ، عَنْ أَشْعَثَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " خَرَجَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يُنَادِي: لَبَّيْكَ، وَجِبَالُ الرُّوحَاءِ تُجِيبُهُ "

Ebû Hâlid, Eşat'ten, İkrime'den, İbni Abbas'ın şöyle dediğini nakletti:

"Musa (a.s.) Lebbeyk diyerek çıkarken sesi Ruha Dağı'nda, yankılanıyordu."²⁹⁶

Tahric ve Sıhhat Durumu

Aktaracağımız bilgiler ışığında hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Sadece İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eserinde tahric tespit ettiğimiz rivayetin senedindeki raviler hakkında şunlar söylenmiştir: Ebû Hâlid, isimli ravinin tam ismi Süleyman b. Hayyân'dır. Mizzî, sikâ olduğunu haber vermiştir.²⁹⁷ Eşasb. Süvar el-Kindî, isimli ravi hakkında Nesâî ve Darekûtnî (v. 385/ 955), 'zayıftır' demiştir.²⁹⁸

5. Musa (a.s.)'ın Şükürü

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنْ مُفَضَّلٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: " قَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ ذَلَّلْنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ كَانَ شُكْرًا لَكَ، فِيمَا اصْطَفَيْتَ إِلَيَّ، قَالَ: يَا مُوسَى قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، قَالَ: فَكَأَنَّ مُوسَى أَرَادَ مِنَ الْعَمَلِ مَا هُوَ أَنَّهُدُ لِحِسْمِهِ مِمَّا أُمِرَ بِهِ، قَالَ: فَقَالَ لَهُ: يَا مُوسَى لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ، وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ، وَضِعَتْ فِي كِفَّةٍ، وَوُضِعَتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كِفَّةٍ، لَرَجَحَتْ بَيْنَ

Yahya b.Adem bize tahdis etmiştir: Mufaddal'dan, Mansur'dan, Mücahid'den, Ebu

²⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, I, 210.

²⁹⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 104.

²⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 302.

²⁹⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 396-397.

²⁹⁸ Mizzî, *a.g.e.*, III, 268.

Bekir b. Abdurrahman b. Hişam'dan, Kab'dan:

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Musa şöyle dedi: ‘ Ya Rabbi, bana öyle bir amel göster ki yaptığım zaman sana şükredebileyim, yaptığım şükri sana has kılayım. Allah şöyle buyurdu: ‘Allah’tan başka ilah yoktur. O birdir. O’nun ortağı da yoktur. Hamd O’nadır. O, herşeye kadirdir. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘Sanki Musa sadece kensine emredilen, kendine mahsus bir ameli istemişti’. Allah şöyle buyurdu: ‘Ey Musa, terazinin bir kefesinde yedi kat arz ve sema konulsa diğerinede ‘La ilahe illallah’ sözü konulsa, La ilahe illallah, kelimesi ağır basar.’”²⁹⁹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*’inde nakledilen rivayetin senedinde yer alan raviler hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Yahya b. Adem³⁰⁰ ve Mufaddâl b. Mühelhel’in sikâ olduğu bildirilmiştir.³⁰¹ Mansur b. el-Mu'temir hakkında Ahmet b. Hanbel: ‘sikâdır’, demiştir.³⁰² Yine Mücahid el-Kureyşî’nin de sikâ olduğu bildirilmiştir.³⁰³

6. Musa (a.s.)’ın İshak (a.s.), İbrahim (a.s.) ve İshak (a.s.) İle İlgili

Sorusu

حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ:، قَالَ مُوسَى: " يَا رَبِّ: ذَكَرْتَ إِبْرَاهِيمَ، وَإِسْحَاقَ، وَيَعْقُوبَ ثُمَّ أَعْطَيْتَهُمْ ذَاكَ "، قَالَ: «إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَمْ يَغْدُلْ فِي شَيْءٍ إِلَّا اخْتَارَنِي، وَإِنَّ إِسْحَاقَ جَادَ لِي بِنَفْسِهِ، فَهُوَ لِمَا سِوَاهَا أَجْوَدُ، وَإِنَّ يَعْقُوبَ لَمْ أَبْتَلِهِ بِبَلَاءٍ، إِلَّا زَادَ بِي حُسْنَ ظَنٍّ»

Muaviye b. Hişam bize anlattı ve dedi ki: Süfyan bize haber vermiştir: Yezid b. Eslem'den, Abdullah b. Ubeyd b. Amir'den, -o da- babasından şöyle nakletmiştir:

“Musa: Ya Rabbi, İbrahim, İshak ve Yakup’u zikrettin sonra onlara makam verdin” Allah Teala şöyle buyurdu: İbrahim benden başka hiçbir şeye dönmeyip

²⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 59.

³⁰⁰ Zehebî, *a.g.e.*, XXXI, 191.

³⁰¹ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 171.

³⁰² Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 552.

³⁰³ Mizzî, *a.g.e.*, III, 439.

sadece beni önceledi. İshak ise , nefsinı bana feda etme konusunda çok cömertti. Yakup ise bir sıkıntı ile sınıandığı zaman ancak bana karşı hüsn-ü zannını artırdı.”³⁰⁴

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sonuç itibariyle isnadında kopukluk tespit edilemeyen ve bütün ravileri sikâ kabul edilen rivayetin sahih olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe’nin *el-Musannef*’inde nakledilen rivayetin senedindeki Muaviye b. Hişâm, sadûk ve sikâ olarak tanımlanmıştır.³⁰⁵ Süfyan b. Uyeyne’nin sikâ olduğu bildirilmiştir.³⁰⁶ Zeyd b. Eslem hakkında Nesâî, ‘sikâdır’ demiştir.³⁰⁷ Abdullah b. Ubeyd b. Amir hakkında sikâ hükmü verilmiştir.³⁰⁸

Buraya kadar Hz. Musa ile ilgili olmak üzere 28 adedi Kütüb-i Sitte’de 14 adedi de Kütüb-i Sitte öncesi dönem hadis mecmualarında yer alan 42 hadis hakkında tahric ve sıhhat hükmü bilgilerini naklettik. Şimdi artık Hz. Dâvûd’la ilgili hadisleri ihtiva edecek olan ikinci bölüme geçebiliriz. Ancak daha önce, planımız gereği ayetler ışığında Hz. Dâvûd hakkında bilgi sunacağız.

³⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 330.

³⁰⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 220.

³⁰⁶ Zehebî, *a.g.e.*, II, 465.

³⁰⁷ Mizzî, *a.g.e.*, X, 17.

³⁰⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 260.

İKİNCİ BÖLÜM
KUR'AN-I KERİM VE HADİSLERDE HZ. DÂVÛD

Kitap sahibi peygamberlerden biri olan Hz. Dâvûd'a Allah Teâlâ, Kuran-ı Kerim'de üstünlük verdiğini beyan etmiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde Hz. Dâvûd'un örnekliğinden sıkça bahsedilmiştir. Bu bölümde ilk olarak ayet ve tarihî kaynaklarda Hz. Dâvûd'la ilgili hususlar hakkında genel bir bilgi verdikten sonra bölümümüzün ana konusunu teşkil eden hadis kaynaklarında Hz. Dâvûd'la ilgili rivayetleri ve değerlendirmeleri aktaracağız.

A. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Dâvûd

Kuran-ı Kerim ve hadislerde Hz. Davud'la ilgili bilgilere rastlanmakla birlikte soy kütüğü ile ilgili tafsilatlı bilgi bulunmamaktadır. Ahd-i Atîk'e göre Dâvûd, Yahuda sıbtının ileri gelenlerinden ve Beytüllahm'de ikamet eden Yesse'nin oğludur. Onun Hz. İbrâhim'e kadar varan şeceresi Kitâb-ı Mukaddes'te ve İslâmî kaynaklarda şu şekilde verilmektedir: Dâvûd b. Yesse b. Obad b. Boaz b. Salmon b. Nahşon b. Aminadab b. Ram b. Hetsron b. Perets b. Yahuda b. Ya'kûb b. İshak b. İbrâhim. Yesse'nindiğer bir rivayete göre yedi oğlu ve iki kızı, başka bir rivayete göre ise sekiz oğlu, Taberî ve Sa'lebî'ye (v. 427/1025) göre ise on üç oğlu vardır ve Dâvûd en küçükleridir.³⁰⁹ İbn-i Sad'a (v. 230/845)göre ise Hz. Davud, Hz. İshak'ın on birinci kuşaktan torunudur.³¹⁰

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Dâvûd'dan on altı kez bahsedilmektedir. Kendisine kitap verilen peygamberlerden birisi olduğu ve Zebur'un verildiği ayette şöyle geçmektedir “Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davûd'a da Zebûr vermiştik.”³¹¹

Hz. Dâvûd'dan Kur'an-ı Kerim'de, Câlût'u öldürmesi konusunda şu şekilde bahsedilir: “Tâlût'un askerleri Câlût ve askerlerine karşı çıktıklarında şöyle dediler: ‘Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam tut ve o kâfir millete karşı bize yardım et’. Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar, Dâvûd Câlût'u öldürdü. Allah da ona (Dâvûd'a) hükümdarlık ve hikmet verdi,

³⁰⁹ Harman, Ömer Faruk, “Dâvûd”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX, 27.

³¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, 1994, I, 54.

³¹¹ Nisa, 4/163.

dilediği ilimlerden ona öğretti.”³¹² Müfessir Taberî, ayette geçen “hikmet” ifadesinden kastın “ nübüvvet” olduğunu beyan etmiştir.³¹³ Böylece Hz. Dâvûd, iktidar ve nübüvveti şahsında birleştiren ilk peygamber olmuştur. Hz. Dâvûd milâttan önce 1015-975 yılları arasında Filistin bölgesinde, İsrâiloğulları'nın kralı olmuş ve onlara Hz. Musa'nın getirdiği şeriatı uygulamıştır.³¹⁴ Bilindiği üzere Hz. Dâvud genel ölçüleri itibariyle Tevrat ile amel etmiş, Zebur ise Tevrat'ı getirdiği şeriate ilave hükümlerle tamamlayıcı bir misyonu üstlenmiştir.

Hz. Dâvûd'un Kur'an'da belirtilen özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Allah, İsrâiloğulları'nı savaşın şiddetinden korumak için Hz. Dâvûd'a zırh yapmayı öğretmiş, demiri yumuşatmak suretiyle ustaca işlenmiş geniş zırhlar yapmasını bildirmiştir.³¹⁵ Kura'n-ı Kerim'de dağların ve kuşların Hz.Dâvûd'un buyruğuna verildiği, onların da akşam sabah onun tesbihine katıldıkları ayetlerde geçen hususlardandır.³¹⁶ Hz. Dâvûd'un günah işlemekten daima kaçındığı, Allah'ı çokça zikrettiği, ibadete düşkün ve abid olduğu Kur'an-ı Kerim'de belirtilen hususlardandır.³¹⁷ İktidarının güçlendirilmesi ve kendisine hakkı batıldan ayırma yeteneği verildiği hususları da, yine ayetlerde bize haber verilmektedir.³¹⁸

Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman'ın babasıdır.³¹⁹ Kur'an-ı Kerim'de, “*O ne güzel bir kuldu. Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi.*” ifadeleriyle övülen Hz. Süleyman'ın, aynı zamanda Allah katında yüksek bir makama sahip olduğu ifade edilmektedir.³²⁰

Ahd-i Atık'e göre Hz. Dâvûd, otuz yaşında kral olmuş ve kırk yıl altı ay (yedi yıl altı ay Hebron'da, otuz üç yıl Kudüs'te) saltanat sürdükten sonra yetmiş bir yaşında vefat etmiş, Dâvûd şehrine (Kudüs) defnedilmiştir.³²¹

Hz. Dâvûd'un hayatına dair Kur'an-ı Kerim ayetleri ve tarihi bilgiler ışığında genel bilgiler verdikten sonra çalışmamızın esas bölümlerinden birini teşkil eden Hz. Dâvûd'la ilgili ulaşılmış olduğumuz hadisleri incelemeye gayret edeceğiz.

³¹² Bakara, 2/251.

³¹³ Taberî, *a.g.e.*, V, 370.

³¹⁴ Komisyon, *Hadislerle İslam*, DiB. Yay., Ankara, 2013, VI, 81.

³¹⁵ Enbiyâ, 21/80; Sebe', 34/10-11.

³¹⁶ Enbiyâ, 21/79; Sebe', 34/10; Sâd, 38/18-19.

³¹⁷ Sâd, 38/17.

³¹⁸ Sâd, 38/20.

³¹⁹ Sâd, 38/30.

³²⁰ Sâd, 38/40.

³²¹ Harman, Ömer Faruk, *a.g.m.*, *DîA*, IV, 28.

B. Hadislerde Hz. Dâvûd

Dâvûd (a.s.) ile ilgili hadisleri Kütüb-i Sitte ve öncesi dönemde kaleme alınmış hadis kaynaklarını taradığımızda mükerrerleri ile birlikte 50 kadar hadise ulaştık. Bu rivayetler içerisinden mükerrer olanları çıkardığımızda esas itibari ile Dâvûd (a.s.)'la ilgili 33 hadisin olduğunu tespit ettik. Rivayetleri konularına göre tasnif edip aşağıda sırası ile inceleyeceğiz.

A. Hz. Dâvûd'un Hayatı, Şahsiyeti ve Beşerî Özellikleri

1. Dâvûd (a.s.)'ın Maişetini El Emeği ile Kazanması

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ ثَوْرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنِ الْمُقَدَّامِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ، خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ»

İbrahim b. Musa, İsa b. Yunus'tan o da Sevr'den, Hâlid b. Mâden'den o da Mikdâm (r.a.)'dan:

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*"Hiçbir kimse kendi elinin kazancını yemekten daha hayırlı bir yiyecek asla yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd aheyhisselâm da kendi elinin emeğinden yer idi."*³²²

Tahric ve Sıhhat Durumu

Tirmizî'nin *es- Sünen* adlı eseri ile Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned*'inde tahric edilen hadis hakkında; Şuayb el-Arnâvut ve Elbanî, hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.³²³

³²² Buhârî, *Büyû'*, 15; *Enbiya*, 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 427.

³²³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, XXVIII, 427; Elbanî, *Sahihu'l- Camii's-Sağîr*, I, 414.

2. Dâvûd (a.s.)’ın Sesinin Güzel Olması

وَحَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا طَلْحَةُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي مُوسَى « لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ »

Davud b. Ruşeyde, Yahya b. Said’den –o da- Talha b. Bürde’den, Talha b. Bürde Ebû Musa'dan nakletti ki:

Peygamber (s.a.v.) ona hitaben şöyle dedi:

“Keşke dün gece seni dinlerken beni bir görseydin! Dâvûd peygambere verilen güzel sestten sana da verilmiş.”³²⁴

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sahihayn dahil Tirmizî’nin *es- Sünen*’inde, Ahmed b. Hanbel’in *el- Müsned*’inde ve Abdurrezzak b. Hemmâm’ın *el- Musannef*’inde nakledilen hadisin; Şuayb el-Arnaut, Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu kaydetmiştir.³²⁵ Tirmizî, hadise “hasen sahih” hükmünü verirken, Elbanî de onun bütün tariklerinin sahih olduğunu bildirmiştir.³²⁶ Rivayetlerin bazı senedlerinde adı geçen ravilerde zabt kusuru tespit edildiği için söz konusu isnad hasen sayılsa da hadisin sahih olduğu açıktır.

3. Dâvûd (a.s.)’ın Peygamberlik Gelmeden Önce Çobanlık Yapması

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ سَمِعَتْ أَبَا إِسْحَاقَ سَمِعَتْ عَبْدَةَ بْنَ حَزْنٍ يَقُولُ تَفَاخَرُ أَهْلُ الْإِبِلِ وَأَصْحَابُ الشَّاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : بَعَثَ مُوسَى وَهُوَ رَاعِي غَنَمٍ وَبَعَثَ دَاوُدَ وَهُوَ رَاعِي غَنَمٍ وَبَعَثَ أَنَا وَأَنَا أُرْعَى غَنَمًا لِأَهْلِي بِأَجْيَادٍ

Muhammed b. Beşar Muhammed b. Cafer’den naklederek dedi ki: Bize ; Şube Ebu İshak’tan işiterek Abde. Hazn’in deve ve koyun sahibi kimseleri taltif ederek Resullullah (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

³²⁴ Abdurrezzak b. Hemmâm, *Musannef*, II, 485; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, V, 351; Buhârî, *Fedail’-il-Kur’an*, 31; Müslim, *Salat*, 235-236, *Müsafirîn*, 236; Tirmizî, *Menakıb*, 55; Nesaî, *İftitah*, 83.

³²⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, XXXVIII, 69.

³²⁶ Tirmizî, *Menakıb*, 55; Elbanî, *Silsiletü’l- Ehâdîsi’s- Sahîha*, VI, 98.

“Musa, koyun çobanı iken Peygamber olarak gönderildi, Dâvûd koyun çobanı iken Peygamber olarak gönderildi. Ben de Ecyâd’da ailem için koyun güdüyordum.”³²⁷

Tahric ve Sıhhat Durumu

Buhârî’nin *el- Edebu’l- Müfred*, Ebu Davud et- Tayâlisî’nin de *el- Müsned* isimli eserlerinde naklettikleri rivayet için; Şuayb el-Arnâvut, hadisin isnadının Buhârîve Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.³²⁸ Elbanî de hadisin isnadının sahih olduğunu ifade etmiştir.³²⁹ Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

4. Hz. Adem’in Dâvûd (a.s.)’a Duası

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ، فَسَقَطَ مِنْ ظَهْرِهِ كُلُّ نَسَمَةٍ هُوَ خَالِقُهَا مِنْ ذُرِّيَّتِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَجَعَلَ بَيْنَ عَيْنِي كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ وَبَيْضًا مِنْ نُورٍ، ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى آدَمَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ، مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتُكَ، فَرَأَى رَجُلًا مِنْهُمْ فَأَعْجَبَهُ وَبَيَّضَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ، فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: هَذَا رَجُلٌ مِنْ آخِرِ الْأُمَمِ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ يُقَالُ لَهُ دَاوُدُ فَقَالَ: رَبِّ كَمْ جَعَلْتَ عُمرَهُ؟ قَالَ: سِتِّينَ سَنَةً، قَالَ: أَيُّ رَبِّ، زِدْهُ مِنْ عُمرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً، فَلَمَّا قُضِيَ عُمرُ آدَمَ جَاءَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ، فَقَالَ: أَوَلَمْ يَبْقَ مِنْ عُمرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَوَلَمْ تُعْطِهَا ابْنُكَ دَاوُدَ قَالَ: فَجَحَدَ آدَمُ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ، وَنُسيَ آدَمُ فَنَسِيَتْ ذُرِّيَّتُهُ، وَخَطَى آدَمُ فَخَطَّتْ ذُرِّيَّتُهُ " «هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Abd ibn Hûmeyd nakletmiştir: Ebu Nuaym, Hişam b. Sad, Zeyd b. Eslem, Ebu Salih’ten nakletmişlerdir: EbûHureyre (r.a.)’den rivâyete göre,

Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurdu:

“Allah, Adem’i yarattığında onun sırtını sıvazladı ve kıyamete kadar yaratacağı her canlı ondan küçük parçalar halinde bir kenara döküldü, bunlardan her insanın iki gözü arasında bir parıltı yarattı, sonra onları Adem’e sundu.” Bunun üzerine Adem

³²⁷ Tayâlisî, *el-Müsned*, II, 645; Buhârî, *el-Edebü’l-Müfred*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâr’ul-Beşairi’l-İslamiyye, Beyrut, 1989,s. 202.

³²⁸ Ahmet b. Hanbel, *el- Müsned*, XVIII, 409.

³²⁹ Elbanî, *Silsiletü’l- Ehâdisi’s- Sahîha*, VII, 500.

dedi ki: “Ey Rabbim! Bunlar kimdir?” Allah: “Bunlar senin zürriyetindendir” buyurdu. İçlerinden bir adam gördü ve onun gözleri arasındaki nurun parıltısı hoşuna gitti ve “Ey Rabbim bu kimdir?” dedi. Allah: “Bu senin zürriyetinden gelen son ümmetlerden bir kişidir ki adı Dâvûd’tur.” Adem: “Rabbim onun ömrü ne kadardır” dedi. Allah “Altmış sene” buyurdu. Adem: “Benim ömrümden ona kırk yıl ilave et” dedi. Adem’in ömrü dolunca ölüm meleği kendisine geldi. Adem: “Daha kırk yıllık ömrüm yok mudur?” dedi. Ölüm meleği: “Bu kırk yılı oğullarından Dâvûd’a vermedin mi?” diye karşılık verdi. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle devam etti: “Adem bu durumu inkar etti, zürriyeti de inkar etmektedir. Adem’e unutturuldu, bu yüzden zürriyeti de unutmaktadır. Adem yanıldı zürriyeti de yanılmaktadır.”³³⁰

Tahric ve Sıhhat Durumu

Tirmizî’nin es- *Sünen*, Hakim en-Nisâburî’nin de el- *Müstedrek* isimli eserlerinde naklettikleri hadis hakkında; Tirmizî “hasen” olduğuna hükmederken,³³¹ Hakim en-Nisâburî, hadisin Müslim’in şartına göre sahih olduğunu kaydetmiştir.³³² Zehebî hadis hakkında görüş belirtmemiştir. Elbanî de hadisin sahih olduğunu söylemiştir.³³³ Hadisin Tirmizî’nin es- *Sünen*’inde isnadı hasen olmakla beraber sahih isnadları da bulunmaktadır.

5. Dâvûd (a.s.)’ın Vefatı

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الصَّفَّارُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ نَصْرِ، ثنا عَمْرُو بْنُ طَلْحَةَ الْقَنَادُ، أَنبَأَ شَرِيكَ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «مَاتَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَجَاءَهُ يَوْمَ السَّبْتِ، وَكَانَ يَسْبِتُ فَتَعَكَّفُ عَلَيْهِ الطَّيْرُ فَتُظِلُّهُ»

Muhammed b. İshak es- Saffar, Ahmed b. Nasr’dan aktararak bize haber vermiştir; -O da- Amr b. Talha el-Kannad’dan, Şerik’in, Süddî’ye naklederek Said b. Cübeyr’in, İbn Abbas (r.a.)’den şöyle naklettiğini haber vermiştir:

“Dâvûd (a.s.) sebt günü aniden vefat etti. O sabit dururken kuş onu gölgesi ile kapatıyordu.”³³⁴

³³⁰ Tirmizî, *Tefsir*, 8; Hakim en-Nisâburî, el- *Müstedrek*, II, 354.

³³¹ Tirmizî, *Tefsir*, 8.

³³² Hakim en-Nisâburî, el- *Müstedrek*, II, 354.

³³³ Elbanî, *Sahihu’l- Camii’s- Sağîr*, II, 924.

³³⁴ Hakim en-Nisâburî, el- *Müstedrek*, II, 472; İbn Ebî Şeybe, el-*Musannef*, VI, 344.

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*'inde Hakim'in *el- Müstedrek*'inde naklettikleri hadis hakkında; Zehebî, *el-Müstedrek* üzerine hazırladığı *Telhis*'te hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu beyan etmiştir.³³⁵ Hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

6. Dâvûd (a.s.) ve Koyun Sahipleri

حَدَّثَنَا ابْنُ فَضِيلٍ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: " لَمَّا أَصَابَ دَاوُدَ الْخَطِيئَةُ وَإِنَّمَا كَانَتْ خَطِيئَتُهُ أَنَّهُ لَمَّا أَبْصَرَهَا أَمَرَ بِهَا فَعَزَّهَا فَلَمْ يَقْرِئَهَا، فَأَتَاهُ الْخَصْمَانِ فَتَسَوَّرُوا فِي الْمِحْرَابِ، فَلَمَّا أَبْصَرَهُمَا قَامَ إِلَيْهِمَا فَقَالَ: اخْرُجَا عَنِّي، مَا جَاءَ بِكُمَا إِلَيَّ؟ فَقَالَا: إِنَّمَا نُكَلِّمُكَ بِكَلَامٍ يَسِيرٍ، إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِي نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَأْخُذَهَا مِنِّي، قَالَ: فَقَالَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَاللَّهِ إِنَّهُ أَحَقُّ أَنْ يُنْشَرَ مِنْهُ مِنْ لَدُنْ هَذِهِ إِلَى هَذِهِ يَعْنِي مِنْ أَنْفِهِ إِلَى صَدْرِهِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: هَذَا دَاوُدُ قَدْ فَعَلَهُ فَعَرَفَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ، وَعَرَفَ ذَنْبَهُ فَحَرَّ سَاجِدًا أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَأَرْبَعِينَ لَيْلَةً، وَكَانَتْ خَطِيئَتُهُ مَكْتُوبَةً فِي يَدِهِ، يَنْظُرُ إِلَيْهَا لَكِي لَا يَغْفُلَ حَتَّى نَبْتَ الْبَقْلُ حَوْلَهُ مِنْ دُمُوعِهِ مَا غَطَّى رَأْسَهُ، فَنَادَى بَعْدَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا: فَرِحَ الْجَبِينُ وَجَمَدَتِ الْعَيْنُ وَدَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمْ يَرْجِعْ إِلَيْهِ فِي خَطِيئَةٍ شَيْءٍ فَنُودِيَ: أَجَانِعْ فَتُطْعَمْ أَمْ غُرَيَانُ فَتُكْسَى أَمْ مَظْلُومٌ فَتُنْصَرُ، قَالَ: فَتَحَبَّ نَحْبَةً هَاجَ مَا يَلِيهِ مِنَ الْبَقْلِ حِينَ لَمْ يَذْكُرْ ذَنْبَهُ فَعِنْدَ ذَلِكَ غَفِرَ لَهُ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ قَالَ لَهُ رَبُّهُ: كُنْ أَمَامِي، فَيَقُولُ: أَيُّ رَبِّ ذَنْبِي، فَيَقُولُ: كُنْ خَلْفِي، فَيَقُولُ لَهُ: خُذْ بِقَدَمِي فَيَأْخُذُ بِقَدَمِهِ "

İbn Fudayl bize Leys'den, o da Mücahid'den tahdis etti:

"Dâvûd (a.s.) bir hata işlediğinde, bu hatanın farkına varır varmaz ondan uzaklaştı ve bir daha ona yaklaşmadı. O sırada (a.s.), İki davacı mabedin duvarına tırmanıp onun yanına gelmişlerdi. Dâvûd (a.s.), onları görünce -telaşla- ayağa kalktı ve onlara şöyle dedi: 'Yanımdan gidin. Sizin bana geliş sebebiniz nedir?', İki davacı şöyle dedi: 'Biz seninle basit bir konu konuşacağız. Bu benim kardeşim onun doksan dokuz koyunu var, benim ise bir koyunum var. Onu da kendisine vermeme istiyor.' Dâvûd (a.s.): 'Vallahi bu adam, şurdan şuraya –burnundan göğsünü işaret ederek- parçalanmayı hak ediyor.', dedi. Adam ise 'Oysa Dâvûd, bunu yaptı dedi.'

³³⁵ Hakim en-Nisâburî, *el- Müstedrek*, II, 472.

*Dâvûd (a.s.), aslında bununla kendisinin kast edildiğini ve yaptığı hatayı anladı. Bunun üzerine kırk gün kırk gece secdeye kapandı. Hatası elinde yazılıydı. Unutmamak için ona bakıyordu. Gözyaşlarından etrafında bitkiler yeşerip başını kapatana kadar bu halde kaldı. Kırk gün sonrada 'Alnım yara oldu, göz yaşı kurudu.', diye nida etti. O süre zarfında Dâvûd (a.s.), hatasını bir daha tekrarlamadı. Bunun üzerine kendisine 'Aç mısın? Seni doyuralım. Çıplak mısın, seni giydirelim mi? Haksızlığa mı uğradın, sana yardım edelim mi?', diye soruldu. Dâvûd (a.s.), öyle bir iç çekti ki yanında biten çiçekler coştı. Zira yaptığı hata zikredilmemişti. İşte o vakit bağışlandı. Kıyamet günü Rabbi ona 'Önümde dur.', buyurur. Dâvûd (a.s.): 'Rabbim hatamı affet, hatamı bağışla.', der. Rabbi ona 'Arkamda dur.', buyurur. Dâvûd (a.s.): 'Rabbim hatamı affet, hatamı bağışla.', der. Rabbi ona 'Ayağımdan tut', deyince Dâvûd (a.s.), ayağına kapandı.'*³³⁶

Bu konuda bir diğer rivayet şudur: " İki davacı, Dâvûd'un yanına girdiğinde biri diğerinin saçını tutmuştu."³³⁷

Tahric ve Sıhhat Durumu

Ulaştığımız bilgiler ışığında hadisin zayıf olduğu anlaşılmıştır. Hadis, sadece İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*, isimli eserinde geçmektedir. Rivayet hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır; Muhammed b. Fudayl hakkında sikâ denmiştir.³³⁸ Nesâî, Leys b. Ebî Selim'in zayıf olduğunu bildirmiştir.³³⁹ Mücahid b. Cübr'in ise sikâ olduğu bilgisi nakledilmektedir.³⁴⁰ Verdiğimiz bilgiler ışığında hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

7. Dâvûd (a.s.)'la İlgili Mevzu Bir Rivayet

قَالَ عَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ: وَحَدَّثَنِي خَلِيفَةُ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ " أَنَّ دَاوُدَ حَدَّثَ نَفْسَهُ إِنْ ابْتُلِيَ أَنْ يَعْصِمَ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّكَ سَتُبْتَلَى وَتَعْلَمُ الْيَوْمَ الَّذِي تُبْتَلَى فِيهِ فَخُذْ حِذْرَكَ، فَقِيلَ لَهُ: هَذَا الْيَوْمَ الَّذِي تُبْتَلَى فِيهِ، فَأَخَذَ الزُّبُورَ فَوَضَعَهُ فِي حِجْرِهِ وَأَغْلَقَ بَابَ الْمِحْرَابِ وَأَقْعَدَ مَنْصَفًا عَلَى الْبَابِ وَقَالَ: لَا تَأْذُنْ لِأَحَدٍ عَلَيَّ الْيَوْمَ، فَبَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ

³³⁶ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 342.

³³⁷ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 342.

³³⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 297.

³³⁹ Zehebî, *a.g.e.*, III, 420.

³⁴⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 223.

الرَّبُورَ إِذْ جَاءَ طَائِرٌ مُدْهَبٌ كَأَحْسَنِ مَا يَكُونُ الطَّيْرُ، فِيهِ مِنْ كُلِّ لَوْنٍ، فَجَعَلَ يَدْرُجُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَدَنَا مِنْهُ، فَأَمَكَنَ أَنْ يَأْخُذَهُ، فَتَنَاوَلَهُ بِيَدِهِ لِيَأْخُذَهُ، فَاسْتَوْفَرَهُ مِنْ خَلْفِهِ، فَأَطْبَقَ الرَّبُورَ وَقَامَ إِلَيْهِ لِيَأْخُذَهُ، فَطَارَ فَوْقَ عَلَى كُوَّةِ الْمِحْرَابِ، فَدَنَا مِنْهُ أَيْضًا لِيَأْخُذَهُ فَوْقَ عَلَى حِصْنٍ فَأَشْرَفَ عَلَيْهِ لِيَنْظُرَ أَيْنَ وَقَعَ فَإِذَا هُوَ بِالْمَرْأَةِ عِنْدَ بَرَكْتِهَا تَغْتَسِلُ مِنَ الْمَحِيضِ، فَلَمَّا رَأَتْ ظِلَّهُ حَرَّكَتْ رَأْسَهَا فَغَطَّتْ جَسَدَهَا بِشَعْرِهَا فَقَالَ دَاوُدُ لِلْمُنْصَفِ: اذْهَبْ فَقُلْ لِلْعَلَانَةِ، تَحِيَّ، فَأَتَاهَا فَقَالَ: إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ يَدْعُوكَ، فَقَالَتْ: مَا لِي وَلِنَبِيِّ اللَّهِ، إِنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ فَلْيَأْتِنِي، أَمَا أَنَا فَلَا آتِيهِ، فَأَتَاهُ الْمُنْصَفُ فَأَخْبَرَهُ بِقَوْلِهَا، فَأَتَاهَا، وَأَعْلَقَتِ الْبَابَ دُونَهُ، فَقَالَتْ: مَا لَكَ يَا دَاوُدُ؟ أَمَا تَعْلَمُ أَنَّهُ مَنْ فَعَلَ هَذَا رَجَمْتُمُوهَا وَوَعِظْتُهُ فَرَجَعَ، وَكَانَ زَوْجُهَا غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَكَتَبَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى أَمِيرِ الْمَغْزَى: انْظُرْ أَوْرِيًّا فَاجْعَلْهُ فِي حِمْلَةِ التَّابُوتِ، فَقُتِلَ، فَلَمَّا انْقَضَتْ عِدَّتُهَا خَطَبَهَا فَاشْتَرَطَتْ عَلَيْهِ: إِنْ وَلَدْتُ غُلَامًا أَنْ يَجْعَلَهُ الْخَلِيفَةُ مِنْ بَعْدِهِ، وَأَشْهَدَتْ عَلَيْهِ خَمْسِينَ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَتَبَتْ عَلَيْهِ بِذَلِكَ كِتَابًا، فَمَا شَعَرَ بِفِتْنَتِهِ أَنَّهُ فُتِنَ حَتَّى وَلَدَتْ سُلَيْمَانَ وَشَبَّ، فَتَسَوَّرَ الْمَكَانَ عَلَيْهِ الْمِحْرَابِ، فَكَانَ مِنْ شَأْنِهَا مَا قَصَّ اللَّهُ، وَخَرَّ دَاوُدُ سَاجِدًا فَغَفَرَ اللَّهُ لَهُ، وَأَنَابَ وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ، فَطَلَّقَهَا وَحَفَا سُلَيْمَانَ وَأَبْعَدَهُ، فَبَيْنَمَا هُوَ فِي مَسِيرٍ لَهُ وَهُوَ فِي نَاحِيَةِ الْقَوْمِ إِذْ أَتَى عَلَى غُلْمَانٍ لَهُ [ص:344] يَلْعَبُونَ، فَجَعَلُوا يَقُولُونَ: يَا لَدَيْنِ يَا لَدَيْنِ، فَوَقَفَ دَاوُدُ فَقَالَ: مَا شَأْنُ هَذَا، يُسَمَّى لَدَيْنِ، فَقَالَ سُلَيْمَانُ وَهُوَ فِي نَاحِيَةِ الْقَوْمِ: أَمَا إِنَّهُ لَوْ سَأَلَنِي عَنْ هَذِهِ لَأَخْبَرْتُهُ بِأَمْرِهِ، فَقِيلَ لِدَاوُدَ: إِنَّ سُلَيْمَانَ، قَالَ: كَذَا وَكَذَا، فَدَعَاهُ وَقَالَ: مَا شَأْنُ هَذَا الْغُلَامِ يُسَمَّى لَدَيْنِ، فَقَالَ: سَأَعْلَمُ لَكَ عِلْمَ ذَلِكَ، فَسَأَلَ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ كَيْفَ كَانَ أَمْرُهُ؟ فَقِيلَ: إِنَّ أَبَاهُ كَانَ فِي سَفَرٍ لَهُ مَعَ أَصْحَابٍ لَهُ، وَكَانَ كَثِيرَ الْمَالِ فَأَرَادُوا قَتْلَهُ، فَأَوْصَاهُمْ فَقَالَ: إِنِّي تَرَكْتُ امْرَأَتِي حَبْلَى، فَإِنْ وَلَدَتْ غُلَامًا فَقُولُوا لَهَا: تُسَمِّيهِ لَدَيْنِ فَبَعَثَ سُلَيْمَانَ إِلَى أَصْحَابِهِ، فَجَاءُوا فَخَلَا بِأَحَدِهِمْ فَلَمْ يَزَلْ حَتَّى أَقَرَّ، وَخَلَا بِالْآخَرِينَ، فَلَمْ يَزَلْ بِهِمْ حَتَّى أَقَرُّوا كُلُّهُمْ، فَرَفَعَهُمْ إِلَى دَاوُدَ فَقَتَلَهُمْ فَعَطَفَ عَلَيْهِ بَعْضُ الْعُطْفِ، وَكَانَتْ امْرَأَةٌ عَابِدَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَانَتْ تَبْتَلَّتْ، وَكَانَتْ لَهَا جَارِيَتَانِ جَمِيلَتَانِ وَقَدْ تَبْتَلَّتِ الْمَرْأَةُ لَا تُرِيدُ الرِّجَالَ، فَقَالَتْ إِحْدَى الْجَارِيَتَيْنِ لِلْآخَرَى: قَدْ طَالَ عَلَيْنَا هَذَا الْبَلَاءُ، أَمَا هَذِهِ فَلَا تُرِيدُ الرِّجَالَ، وَلَا تَزَالُ بِشَرِّ مَا كُنَّا لَهَا، فَلَوْ أَنَا فَضَحْنَاها فَرُجِمَتْ، فَصَرْنَا إِلَى الرِّجَالِ، فَأَخَذْنَا مَاءَ الْبَيْضِ فَأَتَيْنَاهَا وَهِيَ سَاجِدَةٌ فَكَشَفْنَا عَنْهَا ثَوْبَهَا وَنَضَحْنَا فِي دُبُرِهَا مَاءَ الْبَيْضِ وَصَرَحْنَا، إِنَّهَا قَدْ بَعَتْ، وَكَانَ مِنْ رَفَى مِنْهُمْ حُدَّةُ الرَّجْمِ فَرَفَعَتْ إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَمَاءَ الْبَيْضِ فِي ثِيَابِهَا

فَأَرَادَ رَجْعَهَا، فَقَالَ سُلَيْمَانُ: أَمَا إِنَّهُ لَوْ سَأَلَنِي لِأَنْبَأَتُهُ، فَقِيلَ لِدَاوُدَ: إِنَّ سُلَيْمَانَ قَالَ: كَذَا وَكَذَا، فَدَعَاهُ فَقَالَ: مَا شَأْنُ هَذِهِ؟ مَا أَمْرُهَا؟ فَقَالَ: أَتُتَوِي بِنَارٍ فَإِنَّهُ إِنْ كَانَ مَاءَ الرِّجَالِ تَفَرَّقَ، وَإِنْ كَانَ مَاءَ الْبَيْضِ اجْتَمَعَ، فَأُتِيَ بِنَارٍ فَوَضَعَهَا عَلَيْهِ فَاجْتَمَعَ فَدَرَأَ عَنْهَا الرِّجَمَ، وَعَطَفَ عَلَيْهِ بَعْضُ الْعُطْفِ وَأَحَبَّهُ، ثُمَّ كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ أَصْحَابُ الْحَرْثِ وَأَصْحَابُ الشِّيَاهِ، فَقَضَى دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَصْحَابِ الْحَرْثِ بِالْغَنَمِ، فَخَرَجُوا وَخَرَجَتِ الرِّعَاءُ مَعَهُمُ الْكِلَابُ فَقَالَ سُلَيْمَانُ: كَيْفَ قَضَى بَيْنَكُمْ؟ فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ: لَوْ وُلِّيتُ أَمْرَهُمْ لَقَضَيْتُ بَيْنَهُمْ بِغَيْرِ هَذَا الْقَضَاءِ، فَقِيلَ لِدَاوُدَ: إِنَّ سُلَيْمَانَ يَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، فَدَعَاهُ فَقَالَ: كَيْفَ تَقْضِي؟ فَقَالَ: أَدْفَعُ الْغَنَمَ إِلَى أَصْحَابِ الْحَرْثِ هَذَا الْعَامَ فَيَكُونُ لَهُمْ أَوْلَادُهَا وَسَلَاهَا وَأَلْبَانُهَا وَمَنَافِعُهَا وَيَبْدُرُ هَوْلَاءِ مِثْلَ حَرْثِهِمْ، فَإِذَا بَلَغَ الْحَرْثُ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ أَخَذَ هَوْلَاءِ الْحَرْثِ وَدَفَعَ هَوْلَاءِ إِلَى هَوْلَاءِ الْغَنَمِ، قَالَ: فَعَطَفَ عَلَيْهِ " قَالَ حَمَّادٌ: وَسَمِعْتُ ثَابِتًا يَقُولُ: هُوَ أَوْرِيًا.

Ali b. Zeyd bize haber verildi: Halîfe bana nakletti: İbn Abbas anlatıyor:

“Dâvûd (a.s.), kendi kendine bir gün şöyle dedi: ‘Şayet bir imtihan edilirse kendimi günaha girmekten engelleyeceğim.’ dedi. Bunun üzerine kendisine ‘Bir imtihan ile karşı karşıya kalacaksın ve bunun hangi gün olduğunu da bileceksin.’ denildi. Akabinde ona ‘imtihan edileceğin gün bugündür’ denildi. Bunun üzerine Dâvûd (a.s.), Zebûr’u kucığına aldı mihrabın kapısını kapattı. Kapıya bir hizmetçiyi oturup kapıyı kimseye açmaması gerektiğini söyledi.

Mihrapta Zebûr okurken üzerinden her rengi taşıyan kuşların en güzelinden bir kuş geçti. Dâvûd (a.s.)’ın önünde yürümeye başladı. Kuş Dâvûd (a.s.)’ın kendisini yakalayabileceği kadar yaklaşıncâ Dâvûd (a.s.), onu yakalamak istedi. Fakat kuş bu sefer de arkasına geçti. Dâvûd (a.s.), kuşu yakalamak için Zebûr’u kapatıp kalktı. Fakat kuş uçarak mihrabın penceresine kondu. Yine onu yakalamak için davrandığında ise kuş, aşağıya kulübenin üzerine düştü. Dâvûd (a.s.), kuşun nereye düştüğünü görmek için yukarıdan bakınca, bir de ne görsün kuş, kulubesi içinde özel halinden çıkması sebebiyle yıkanmakta olan bir kadına dönüşüverdi. Kadın, Dâvûd (a.s.)’ın yukarıdan baktığını görünce vücudunu saçı ile kapattı. Bunun üzerine Dâvûd (a.s.), ‘Ona git ve buraya gelmesini söyle’ dedi. Hizmetçi kadına gitti ve ona ‘Allah’ın peygamberi seni çağırıyor.’, dedi. Kadın ise, ‘Allah’ın peygamberinden bana ne, şayet bir ihtiyacı var ise kendisi gelsin.’ Karşılığını verdi. Hizmetçi gidip kendisine kadının dediklerini aktardı. Dâvûd (a.s.), kadının yanına

gitti. Fakat kadınıyüzüne kapıyı kapattı. 'Ey Dâvûd, böyle bir iş yapan recm edilir.' dedi ve nasihatlerde bulundu. Dâvûd (a.s.), bunun üzerine geri döndü.

Kadının kocası Allah yolunda bir savaşa katılmıştı. Dâvûd (a.s.), ordu komutanına bir mektup yazarak kadının kocası Urya'yı bulmasını ve Tabut'u taşıyanlardan biri yapmasını emretti. O zamanlar -sancak yerine sembol olarak kullanılan- Tabut'u taşıyanlar en önde savaştıkları için ya düşmanı yener ya da en önde savaşıp ölürlerdi. Komutan onu Tabut'u taşıyanların arasına katınca öldürüldü. Karısının iddeti bitince Dâvûd (a.s.), onu evlenmek üzere istedi. Ancak kadın ona şayet bir erkek çocuk dünyaya getirirse onu halife yapmasını şart koştu. Bu konuda bir vesika yazdırarak İsrail oğullarından elli kişiyi de şahit tuttu. Dâvûd (a.s.), imtihan edildiğinin farkına varmadı. Kadın Hz. Süleyman'ı dünyaya getirip Hz. Süleyman gençlik çağına erişince iki melek mihraba çıktılar. Aralarında Allah Teâla'nın Kur'an'da bahsettiği kıssa cereyan edince Dâvûd (a.s.), hatasını anlayıp secdeye kapandı ve bağışlanma diledi. Yüce Allah, onu bağışlayıp tevbesini kabul etti.

Bunun ardından Dâvûd (a.s.), kadını boşadı, Süleyman (a.s.)'a da kaba davranıp yanından uzak tuttu. Bir defasında Dâvûd (a.s.), oynayan çocuklara rastladı. Aralarında Süleyman (a.s.)'da vardı. Çocuklar, birine 'Ladin' diye sesleniyorlardı. Dâvûd (a.s.), 'bunun neyi var ki Ladin diye sesleniyorlar.' diye sordu. Süleyman (a.s.) da 'şayet onu bana sorsaydı ben cevap verirdim', dedi. Yanındakiler Dâvûd (a.s.)'a oğlunun söylediklerini aktardı. Dâvûd (a.s.), onu yanına çağırıp bunun neyi var ki, böyle çağırıyorlar?, diye sordu. Süleyman (a.s.): 'ben sana onun bilgisini vereyim' dedi. Oradakilere bu çocuğun babasının durumunu sordu. Oradakiler şöyle dedi: 'Bu çocuğun babası yolculuğa çıktı. Çok da malı vardı. Arkadaşları onu öldürmek istediklerinde onlara şu vasiyette bulundu: 'Ben karımı geride hamile bıraktım. Eğer bir erkek çocuk doğurursa Ladin ismini vermesini söyleyin.' Bunun üzerine Süleyman (a.s.), çocuğun babasının arkadaşlarını çağırttı. Biriyle yalnız kalıp bu olayı kendisine sordu. Israr edince adam bunu itiraf etmek zorunda kaldı. Süleyman (a.s.), olanları anlatınca Dâvûd (a.s.), onları öldürdü. Süleyman (a.s.)'a da şefkat duydu.

İsrailoğullarında dindar bir kadın vardı. İnsanlarla ilişkiyi kesip kendisini İbadete vermişti. Bu kadının iki de güzel cariyesi bulunuyordu. Kadın kendisini ibadete verip erkeklerle ilişkisini kestiği için rahatsız olup biri diğerine: 'Bu belamız uzun sürdü, bu kadın erkeklerle irtibatını kesti, biz yanında olduğumuz sürece bizim

durumumuzda kötü olacak. Şayet ona iftira atıp onu recm ettirirsek biz de dilediğimizi yaparız.’ dedi. Kadın bir gün ibadetteyken iki cariye gidip yumurta akı getirdiler. Kadının giysisinin arkasına sürdüler. Sonra da bu kadın yoldan çıktı diye bağırmaya başladılar. O zamanlarda zina edenin cezası taşlanma idi. Kadın Dâvûd (a.s.)’a şikayet edildi. Yumurtanın akı hala kadının üzerindeydi. Dâvûd (a.s.), onu recmetmek istedi. Ancak Süleyman (a.s.): ‘Şayet bu olay bana sorulsa idi. Ben onu kendisine açıklardım.’ dedi. Dâvûd (a.s.)’a onun söyledikleri nakledilince onu çağırdı ve kadının durumunun ne olduğunu sordu. Süleyman (a.s.): ‘Bana ateş getirin, şayet elbisenin üstündekiler yumurta akı ise dağılıp gider yoksa toplanırlar.’ Getirilen ateş üzerine yumurta akı toplandı. Bu şekilde kadının recm edilmesine engel olundu. Bu olaydan sonra Dâvûd (a.s.), Süleyman (a.s.)’a karşı biraz daha şefkat duydu.

Daha sonra Dâvûd (a.s.), bahçe sahipleri ile bahçeye giren koyun sürüsü sahipleri arasında olan bir davada koyun sürüsünün bahçe sahiplerine verilmesine hükmetti. Taraflar ile koyun sürüsü, sürünün köpekleri ile çıkarken Süleyman (a.s.): ‘Aranızda nasıl bir hüküm verdi?’, diye sordu. Verdiği hükmü haber verdiler. Süleyman (a.s.): ‘Şayet bu iş bana devredilse idi ben daha farklı bir hüküm verirdim dedi. Dâvûd (a.s.)’a Süleyman (a.s.)’ın söylediklerini aktarınca Dâvûd (a.s.), onu çağırdı ve nasıl hüküm vereceğini sordu. Süleyman (a.s.), ‘Sürüyü bu sene için bahçe sahiplerine verirdim. Bu yıl içinde koyunlardan doğanlar, verdikleri sütler ve diğer getirileri bahçe sahiplerinin olurdu. Sürü sahipleri de bahçeyi kendilerininmiş gibi ekerlerdi. Ekinler eskisi gibi yetişince sürü sahipleri bahçeyi, bahçe sahipleri de sürüyü teslim ederlerdi. Bunun ardından Dâvûd (a.s.), Süleyman (a.s.)’ı daha da sevdi.”

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef*’inde nakledilen bu rivayetin isnadını incelediğimizde aşağıdaki bilgilere ulaştık:

Ali b. Zeyd hakkında “zayıf, söyledikleri delil olmaz” denmiştir.³⁴¹ Muhammed Avvâme, Halîfe ismiyle senedde adı geçen ravinin meçhul olduğunu söylemiştir.³⁴²

³⁴¹ Mizzî, a.g.e., XX, 438.

³⁴² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, XVII, 531.

Elbanî, söz konusu rivayetin “batıl” olduğuna hükmetmiştir. Hâkim et-Tirmizî’nin (v. 320/ 932) farklı bir senetle *Nevadiru’l- Usul’de* aynı rivayeti aktardığını ifade ederek rivayetin muhteva olarak Ehl-i Kitab’ın İsrailiyat kabilinden aktarmış oldukları bilgileri içerdiğini kaydetmiştir. Rivayette geçen hususların peygamberlerin ismet sıfatı ile bağdaşmasının mümkün olmadığını beyan etmiştir.³⁴³

Kutsal Kitap, içinde yaptığımız taramalar neticesinde yukarda zikrettiğimiz rivayetin ilk bölümüyle büyük ölçüde benzerlik arz eden bilgilere ulaştık. Ahd-i Atik’te yer alan kıssada, Dâvûd (a.s.)’ın zina fiiline yaklaşması anlatılmaktadır.³⁴⁴ Bu rivayetler İslam’ın ön gördüğü nübüvvet anlayışı ve peygamberlerin ismet sıfatları ile bağdaşmamaktadır. Kur’an’da ve hadislerde sıklıkla Dâvûd (a.s.)’ın örnekliğinden ve faziletinden bahsedilirken, böyle bir günaha yaklaşma ve bu uğurda birinin öldürülmesine neden olma gibi büyük günahları işleyebileceği düşünülemez. Sonuç itibariyle rivayetin mevzu olduğu anlaşılmaktadır.

8. Dâvûd (a.s.)’ın İmtihanı

حَدَّثَنَا، خَلْفُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنْ، أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ، سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: «إِنَّمَا كَانَتْ فِتْنَةُ دَاوُدَ النَّظَرِ»

Halef b. Halife bize tahdis etmiştir: Ebî Hişam’dan, Said b. Cübeyr’dan, -o- şöyle demiştir:

“ Dâvûd’un imtihanı bakmaktı. ”³⁴⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef* adlı eserinde geçen rivayet hakkında Elbanî, “zayıf” hükmünü vermiştir.³⁴⁶ Senetle ilgili, uşlaşabildiğimiz tespitler, Elbanî’nin zayıf hükmünü doğrulamaktadır.

³⁴³ Elbanî, *Silsiletü’l- Ehâdîsi’d- Da’îfe ve’l- Mevdu’â*, I, 485.

³⁴⁴ II. Samuel, 12/1-6.

³⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VII, 68.

³⁴⁶ Elbanî, *Silsiletü’l- Ehâdîsi’d- Da’îfe ve’l- Mevdu’â*, I, 484.

9. Dâvûd (a.s.)’ın Göğsü bakmaması

حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِيِّ، قَالَ: «مَا رَفَعَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ حَتَّى مَاتَ»

Affân bildirdi: Hammâd b. Seleme bize haber verdi, Atâ b. es- Sâib’ten, Ebî Abdillâh el- Cedelî’den:

“Dâvûd (a.s.), ölene kadar başını göğsü kaldırmadı.”³⁴⁷

Tahric ve Sıhhat Durumu

Senedinde geçen bütün raviler sikâ olduğundan, rivayetin sahih durumda olduğu anlaşılmıştır. İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef*’inde naklettiği rivayetin senedinde geçen raviler hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır: Affân b. Müslim kaynaklarda sikâ ve sadûk bir ravi olarak geçmektedir.³⁴⁸ Hammâd b. Seleme’nin sikâ olduğuna dair kayıtlar vardır.³⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, Atâ b. es-Sâib’in sikâ olduğunu söylemiştir.³⁵⁰ Ebî Abdillâh el- Cedelî’nin de sikâ olduğu bilgisi aktarılmıştır.³⁵¹

B. Zühhd ve İbadet Hayatı

1. Hz. Dâvûd’un Gece Namazı ve Orucu

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ أَنَّ عَمْرُو بْنَ أَوْسٍ أَخْبَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « أَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ كَانَ - يَصُومُ نِصْفَ الدَّهْرِ وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ صَلَاةُ دَاوُدَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - كَانَ يَرْفُدُ شَطْرَ اللَّيْلِ ثُمَّ يَقُومُ ثُمَّ يَرْفُدُ آخِرَهُ يَقُومُ ثُلُثَ اللَّيْلِ بَعْدَ شَطْرِهِ . قَالَ قُلْتُ لِعَمْرُو بْنِ دِينَارٍ أَعَمْرُو بْنُ أَوْسٍ كَانَ يَقُولُ يَقُومُ ثُلُثَ اللَّيْلِ بَعْدَ شَطْرِهِ قَالَ نَعَمْ.

³⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 342.

³⁴⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 160.

³⁴⁹ Zehebî, *a.g.e.*, I, 592.

³⁵⁰ Zehebî, *a.g.e.*, III, 72.

³⁵¹ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 544.

Bana Muhammed b. Râfî rivayet etti; bize Abdürrezzâk rivayet etti; bize İbn Cüreyc haber verdi; bana Amr b. Dinar haber verdi. Ona da Amr b. Evs, Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.) 'dan naklen rivayet etmiştir ki,

Peygamber (s.a.v.) : “Allah indinde en makbul oruç, Dâvûd orucudur. Hz. Dâvud senenin yarısını oruçla geçirirdi. Allah Azze ve Celle indinde en makbul namaz da Dâvud aleyhisselâm'ın namazıdır. Gecenin yansını uyku ile geçirir, sonra namaz kılar, sonra gecenin nihâyetinde (yine) uyurdu. Gecenin yarısından sonra üçte birini namazla geçirirdi, buyurdu.”

Amr b. Dinar'a: ‘Gecenin yarısından sonra üçte birini namazla geçirirdi.’ sözünü, Amr b. Evs mi söylüyordu?, diye sordum. O da ‘Evet’, cevabını verdi.³⁵²

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sahihayn dahil Kütüb-i Sitte'nin çoğunda bulunduğu gibi Ahmed b. Hanbel ve Abdurrezzak b. Hemmâm tarafından da nakledilen hadisin sahih durumda olduğu anlaşılmıştır. Şuyab el-Arnâvut, hadisin yukarıdaki senedi ile Buhârî ve Müslim'e göre sahih olduğunu ifade etmiştir.³⁵³ Hadisin ‘Abîde b. Hûmeyd- Atâ b. es-Saîb-onunda babası Saib'ten naklederek rivayet ettiği’ senede ise zayıf değerlendirmesinde bulunmuş, Abîde b. Hûmeyd'i zayıf bir ravi olarak nitelendirmiştir.³⁵⁴ Nesâî ve İbn Mâce'nin aktardığı bir diğer senedin daha sahih olduğunu belirtmiştir.³⁵⁵ Elbânî de hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁶

2. Hz. Dâvûd'un Yılın Yarısını Oruçlu Geçirmesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو

سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا عَبْدَ اللَّهِ، أَلَمْ أُخْبِرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ، وَتَقُومُ اللَّيْلَ؟»، فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ:

³⁵² Abdurrezzak bin Hemmâm, *el- Musannef*, IV, 204; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, Thk. Şuyab el-Arnâvut, III, 158; XI, 519; Darimî, *Savm*, 42; Buhârî, *Savm*, 55,56; *Teheccüd*, 7; *Enbiya*, 37, 38; Müslim, *Sıyam*, 181, 185, 189, 190; İbn Mâce, *Sıyam*, 31; Ebu Dâvûd, *Sıyam*, 53; Nesaî, *Sıyam*, 75, 76.

³⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsne'd*, Thk. Şuyab el- Arnâvut, XI, 519.

³⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsne'd*, Thk. Şuyab el- Arnâvut, XI, 595.

³⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsne'd*, Thk. Şuyab el- Arnâvut, XI, 35.

³⁵⁶ Elbanî, *Sahihu'l- Cami's-Sağîr*, I, 96.

«فَلَا تَفْعَلْ صُمْ وَأَفْطِرْ، وَفُمْ وَفُمْ، فَإِنَّ لِحَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِرِزْقِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ لِرِزْقِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَإِنَّ بِحَسَبِكَ أَنْ تَصُومَ كُلَّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَثْمَانِهَا، فَإِنَّ ذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ» ، فَشَدَّدْتُ، فَشَدَّدَ عَلَيَّ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَجِدُ قُوَّةَ قَالَ: «فَصُمْ صِيَامَ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَلَا تَزِدْ عَلَيْهِ» ، قُلْتُ: وَمَا كَانَ صِيَامُ نَبِيِّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ؟ قَالَ: «نِصْفَ الدَّهْرِ» ، فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ بَعْدَ مَا كَبِرَ: يَا لَيْتَنِي قَبِلْتُ رُحْصَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Muhammed b. Mukâtil bana rivayet ettiki ; Abdullah-el-Evzaî- bana haber verdi; Yahya b. Ebî Kesîr bana nakletti; Ebû Seleme b. Abdurrahmân'ın Abdullah b. Amr b. el-As isnadıyla aktardığına göre, Abdullah b. Amr b. el-As anlatıyor:

"Allah'ın Resulü bana, 'Gündüz oruç tuttuğun, gece ibadetle meşgul olduğun kulağıma geldi, gerçekten öyle mi?' diye sordu. 'Evet, Allah'ın Resulü! (böyle yapıyorum) diye cevapladım. Efendimiz: 'Böyle yapma. Oruç tut, fakat iftarını da yap. Gece ibadet et, ama uykunu da al. Çünkü, vücudunun sende hakkı var, gözünün sende hakkı var, hanımının sende hakkı var, misafirlerinin sende hakkı var. Her ay üç gün oruç tutman yeterlidir. Çünkü her iyiliğe on kat sevap verilecektir. Bu da yılın tamamını oruçlu geçirmiş olmaktır.'" buyurdu. Ben, "Ey Allah'ın Resulü! Benim gücüm kuvvetim yerinde, (daha fazlasını yapabilirim)" dedim. 'O zaman, Dâvûd Peygamber gibi oruç tut. Daha fazlasını yapma' dedi. Ben 'Dâvûd Peygamber'in orucu nasıl ki?' diye sordum. Efendimiz 'yılın yarısında oruçlu olmak' diye cevapladı. Abdullah, yaşlılık döneminde 'Keşke, Peygamber Efendimizin verdiği ruhsattan yararlanmayı kabul etseydim' diye söylerdi."³⁵⁷

Hadisin bazı tariklerinde “لَا صَامَ مَنْ صَامَ الْأَبَدَ” ibaresi geçmektedir. “Dâima oruç tutan kimse oruç tutmamış (sayılır).” anlamına gelmektedir.”³⁵⁸ Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: Ben bu kıssada ebed orucunu nasıl zikrettiğini bilmiyorum, ancak ben râvînin şöyle dediğini ezberimde tutuyorum: Peygamber (s.a.v.) iki kere: "Dâima oruç tutan kimse, oruç tutmamıştır" buyurdu.³⁵⁹

Yukarıda aktardığımız rivayete bir benzer hadis de şu şekildedir:

³⁵⁷Buhârî, Savm, 55- 56; Edep, 84; Müslim, Sıyam, 81; Tirmizî, Savm, 57; Nesaî, Sıyam, 76.

³⁵⁸İbn Mâce, Sıyam, 28.

³⁵⁹Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, III, 189, 194; Darimî, Savm, 44; Buhârî, Savm, 55; Enbiya, 37; Müslim, Sıyam, 197; İbn Mâce, Sıyam, 29; Ebu Dâvûd, Savm, 53; Nesaî, Sıyam, 75.

عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الْمَلِيحِ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِيكَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، فَحَدَّثَنَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ لَهُ صَوْمِي، فَدَخَلَ عَلَيَّ، فَأَلْقَيْتُ لَهُ وِسَادَةً مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهَا لَيْفٌ، فَجَلَسَ عَلَى الْأَرْضِ، وَصَارَتِ الْوِسَادَةُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، فَقَالَ: «أَمَا يَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ؟»، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «خَمْسًا»، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «سَبْعًا»، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «تِسْعًا»، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «إِحْدَى عَشْرَةَ»، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ شَطْرَ الدَّهْرِ، صُمْ يَوْمًا، وَأَفْطِرْ يَوْمًا»

Ebî Kılâbe şöyle dedi: Bana Ebu'l-Melîh haber verip şöyle dedi:

“Abdullah b. Amr’ın yanına girdim de, ona benim oruç tuttuğumun Rasûlüllah (s.a.v.)’e söylendiğini anlattı. Derken Efendimiz yanıma girdi. Ben hemen kendilerine içi hurma lifi ile doldurulmuş, deriden yapılmış bir yastık koydum. Fakat Rasûlüllah (s.a.v.) yere oturdu. Yastık ikimizin arasında kaldı. Bana hitaben: «Sana her aydan üç gün oruç tutmak yetmiyor mu?» dedi. «Ya Resulallah bu kadarı bana yetmez» diyecek oldum. (Sözümü keserek): «Beş gün tut» buyurdu. Ben : «Yâ Resulallah» dedim. «Yedi gün tut» buyurdu. Ben yine: «Ya Resulallah» dedim. «Dokuz gün tut» buyurdu. Tekrar: «Ya Resulallah» dedim.«On bir gün tut,» buyurdu. Yine: «Ya Resulallah» dedim. Peygamber (s.a.v.): «Dâvûd (a.s) orucunun üstünde oruç yoktur. Bu oruç senenin yarısıdır. Bir gün oruç tutmak, bir gün tutmamaktan ibarettir.»buyurdu.”³⁶⁰

Tahric ve Sıhhat Durumu

Sonuç itibariyle, hadisin problemlili ve zayıf senedleri bulunmakla birlikte, genel hüküm olarak sahih olduğu anlaşılmıştır. Metinlerini naklettiğimiz hadislerin birincisi İbn Mâce dışındaki diğer *Kütüb-i Sitte* müellifleri tarafından, ikincisi ise Buhârî, Müslim ve Nesâî, tarafından rivayet edilmiştir. Elbanî, hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.³⁶¹ Şuayb el-Arnâvut da hadisin sahih olduğunu bildirmiştir.³⁶² Elbanî, hadisin İbn Lehîa isimli zayıf bir ravinin bulunduğu bir diğer

³⁶⁰ Buhârî, *Savm*, 59; *İsti’zan*, 38; Müslim, *Sıyam*, 191; Nesâî, *Sıyam*, 79.

³⁶¹ Elbanî, *Sahihu’l- Cami’s- Sağîr*, II, 1315.

³⁶² Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, XI, 466.

tarikinin de zayıf olduğunu bildirmiştir.³⁶³ Tirmizî ise hadis için “hasen sahihtir” hükmünü vermiştir.³⁶⁴

3. Hz. Dâvûd’un Zebur’u Okuyuşu

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ «خُفِّفَ عَلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْقُرْآنُ، فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَوَابِهِ فَتُسْرَجُ، فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ تُسْرَجَ دَوَابُّهُ، وَلَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ» رَوَاهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ صَفْوَانَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Abdullah b. Muhammed, Abdurrezzak’tan haber verdi ki: Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da EbûHureyre (r.a.)'den haber verdi ki;

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Dâvûd Peygamber'e (Zebur'u) okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd kendisinin binek hayvanlarının sefere hazırlanmasını emrederdi de onlar eğerlenirdi. Bunlar eğerlenmezden evvel Zebur'u okurdu. Dâvûd yalnız kendi elinin emeğinden yer idi".³⁶⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

Buhârî'nin *el- Camiu's- Sahih'i* ile Ahmed b. Hanbel'in *el- Müsned*'inde nakledilen hadis hakkında; Şuayb el-Arnaut, hadisin Buhârî ve Müslimîn şartlarına uygun olduğunu ve sahih olduğunu beyan etmiştir.³⁶⁶ Elbanî de hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁷ Bu tespitler hadisin sahih olduğunu göstermektedir.

4. Dâvûd (a.s.)'ın Adaletle Hüküm Vermesi

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كَانَتِ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا، جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِأَبْنِ إِحْدَاهُمَا، فَقَالَتْ

³⁶³ Elbanî, *Silsiletü'l- Ehâdîsi'd- Da'îfe ve'l- Mevdû'a*, XIV, 153.

³⁶⁴ Tirmizî, *Savm*, 57.

³⁶⁵ Buhârî, *Ehâdîsü'l-Enbiya*, 37, *Tefsir*, 17; Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, III, 314; XIII, 497.

³⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnaut, XIII, 497.

³⁶⁷ Elbanî, *Sahihu'l- Cami's- Sağîr*, I, 614.

لِصَاحِبَتِهَا: إِنَّمَا ذَهَبَ بِإِنِّكَ [ص:157]، وَقَالَتِ الْأُخْرَى: إِنَّمَا ذَهَبَ بِإِنِّكَ، فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى، فَخَرَجَتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَأَخْبَرَتَاهُ، فَقَالَ: ائْتُونِي بِالسِّكِّينِ أَشَقُّهُ بَيْنَهُمَا، فَقَالَتِ الصُّغْرَى: لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ هُوَ ابْنُهَا فَقَضَى بِهِ لِلصُّغْرَى " قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: «وَاللَّهِ إِنْ سَمِعْتُ بِالسِّكِّينِ قَطُّ إِلَّا يَوْمِيذٍ، وَمَا كُنَّا نَقُولُ إِلَّا الْمُدْيَةَ»

Ebu'l- Yemân, Şuayb'tan rivayet ederek demiştir ki: Bize Ebu'z- Zinad, Abdurrahman'dan o da Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayet ettiğine göre;

Rasûlullah (s.a.v) şöyle anlatıyor:

“(Dâvûd Peygamber zamanında) iki kadın vardı. Bir kurt geldi ve birinin çocuğunu götürdü gitti. O kadınlardan biri diğerine, ‘O kurt senin çocuğunu götürdü’ dedi. Diğer de ‘Hayır senin çocuğunu götürdü’ dedi. Böylece Dâvûd Peygambere başvurdular. Dâvûd Peygamber de çocuğun büyük kadına ait olduğuna hükmetti. Bunun üzerine kadınlar Dâvûd’un yanından çıkarak oğlu Süleyman’ın yanına gidip olayı ona anlattılar. Davalarını dinleyen Süleyman (a.s.): ‘Bir bıçak getirin çocuğu iki parçaya bölüp aranızda taksim edeceğim’ deyince, küçük kadın: ‘Yapma Allah sana merhamet etsin o çocuk onundur.’ Bunun üzerine Süleyman çocuğu küçük olan kadına verdi.”

Ebu Hureyre: Bıçak anlamına gelen “Sikkin” kelimesini ben duymadım, ben aynı anlama gelen “Müdye” diyorum.³⁶⁸

Tahric ve Sıhhat Durumu

Buhârî ve Müslim’in *el- Câmiu’s- Sahih* adlı eserlerinde ve Nesâî’nin *es-Sünen*’inde naklettikleri hadis; Şuayb el-Arnâvut, sahih olduğunu bildirmiştir.³⁶⁹ Elbanî de hadisın sahih olduğuna hükmetmiştir.³⁷⁰

5. Dâvûd (a.s.)’ın İnsanların En Abidi Olması

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْجُبَّارِ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيِّ، ثنا عَائِدَةُ اللَّهِ أَبُو إِدْرِيسَ الْحَوْلَانِيُّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ،

³⁶⁸ Buhârî, *Enbiya*, 40; Müslim, *Hudûd*, 20; Nesaî, *Adabu’l-Kudât*, 14.

³⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, XIV, 84.

³⁷⁰ Elbanî, *Sahihu’l- Cami’s- Sağîr*, II, 824.

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " قَالَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَبِّ أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ، رَبِّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي، وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ ". وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَ دَاوُدَ وَحَدَّثَ عَنْهُ قَالَ: «كَانَ أَعْبَدَ الْبَشَرِ»

Ebu'l Abbas Muhammed b.Yakup , Ahmed b. Abdülcebbar'dan; Muhammed b. Fuzayl; Muhammed b. Said el- Ensarî; Abdullah b. Yezid ed- Dimeşkî; Aid Ebu İdris el-Havlanî; Ebi'd-Derda (r.a.),

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurduğunu aktarmıştır:

“Dâvûd (a.s.) şöyle dua ederdi: ‘ Rabbim senden senin sevgini, seni sevenin sevgisini ve beni sana ulaştıracak amellerin sevgisini istiyorum. Rabbim, senin sevgini bana nefsimdem, ailemden, soğuk sudan daha üstün kıl. ”

Resulullah (s.a.v.), Dâvûd’(a.s.)’dan bahsettiği zaman şöyle buyururdu :

“O insanların en abidiydi.”³⁷¹

Tahric ve Sıhhat Durumu

Ulaştığımız sonuç itibariyle hadisin hasen derecesine ulaştığını söyleyebiliriz. Tirmizî’nin *es- Sahih* ve Hakim en- Nisâburî’nin *el- Müstedrek* isimli eserlerinde naklettikleri hadis için; Hakim en- Nisâburî, “sahih” hükmünü verirken, Tirmizî, “hasen garip” olarak değerlendirmede bulunmuştur.³⁷² Elbanî de hadisi zayıf olarak değerlendirmiştir.³⁷³

6. Dâvûd (a.s.)’ın Secdesi

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الطَّنَافِسِيِّ، عَنِ الْعَوَّامِ، قَالَ: سَأَلْتُ مُجَاهِدًا، عَنْ سَجْدَةٍ فِي ص، فَقَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ: مِنْ أَيْنَ سَجَدْتَ؟ فَقَالَ: أَوْ مَا تَقْرَأُ: {وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ}. {أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمُ افْتَدَاهُ} [الأنعام: 90] «فَكَانَ دَاوُدُ مِمَّنْ أَمَرَ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَفْتَدِيَ بِهِ، فَسَجَدَهَا دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَسَجَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Muhammed b. Abdullah Muhammed b. et-Tanâfisi’den, o da Avvâm’dan aktarmıştır:

³⁷¹ Tirmizî, *Da’avat*, 74; Hakim en-Nisâburî, *el- Müstedrek*, II, 472.

³⁷² Tirmizî, *Da’avat*, 74; Hakim en-Nisâburî, *el- Müstedrek*, II, 472.

³⁷³ Elbanî, *Daif-u Süneni’t- Tirmizî*, I, 453.

“Mücahid’e Sâd suresindeki secdeyi sordum. Bana şöyle cevap verdi: İbn Abbas’a neden secde ettiğini sorduğumda bana ‘İşte o peygamberler, Allah’ın hidayete erdirdiği kimselerdir. Şu halde onların rehberliğine uy.’ (Enam Suresi/ 90) –ayetini- okumuyor musun? Dâvûd (a.s.) Nebi (s.a.v.)’in kendisine uymakla emrolunduğu peygamberlendendir. Dâvûd (a.s.) secde etti, Resulullah (s.a.v.) de secde etti.”³⁷⁴

Bu konudaki bir başka rivayet şu şekildedir: İbn Abbas (r.a)’dan rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v), Sâd sûresinde secde etti ve buyurdu ki: “Dâvûd, tevbe etmek üzere secde etmişti. Biz de şükür olarak secde ederiz.”³⁷⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır. Dârimî ve Ebu Dâvûd’un *es- Sünen* isimli eserlerinde naklettikleri hadis hakkında; Şuayb el-Arnâvut, Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.³⁷⁶ Tirmizî, “hasen sahih” olduğunu kayderirken; Hakim en-Nisâburî de hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁷

7. Dâvûd (a.s.)’ın Zulmden Uzak Oluşu

حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنِ الْفَزَارِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، أَنْ قُلْ لِلظَّالِمَةِ: لَا يَذْكُرُونِي، فَإِنَّهُ حَقٌّ عَلَيَّ أَنْ أَذْكُرَ مَنْ ذَكَرَنِي، وَإِنَّ ذِكْرِي إِيَّاهُمْ أَنْ أَلْعَنَهُمْ"

Ebû Usâme bize nakletmiştir: Fezârî’den, A’miş’ten, Minhal’dan, Abdullah b. el-Hâris’ten, İbn Abbas’tan şöyle rivayet etmiştir:

“Allah Teâlâ, Dâvûd (a.s.)’a şöyle vahiy de bulundu: ‘Zalimlere söyle de beni anmasınlar. Zira ben, beni anan kimseyi anarım. Onları zikretmem ise onlara lanet etmem şeklinde olur.’”³⁷⁸

³⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, V, 377; Buhârî, *Tefsir*, 6 ; *Enbiya*, 39; Ebu Dâvûd, *Salât*, 33; Tirmizî, *Salât*, 405; Nesâî, İftitah, 47. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 377.

³⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, V, 377; Dârimî, *Salât*, 161; Ebu Dâvûd, *Salât*, 33; Tirmizî, *Salât*, 405.

³⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, Thk. Şuayb el- Arnâvut, V, 377.

³⁷⁷ Tirmizî, *Salât*, 405; Hakim en-Nisâburî, *el- Müstedrek*, II, 482.

³⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 344.

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*'inde naklettiği hadisin hakkında eserin tahkikini yapan Muhammed Avvâme, "sahih" hükmünü vermiştir.³⁷⁹

8. Dâvûd (a.s.)'ın Alçak Gönüllü Olması

حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «إِنْ كَانَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيَخْطُبُ النَّاسَ وَفِي يَدِهِ الْقَفَّةُ مِنَ الْخُوصِ، فَإِذَا فَرَغَ نَاوَهَا بَعْضَ مَنْ إِلَى جَنْبِهِ يَبِيعُهَا

Ebû Usâme bize nakletti: Hişam'dan, O da babasından naklederek dedi ki:

*"Dâvûd (a.s.), insanlara hitap ederken elinde hurma yaprağından bir sepet bulunurdu. Hitabı bitince yanında bulunan kişilere onu satması için verirdi."*³⁸⁰

Tahric ve Sıhhat Durumu

Ulaştığımız bilgiler itibariyle hadisin sahih olduğu anlaşılmıştır. Hadis, İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*, isimli eserinde geçmektedir. Rivayetin senedinde adı geçen şahısların hakkındaki tespitler şunlardır: Hammad b. Ebî Usâme, hakkında sikâ ve sadûk denilmiştir.³⁸¹ Hişam b. Urve'nin sikâ olduğu bildirilmiştir.³⁸² Urve b. Zübeyr'in sikâ ve fakih olduğu nakledilmiştir.³⁸³

9. Dâvûd (a.s.)'ın Ailesi ile Beraber İbadet Etmesi

حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي الْيَمَانِ، قَالَ: " بَلَّغْنَا أَنَّ دَاوُدَ، نَبِيَّ اللَّهِ جَزَاءَ الصَّلَاةِ عَلَى بُيُوتِهِ عَلَى نِسَائِهِ وَوَلَدِهِ، فَلَمْ تَكُنْ تَأْتِي سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِلَّا وَإِنْسَانٌ قَائِمٌ مِنْ آلِ دَاوُدَ، يُصَلِّي، فَعَمَّتْهُمْ هَذِهِ الْآيَةُ {اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ}.

Affân bize nakletti ve dedi ki: Cafer b. Süleyman bize bildirdi: Sabit el-Bünânî'den şöyle demiştir:

³⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvâme, XVII, 531.

³⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 341.

³⁸¹ Mizzî, *a.g.e.*, VII, 223.

³⁸² Zehebî, *a.g.e.*, IV, 302.

³⁸³ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 22.

“Bize nakledilene göre Dâvûd (a.s.), namazını ailesinden hanımları ve çocukları arasında paylaştırdı. Bunun içindir ki, gece ve gündüz her zaman mutlaka ailelerinden namaz kılan biri bulunurdu. Şu ayet bu hususa şamildir: ‘Ey Dâvûd ailesi şükredin, kullarımdan şükredenler pek azdır.’”³⁸⁴

Tahric ve Sıhhat Durumu

Senedinde adı geçen ravilerin sika olması sebebiyle rivayetin sahih olduğu görülmüştür. Yine İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef*’inde naklettiği rivayetin senedindeki şahıslar hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Affân b. Müslim, kaynaklarda sikâ ve sadûk bir ravi olarak geçmektedir.³⁸⁵ Cafer b. Süleyman hakkında “sabit, rivayeti kabul edilir” denmiştir.³⁸⁶ Ahmet b. Hanbel, Sabit el-Bünânî’nin, sikâ olduğunu söylemiştir.³⁸⁷

10. Dâvûd (a.s.)’ın Allah Korkusundan Gözyaşı Dökmesi

حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَاتِيِّ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ، قَالَ: " كَانَ لِدَاوُدَ نَبِيٌّ اللَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَوْمَ يَتَأَوُّهُ فِيهِ فَيَقُولُ: أَوْهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ , أَوْهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ , أَوْهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ , قِيلَ: لَا أَوْهُ , قَالَ: فَذَكَرَهَا ذَاتَ يَوْمٍ فِي مَجْلِسٍ فَغَلَبَهُ الْبُكَاءُ حَتَّى قَامَ "

Ebû Usâme bize haber verdi: Muhammed b. Süleym’den; Safvan b. Muhriz’den, -o- şöyle nakletti:

“Dâvûd (a.s.)’ın ah çekip sızlanarak şöyle dediği bir gün vardı: ‘Allah’ın azabından yana vay halime, Allah’ın azabından yana vay halime, Allah’ın azabından yana vay halime, Allah’ın azabından yana vay halime! Ah çekmenin faydası olmadığı günden vay halime!’ Bir defasında bir mecliste otururken o kadar ah çekti ki, kalkıp gidene kadar ağladı.”³⁸⁸

³⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 342.

³⁸⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 160.

³⁸⁶ Zehebî, *a.g.e.*, I, 411.

³⁸⁷ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 346.

³⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 69.

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin bütün ravilerinin sikâ olması sebebiyle sahih olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Şeybe'nin eserinde naklettiği rivayetin senedi hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Ebu Usâme'nin sikâ olduğu haber verilmiştir.³⁸⁹ Muhammed b. Süleyym hakkında sikâ denmiştir.³⁹⁰ Sabit el- Bünânî'nin sikâ olduğu nakledilmiştir.³⁹¹ Safvan b. Muhriz'in sikâ olduğu bildirilmiştir.³⁹²

11. Dâvûd (a.s.)'ın Allah Korkusu

حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ ثَابِتٍ، قَالَ: «كَانَ دَاوُدُ نَبِيُّ اللَّهِ إِذَا ذَكَرَ عِقَابَ اللَّهِ تَخَلَّعَتْ أَوْصَالُهُ لَا يَشُدُّهَا إِلَّا الْأَسْرُ فَإِذَا ذَكَرَ رَحْمَةَ اللَّهِ رَجَعَتْ»

Ebu Usâme bize bildirdi: Muhammed b. Süleyym'den: Sabit nakletmiştir:

“Dâvûd (a.s.), Allah'ın vereceği cezayı hatırladığı zaman eklemleri yerinden oynar ve bağlanmadan asla yerlerine gelmezdi. Ancak Allah'ın rahmetini anınca eklemler, yerlerine otururdu.”³⁹³

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*'inde naklettiği rivayetin senedi hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Ebu Usâme sikadır.³⁹⁴ Muhammed b. Süleyym hakkında sikâ olduğu bildirilmiştir.³⁹⁵ Sabit el- Bünânî, hakkında sika denmiştir.³⁹⁶ Rivayetin, ravilerinin tamamının sikâ olması sebebiyle sahih olduğu anlaşılmaktadır.

³⁸⁹ Mizzî, a.g.e., VII, 202.

³⁹⁰ Mizzî, a.g.e., XXV, 292.

³⁹¹ Mizzî, a.g.e., IV, 347.

³⁹² Mizzî, a.g.e., XIII, 212.

³⁹³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII,69.

³⁹⁴ Mizzî, a.g.e., VII, 202.

³⁹⁵ Mizzî, a.g.e., XXV, 292.

³⁹⁶ Mizzî, a.g.e., IV, 347.

C. Duaları

1. Hadis

حَدَّثَنَا عُبَيْدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَلِيِّ الْأَزْدِيِّ، قَالَ: حَدَّثْتُ، أَنَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ غَيِّ يُطْغِي، وَمِنْ فَقْرٍ يُنْسِي، وَمِنْ هَوًى يُرْدِي، وَمِنْ عَمَلٍ يُخْزِي»

Abîde b. Hûmeyd bize tahdis etti: Mansur'dan, Yunus b. Said'den Ali b. el-Ezdî'den şöyle demiştir:

“Bana şu bilgi nakledildi. Dâvûd (a.s.), şöyle derdi: ‘Allah’ım azdıran zenginlikten, unutturan fakirlikten, helak eden hevâdan ve utandıran işten sana sığınırım’”³⁹⁷

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin senedinde adı geçen Yunus b. Sa’d, meçhul bir ravi olduğu için rivayetin zayıf olduğu anlaşılmıştır. İbn Ebî Şeybe’nin *el-Musannef*’inde naklettiği rivayetin senedinde adı geçen raviler hakkında ulaştığımız bilgiler şunlardır: Abîde b. Humeyd, hakkında sikâ denmiştir.³⁹⁸ Mansur el-Mu’temir hakkında sikâ olduğu bilgisi verilmiştir.³⁹⁹ Yunus b. Sa’d’ın meçhul bir ravi olduğu söylenmiştir.⁴⁰⁰ Ali b. el-Ezdî’yi, İbn Hıbban *Kitabu’s-Sikât*’ta zikretmiştir, sikâ bir ravidir.⁴⁰¹

2. Hadis

حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنِ ابْنِ عَجَلَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: كَانَ مِنْ دُعَاءِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَارِ السُّوءِ»

Ebû Hâlid bize haber vermiştir: İbn Aclân’dan, Saîd b. Ebî Saîd’den şöyle diyerek Dâvûd (a.s.)’ın duasını nakletmiştir:

“Allah’ım kötü komşudan sana sığınırım.”⁴⁰²

³⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 48.

³⁹⁸ Zehebî, *a.g.e.*, III, 25.

³⁹⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 555.

⁴⁰⁰ Zehebî, *a.g.e.*, IV, 481.

⁴⁰¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 41.

⁴⁰² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 49 .

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*'inde nakledilen hadisin senedinde geçen raviler hakkında ulaştığımız bilgiler şunlardır: Ebû Hâlid el- Ahmer, esas ismi Süleyman b. Hayyan'dır. Zehebî, onun sikâ ve sadûk olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰³ İbn Aclân, hakkında sikâ olduğu bilgisi nakledilmiştir.⁴⁰⁴ Saîd b. Ebî Saîd'in de sikâ ve sadûk olduğu bildirilmiştir.⁴⁰⁵ Sonuç itibari ile hadisin bütün ravilerini sikâ olması ve isnadında kopukluk olmaması sebebiyle hadisin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

3. Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَرْزُوقٍ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: كَانَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، يَقُولُ:
«اللَّهُمَّ خَلِّصْنِي مِنْ كُلِّ مَعْصِيَةٍ نَزَلَتْ اللَّيْلَةَ مِنَ السَّمَاءِ فِي الْأَرْضِ ثَلَاثًا»، وَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي سَهْمًا فِي
كُلِّ حَسَنَةٍ نَزَلَتْ اللَّيْلَةَ مِنَ السَّمَاءِ فِي الْأَرْضِ»

Abîde b. Humeyd bize nakletmiştir: Mansur'dan, Atâ b. Ebî Mezruk'tan, Kâb'tan, şöyle demiştir:

“Dâvûd (a.s.), şöyle derdi: ‘Allah’ım, beni gökten yere üç kez inen her günahattan berî eyle. ‘Ve şöyle derdi: ‘Allah’ım, gökten yere inen her iyilikten benim için bir pay nasip et.’”⁴⁰⁶

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin senedinde bulunan Abîde b. Humeyd, hakkında sikâ denmiştir.⁴⁰⁷ Mansur el-Mu'temir hakkında sikâ olduğu bilgisi verilmiştir.⁴⁰⁸ Atâ b. Ebî Mervan hakkında sikâ denmiştir.⁴⁰⁹ Kâb b. Mâti', Ebû'd- Derdâ, geniş bilgisine dikkat çekip

⁴⁰³ Zehebî, *a.g.e.*, II, 200.

⁴⁰⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXVI, 105.

⁴⁰⁵ Mizzî, *a.g.e.*, X, 470.

⁴⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VI, 48

⁴⁰⁷ Zehebî, *a.g.e.*, III, 25.

⁴⁰⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 555.

⁴⁰⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 104.

hakkında sikâ demiştir.⁴¹⁰ Sonuç olarak hadisin bütün ravileri sikâdır. Rivayetin sahih olduğu anlaşılmaktadır.

4. Hadis

حَدَّثَنَا، عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا، مُعَاوِيَةُ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ، الْحَسَنِ: " أَنَّ دَاوُدَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إلهي , لَوْ أَنَّ لِكُلِّ شَعْرَةٍ مِنِّي لِسَانَيْنِ يُسَبِّحَانِكَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ مَا قَضَيْنَا نِعْمَةً مِنْ نِعَمِكَ عَلَيَّ "

Affân bize haber verdi ve dedi ki: Bize Muaviye b. Abdü'l- Kerim anlattı: Hasan el-Basrî'den: "Dâvûd (a.s.),şöyle dua ederdi. 'Ya İlahî! Ben de ki her saç telinin dili olsa da gece gündüz seni tesbih etseler, yine de bana verdiğin nimetlerin karşılığını ödemiş olmam."⁴¹¹

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*'inde naklettiği hadisin senedinde geçen ravilerle ilgili ulaşabildiğimiz sonuçlar şunlardır: Affân b. Müslim kaynaklarda sikâ ve sadûk bir ravi olarak vasfedilmiştir.⁴¹² Muaviye b. Abdü'l- Kerim, sikâ bir ravi olduğu bildirilmiştir.⁴¹³ Hasan el-Basrî hakkında Zehebî, 'sikâdır' demiştir.⁴¹⁴ Hadisin sahih durumda olduğu anlaşılmaktadır.

5. Hadis

حَدَّثَنَا، عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا، مُبَارَكٌ، عَنْ، الْحَسَنِ: " أَنَّ دَاوُدَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَا مَرَضَ يُضْنِي وَلَا صِحَّةَ تُنْسِينِي , وَلَكِنْ بَيْنَ ذَلِكَ "

Affân b. Müslim bize nakletti ve dedi ki: Mûbarek bize haber verdi: Hasan'dan:

⁴¹⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXIV, 191.

⁴¹¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 72.

⁴¹² Mizzî, *a.g.e.*, XX, 160.

⁴¹³ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 200.

⁴¹⁴ Zehebî, *Tezkiratü'l- Huffâz*, Daru'l- İlimiyye, Beyrut, 1998, I, 57.

“Dâvûd (a.s.),şöyle dua ederdi: Allah’ım bana çok zahmet veren hastalık, seni unutturan sağlık nasip etme. Bu ikisi arası bir hal nasip et.”⁴¹⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef*’inde naklettiği hadisin senedinde geçen ravilerle ilgili ulaşabildiğimiz sonuçlar şunlardır: Affân b. Müslim kaynaklarda sikâve sadûk bir ravi olarak geçmektedir.⁴¹⁶ Mûbârek b. Fezâle, zayıf ve müdellis olarak tavsif edilmiştir.⁴¹⁷ Hasan el-Basrî hakkında Zehebî, ‘sikâdır’ demiştir.⁴¹⁸ Sonuç itibariyle sened zincirinde zayıf bir ravinin bulunması sebebiyle rivayetin zayıf durumda olduğu anlaşılmaktadır.

6. Hadis

حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ عَبَّاسِ الْعَمِّيِّ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ دَاوُدَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ، أَنْتَ رَبِّي، تَعَالَيْتَ فَوْقَ عَرْشِكَ، وَجَعَلْتَ عَلَيَّ مِنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ خَشْيَتَكَ، فَأَقْرَبُ خَلْقِكَ مِنْكَ مَنْزِلَةً أَشَدُّهُمْ لَكَ خَشْيَةً، وَمَا عَلِمَ مِنْ لَمْ يَخْشَكَ، أَوْ مَا حَكَمَهُ مَنْ لَمْ يُطِيعْ أَمْرَكَ»

Bize Mervan b. Muaviye nakletti: Avf’dan, Abbas el-Ammî’den dedi ki:

“Bize Dâvûd (a.s.)’ın şöyle dua ettiği nakledildi: ‘Allah’ım, seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Sen benim Rabbimsin. Arşının üzerine yükseldin. Sen korkunu göktekilerin ve yerdekilerin kalbine koydun. Yarattıklarından senden en çok korkanları sana en yakın kıldın. Senden korkmayanın ne ilmi vardır? Senin emrine itaat etmeyenin ne hikmeti vardır?’”⁴¹⁹

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe’nin *el- Musannef*’inde ve Dârimî’nin *es- Sünen* isimli eserinde tahric edilen rivayetin senedinde yer alan ravilerle ilgili ulaştığımız bilgiler

⁴¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *el- Musannef*, VII, 71; Dârimî, *İlim*, 16.

⁴¹⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 160.

⁴¹⁷ Zehebî, *a.g.e.*, III, 431.

⁴¹⁸ Zehebî, *Tezkiratü’l- Huffâz*, I, 57.

⁴¹⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 48.

şunlardır: Mervan b. Muaviye, hakkında sikâ olduğuna dair kayıtlar vardır.⁴²⁰ Avf b. Ebî Cemile el- A'râbî'nin sikâ ve saduk olduğu bildirilmiştir.⁴²¹ es- Sünen'in tahkikini yapan Esed ed- Dâranî, Abbas el- Ammî isimli ravinin meçhul olduğunu bildirmiştir.⁴²² Senedinde meçhul bir ravi bulunan rivayetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

7. Hadis

حَدَّثَنَا عَفَّانُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنِ الْأَخْنَفِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، أَنَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : أَيُّ رَبِّ إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ يَسْأَلُونَكَ بِإِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ فَاجْعَلْنِي يَا رَبِّ هُمْ رَابِعًا ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ يَا دَاوُدُ ، إِنَّ إِبْرَاهِيمَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ فِي سَبِيٍّ فَصَبَرَ ، وَتِلْكَ بَلِيَّةٌ لَمْ تَنْلِكَ ، وَإِنَّ إِسْحَاقَ بَدَلَ نَفْسَهُ لِيُذَبِّحَ فَصَبَرَ مِنْ أَجْلِي فَتِلْكَ بَلِيَّةٌ لَمْ تَنْلِكَ ، وَإِنَّ يَعْقُوبَ أَخَذَتْ حَبِيبَهُ حَتَّى ابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ فَصَبَرَ وَتِلْكَ بَلِيَّةٌ لَمْ تَنْلِكَ "

Affân bize haber verdi ve dedi ki: Hammad b. Seleme bize anlattı ve dedi ki: Ali b. Zeyd bize nakletti: Hasan'dan, Ahnef b. Kays'tan , Peygamber (s.a.v.)'den şöyle aktarmıştır:

“Dâvûd (a.s.) şöyle dedi: ‘Ya Rabbi, Benî İsrail, senden İbrahim’i, İshak’ı ve Yakup’u istedi. Beni de onların dördüncüsü kıl.’ Allah Tealâ, ona şöyle vahy etti: ‘İbrahim, esirken ateşe atıldı da sabretti, sen böyle birşeyle imtihan edilmedin; İshak, kendini kurban edilmesi için feda etti sonrasında sabretti, sen böyle bir hal ile imtihan edilmedin. Yakup’un habibi elinden alındı, öyle ki ağlamaktan gözüne ak düştü de yine sabretti. Sen böyle birşeyle sınanmadın.’”⁴²³

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin el- Musannef isimli eserinde naklettiği rivayet hakkında eserin tahkikini yapan Muhammed Avvâme, hadisin zayıf ve mürsel⁴²⁴ olduğunu söylemiştir.⁴²⁵ Hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

⁴²⁰ Mizzî, a.g.e., XXVII, 408.

⁴²¹ Mizzî, a.g.e., XXII, 442.

⁴²² Dârimî, es- Sünen, Thk. Esed ed- Darânî, I, 358.

⁴²³ İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, VI, 342.

⁴²⁴ Mürsel Hadis: Tabîinden bir ravinin kendisi ile Hz. Peygamber arasındaki sahabîyi atlayarak naklettiği hadistir. Bkz. İbnu's- Salâh, Ulumu'l- Hadis, s. 52.

⁴²⁵ İbn Ebî Şeybe, el- Musannef, Thk. Muhammed Avvâme, XVII, 527.

8. Hadis

حَدَّثَنَا، دَاوُدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا، حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ، سَعِيدِ الْجُرَيْرِيِّ: " أَنَّ دَاوُدَ، قَالَ: يَا جِبْرَائِيلُ، أَيُّ اللَّيْلِ أَفْضَلُ، قَالَ: مَا أَدْرِي غَيْرَ أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّ الْعَرْشَ يَهْتَزُّ مِنَ السَّحَرِ "

Dâvûd bize nakletti ve dedi ki: Hammad b. Seleme bize bildirdi: Saîd el-Cüreyrî'den: "Dâvûd (a.s.): 'Ey Cibril, gecelerin hangisi üstündür?' diye sorunca Cebrail (a.s.): 'Bilmiyorum, ancak arşın seher vaktinden dolayı sarsıldığını biliyorum.' dedi."⁴²⁶

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'inde geçen rivayetin senedinde geçen şahıslar hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Dâvûd b. Ebu Hind ⁴²⁷ ve Hammad b. Seleme'nin sikâ olduğu bildirilmiştir.⁴²⁸ Saîd el-Cüreyrî, isimli ravinin de sikâ olduğu bildirilmiştir.⁴²⁹ Hadisin bütün ravilerinin sika oluşu, onun sahih olduğuna delalet etmektedir.

9. Hadis

حَدَّثَنَا، أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ، الْأَعْمَشِ، عَنْ، الْمِنْهَالِ، عَنْ، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: " أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُدَ أَنْ أَحِبَّنِي وَأَحِبَّ أَحِبَّائِي وَحَبِّبْنِي إِلَى عِبَادِي، قَالَ: يَا رَبِّ، أُحِبُّكَ وَأُحِبُّ أَحِبَّاءَكَ فَكَيْفَ أُحِبُّكَ إِلَى عِبَادِكَ، قَالَ: اذْكُرُونِي هُمْ فَإِنَّهُمْ لَنْ يَذْكُرُوا مِنِّي إِلَّا خَيْرًا .

Ebu Halid el-Ahmer bize haber verdi: A'meş'ten, Minhal'den, Abdillâh b. el-Haris'ten, -o- şöyle dedi:

"Allah, Dâvûd'a şöyle vahyetti: 'Beni ve sevdiklerimi sev. Beni kullarıma sevdire.' – Dâvûd- şöyle cevap verdi: 'Ya Rabbi, seni ve sevdiklerini severim ama seni kullarına nasıl sevdirim?' Allah Teala şöyle buyurdu: 'Beni onlara hatırlat. Onlar benden ancak hayrı hatırlarlar.'⁴³⁰

⁴²⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 342.

⁴²⁷ Mizzî, *a.g.e.*, VII, 461.

⁴²⁸ Mizzî, *a.g.e.*, VII, 256.

⁴²⁹ Mizzî, *a.g.e.*, X, 340.

⁴³⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 68.

Tahric ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*"inde geçen rivayet için eserin tahkikini yapan Nasır b. Abdülaziz, isnadın hasen olduğunu söylemiştir.⁴³¹ Rivayetin hasen olduğu anlaşılmaktadır.

10. Hadis

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، قَالَ: «كَانَ فِي زُبُرِ دَاوُدَ ابْنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا ، مَلِكُ الْمُلُوكِ ، قُلُوبُ الْمُلُوكِ بِيَدِي ، فَأَيُّمَا قَوْمٍ كَانُوا عَلَى طَاعَةٍ جَعَلْتُ الْمُلُوكَ عَلَيْهِمْ رَحْمَةً ، وَأَيُّمَا قَوْمٍ كَانُوا عَلَى مَعْصِيَةٍ جَعَلْتُ الْمُلُوكَ عَلَيْهِمْ نِقْمَةً ، لَا تَشْغَلُوا أَنْفُسَكُمْ بِسَبِّ الْمُلُوكِ وَلَا تَتَوَبُّوا إِلَيْهِمْ ، تَوَبُّوا إِلَيَّ أَعْطِفُ قُلُوبَ الْمُلُوكِ عَلَيْكُمْ»

Abdullah b. Nümejr bize haber verdi: Malik b. Mığvel'den, şöyle nakletmiştir:

*“Dâvûd (a.s.)’ın Zebur’unda şöyle yazılıydı: Ben kendisinden başka ilah olmayan Allah’ım. Bütün kralların sahibiyim. Kralların kalbi benim elimdedir. Hangi topluluk benim taatim üzere olursa idarecilerini, onlar için rahmet yaparım. Hangi topluluk günah üzere olursa idarecilerini onlar için ceza vesilesi yaparım. Kendinizi idarecilere sövmekle meşgul etmeyin. Tövbenizi onlara yapmayın. Tövbelerinizi bana yapın ki, onların kalbini size karşı merhametli kılayım.”*⁴³²

Tahric ve Sıhhat Durumu

Rivayetin, senedde ismi geçen ravilerin sikâ olması sebebiyle sahih olduğu belirlenmiştir. İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* isimli eserinde naklettiği rivayetin senedi hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Abdullah b. Nümejr, isimli ravinin sika olduğu bildirilmiştir.⁴³³ Malik b. Mığvel, kaynaklarda sikâ olarak zikredilmektedir.⁴³⁴

⁴³¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, Thk. Nasır b. Abdilaziz, Riyad, 2015, XVIII, 231.

⁴³² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 69.

⁴³³ Mizzî, *a.g.e.*, 16 221

⁴³⁴ Mizzî, *a.g.e.*, 27, 161

D. Sözleri

1. Hadis

حَدَّثَنَا، أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ، الْأَعْمَشِ، عَنْ، أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ، عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزَى، قَالَ: " قَالَ دَاوُدُ النَّبِيُّ: حُطْبَةُ الْأَحْمَقِ فِي نَادِي الْقَوْمِ كَمَثَلِ الَّذِي يَتَغَيَّ عِنْدَ رَأْسِ الْمَيِّتِ "

Ebû Muaviye bize haber vermiştir: A'meş'ten, Ebî İshak'tan, Abdirrahman b.

Ebzâ'dan, şöyle nakletmiştir:

"Bir toplumda ahmakça bir şey anlatan, ölünün başında şarkı söyleyen kimse gibidir."⁴³⁵

Tahrir ve Sıhhat Durumu

İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef* isimli eserinde tahrir edilen rivayetin senedi hakkında elde ettiğimiz bilgiler şöyledir: Muhammed b. Hazım Ebu Muaviye, hakkında sikâ olduğuna dair kaynaklarda kayıtlar vardır.⁴³⁶ Ameş hakkında İclî , 'sikadır' demiştir.⁴³⁷ Yahya b. Maîn, Ebu İshak Amr b. Abdullah'ın sika olduğunu bildirmiştir.⁴³⁸ İbn Hıbbân, Abdirrahman b. Ebzâ'yı *Kitabu's- Sikât'ta* zikretmiştir.⁴³⁹ Senedde ismi geçen bütün raviler, sikâ olduğundan rivayetin sahih durumda olduğu anlaşılmaktadır.

2. Hadis

حَدَّثَنَا، وَكِيعٌ، عَنْ، يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ، أَبِيهِ، عَنْ، ابْنِ أَبِيزَى، قَالَ: " قَالَ دَاوُدُ: نِعَمَ الْعَوْنُ الْيَسَارُ عَلَى الدِّينِ أَوْ الْغِنَى "

Vekî bize haber verdi: Yûnus b. Ebî İshak'tan, -o da- babasından naklederek; İbn Ebzâ'nın şöyle dediğini aktarmıştır:

"Kolaylık veya zenginlik, din için ne güzel yardımcıdır."⁴⁴⁰

⁴³⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 69.

⁴³⁶ Zehebî, *a.g.e.*, III, 533.

⁴³⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 87.

⁴³⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XVI, 501.

⁴³⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 195.

⁴⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 69.

Tahric ve Sıhhat Durumu

Senette ismi geçen bütün ravilerin sikâ kabul edilmesi sebebiyle hadisin sahih durumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef* isimli eserinde yerini alan rivayetin senedi hakkında elde ettiğimiz bilgiler şöyledir: Vekî'nin sikâ olduğu nakledilir.⁴⁴¹ Yunûs b. Ebî İshak'ın sika olduğu bildirilmiştir.⁴⁴² Yunûs b. Ebî İshak'ın babası Ebu İshak Amr b. Abdullah, isimli ravi hakkında Yahya b. Maîn 'sikâ' demiştir.⁴⁴³ Abdurrahman b. Ebzâ'yı İbn Hıbbân *Kitabu's- Sikât'ta* zikretmiştir.⁴⁴⁴

3. Hadis

حَدَّثَنَا، قَبِيصَةُ، عَنْ، سُفْيَانَ، عَنْ، الْعَلَاءِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ، رَجُلٍ، عَنْ، مُجَاهِدٍ، قَالَ: " قَالَ دَاوُدُ: يَا رَبِّ , طَالَ عُمْرِي وَكَبِرَتْ سِنِّي وَضَعُفَ زَنْجِي , فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: يَا دَاوُدُ طُوبَى لِمَنْ طَالَ عُمْرُهُ وَحَسَنَ عَمَلُهُ "

Kabîsa bize tahdis etti: Süfyan'dan, Alâ b. el- Müseyyeb'den, bir kişiden, Mücahid'den naklen rivayet etmiştir:

“Dâvûd (a.s.) şöyle dedi: ‘Ey Rabbim, ömrün uzadı, yaşım ilerledi, kemiklerim zayıfladı.’ Yüce Allah ona şöyle vahyetti: ‘Ey Dâvûd, ömrü uzun olup ameli güzel olana ne mutlu!’”⁴⁴⁵

Tahric ve Sıhhat Durumu

Hadisin bütün ravilerinin sikâ olmasına karşın, isnadda bir meçhul ravinin bulunması, isnadın zayıf olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. İbn Ebî Şeybe'nin *el- Musannef*’indenaklettiği hadisin senedi hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler şunlardır: Yahya b. Maîn, Kabîsa b. Ukbe'nin sikâ olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁶ Süfyan es-Sevri'nin sikâ olduğu bildirilmiştir.⁴⁴⁷ İbn Hıbbân, Alâ b. el- Müseyyeb'i *Kitabu's-*

⁴⁴¹ Zehebî, *Siyeru Al'âmin -Nübelâ*, IX, 154.

⁴⁴² Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 492.

⁴⁴³ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 110.

⁴⁴⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 195.

⁴⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 70.

⁴⁴⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXIII, 485.

⁴⁴⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 167.

Sikâ'ta zikretmiştir.⁴⁴⁸ “Racülün” kaydıyla senedde zikredilen ravi, müphem bir kişidir. Mücahid el-Kureysî hakkında sikâ olduğu bilgisi aktarılmıştır.⁴⁴⁹

Bu bölümde Hz. Dâvûd’la ilgili olmak üzere 11 adedi Kütüb-i sitte’de, 22 adedi de Kütüb-i Sitte öncesi hadis mecmualarında yer alan 33 hadisi ve bu rivayetlerin tahriç ve sıhhat durumlarını naklettik. “Sonuç” bölümünde her iki bölümün içerisinde naklettiğimiz rivayetlerin muhtevası, tahrir ve sıhhat durumları hakkında ulaştığımız bilgileri genel itibariyle aktarmaya çalışacağız.

⁴⁴⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 523.

⁴⁴⁹ Mizzî, *a.g.e.*, III, 439.

SONUÇ

Kitap sahibi peygamberlerden Hz. Musa ve Hz. Dâvûd; risaletleri, faziletleri, zühd ve ahlakî özellikleri ile hadislerde en çok bahsi geçen peygamberlerdendir. Bu itibarla her iki peygamberle ilgili rivayetlerin tahriri ve değerlendirmesi onlar hakkında doğru bilgiye ulaşmak adına son derece önemlidir. Biz söz konusu değerlendirme sürecinin sonunda peygamberlerin farklı şahsiyet özelliklerini ortaya koyan, hayatları ve risaletlerine ışık tutan çeşitli rivayetleri bir araya getirmiş olduk.

Çalışmamız sonunda hadis literatüründe peygamberlere dair rivayetlerin nakledildiği “*Kitâbu’l-Enbiya*” isimli özgün bir bölümün sadece Buhârî’nin *es-Sahîh*’inde var olduğunu tespit ettik. Müslim, bu minvaldeki rivayetleri *es-Sahîh* isimli eserinin *Fedâil* bölümünde naklederken, Tirmizî, genellikle *el-Câmi* ve *es-Sünen* isimleri ile bilinen eserinin *Menâkıb* ve *Tefsir* bölümlerinde aktarmıştır. Sünenlerde rivayetlerin yer aldığı bölümler, hadislerin işaret ettiği konulara göre farklılık arz eder. Abdurrezak b. Hemmâm’ın *el-Musannef*’inde de durum Sünenlerle benzerlik göstermektedir. İbn Ebî Şeybe, Hz. Musa ve Hz. Dâvûd’la ilgili rivayetleri *el-Musannef*, isimli eserinin *Fedâil* bölümünde nakletmiş ve her bir peygamber için açmış olduğu başlıklar altında hadisleri aktarmıştır. Ayrıca eserinin *Kitabu’d-Dua* bölümünde peygamberlere ait dualara yer vermiş olup *Kitabu’z-Zühd* bölümünde ise peygamberlere ait sözleri, nakletmiştir. İmam Malik’in *el-Muvatta*’nda yapmış olduğumuz taramalar neticesinde her iki peygamberle ilgili bir rivayetin yer almadığını tespit ettik.

Hz. Musa ile ilgili tespitini gerçekleştirdiğimiz 42 rivayet, Kütüb-i Sitte’de ve öncesi dönemde kaleme alınmış hadis mecmualarında nakledilmiştir. Bu rivayetlerin 27 tanesi Kütüb-i Sitte ve öncesindeki dönem kaynaklarında yer alırken, 1 tanesi sadece Kütüb-i Sitte’de nakledilmiştir. Rivayetlerin 14 adedi de sadece Kütüb-i sitte öncesi dönemde telif edilmiş hadis kaynaklarında yerlerini almıştır. Rivayetlerin taramış olduğumuz hadis kitaplarına göre dağılım analizi şu şekildedir:

KAYNAK BAKIMINDAN	ADET
Buhârî, <i>el- Câmius 's- Sahih</i>	14
Müslim, <i>el- Câmius 's- Sahih</i>	15
Tirmizî, <i>es- Sünen</i>	14
Ebu Davud, <i>es- Sünen</i>	4
Nesâî, <i>es- Sünen</i>	4
İbn Mâce, <i>es- Sünen</i>	5
Dârimî, <i>es- Sünen</i>	4
Ahmed b. Hanbel, <i>el- Müsned</i>	17
Tayâlisî, <i>el- Müsned</i>	3
İmam Malik, <i>el- Muvatta</i>	0
İbn Ebî Şeybe, <i>el- Musannef</i>	20
Abdurrezzak b. Hemmâm, <i>el- Musannef</i>	5

Hz. Musa ile ilgilirivayetlerin sıhhat durumları ile alakalı ulaştığımız sonuç şu şekildedir: Rivayetlerin 32 adedi sahih; 2 adedi hasen , 6 adedi zayıf , 2 adedi ise çok zayıftır. Mevzu rivayete rastlanmamıştır.

SIHHAT BAKIMINDAN	ADET	ORAN
Sahih	31	76.1
Hasen	2	8.4
Zayıf	7	14.2
Çok Zayıf	2	8.4
Mevzu	-	-
Toplam	42	100

Kaynak olarak belirlediğimiz hadis mecmualarında, Hz. Dâvûd'la ilgili rivayet sayısı ise 33'tür. Bu rivayetlerden 11 tanesi Kütüb-i Sitte'de yer alırken 23 adediKütüb-i Sitte öncesi dönemde telif edilmiş hadis kaynaklarında yerlerini almıştır. Rivayetlerin 9 adedi ise her iki dönem kaynaklarında da zikredilmiştir.

KAYNAK BAKIMINDAN	ADET
Buhârî, <i>el- Câmius 's- Sahih</i>	8
Müslim, <i>el- Câmius 's- Sahih</i>	4
Tirmizî, <i>es- Sünen</i>	6
Ebu Davud, <i>es- Sünen</i>	3
Nesâî, <i>es- Sünen</i>	4
İbn Mâce, <i>es- Sünen</i>	1
Dârimî, <i>es- Sünen</i>	2
Ahmed b. Hanbel, <i>el- Müsned</i>	7
Tayâlisî, <i>el- Müsned</i>	1
İmam Malik, <i>el- Muvatta</i>	-
İbn Ebî Şeybe, <i>el- Musannef</i>	22
Abdurrezzak b. Hemmâm, <i>el- Musannef</i>	2

Hz. Dâvûd’la ilgili rivayetlerin sıhhat durumları hakkında ulaştığımız sonuç şöyledir: Rivayetlerin 23 adedi sahih, 2 adedi hasen, 7 adedi zayıf, 1 rivayetinde mevzû olduğu belirlenmiştir.

SIHHAT BAKIMINDAN	ADET	ORAN
Sahih	23	75.9
Hasen	2	6
Zayıf	7	21.2
Çok Zayıf	-	-
Mevzu	1	3.3
Toplam	33	100

Rivayetlerin muhtevasına dair genel bir bilgi verecek olursak, Hz. Musa ile ilgili rivayetler; onun hayatı, risaleti, İsrailoğulları ile arasında gerçekleşen hadiseler, zühdü ve ahlakî özellikleri gibi konulara ışık tutmaktadır.

Hz. Dâvûd’la ilgili rivayetler ise genel itibariyle onun hayatı, zühdü, ibadetleri, dua ve sözlerine dair bilgiler içerir

Belli konularla ilgili olarak hadis literatüründe dağılmış hadisleri bir araya toplayıp tahrir ve değerlendirmesini yapan bu tür çalışmaların hem hadis bilim dalı hem de çalışanlar açısından pratik faydalar sağladığı kanaatindeyiz. Bu itibarla, bizce özel konulara ilişkin hadislerin tahrir ve değerlendirmesini hedefleyen akademik çalışmaların teşvik edilmesi, faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak b. Hemmâm es- San'ânî** (v. 211/826), *el-Musannef*, Thk. Habîburrahman el- A'zamî, I-XI, Beyrut, 1983.
- Ahmed b. Hanbel** (v. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, Beyrut, 1929.
- , *el-Müsned*, I-L, Thk. Şuayb el-Arnâvut, Adil Mürşit v. dğr., I-L, Beyrut, 1995-2001.
- Ahmed Cevdet Paşa**, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, İstanbul, 1895.
- Arslan**, Sedat, “Hz. Musa İle İlgili Rivayetlerin Tespiti”, Fırat üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2013.
- Arûcî**, Muhammed, “Ulu'l-Azm”, *DİA.*, I-XLIV, İstanbul, 2012.
- Askalânî**, Şihâbu'd-din Ebi'l Fadl İbn Hacer (v. 852/1449), *Fethu'l Bârî bi şerhi'l Buhârî*, I-XVII, Mısır, 1958.
- Aydemir**, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara, 1992.
- Aydınlı**, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 7. bsk., İstanbul, 2013.
- Bâbânzade**, Ahmed Naim; Kamil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, 7. bsk., I-XII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983.
- Beyhakî**, Ebu Bekir Ahmed b. el- Huseyn (v. 458/1065), *Hayâtü'l-Enbiyâ Fî Kubûrihim*, Mansûre, 1993.
- Buhârî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim (v. 256/869), *el-Cami'u's Sahih*, I-VIII, el- Mektebu'l İslamiyye, İstanbul, 1981.
- , *el- Edebu'l Müfred*, Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâru'l- Beşâiri'l- İslamiyye, Beyrut, 1989.
- Çakan**, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, Marmara üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 8. bsk., İstanbul, 2011.
- Çakır**, Furkan, “Kur'an'a Aykırılık Bağlamında Hadis Eleştirilerinin Değerlendirmesi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- Dârimî**, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behram (v. 255/888), *es-Sünen*, Thk. Hüseyin Selim Esed ed- Dârânî, I-IV, Dâru'l- Muğnî, 1. bsk., Riyad, 2000.

- Davudoğlu, Ahmet**, *Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*, I-XI, Düz Kaya Yay., İstanbul, 1978.
- Ebu Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es- Sicistânî el- Ezdî (v. 275/889), *es- Sünen*, I. bsk., Hımıs, 1969.
- Elbanî**, Muhammed Nasûriddin (v. 1420/1999), *Sahîhu'l-Câmû's-sağîr ve ziyâdetüh*, I-II, Beyrut, 1986.
- , *Daîfü'l- Câmû's- sağîr ve ziyâdetüh*, el- Mektebu'l İslamî, Beyrut, 1998.
- , *Da'îfu Süneni Ebî Dâvûd*, Mektebu'l-Me'ârif, 1. bsk., Riyad, 1998.
- , *Daîfu Süneni't- Tirmizî*, el- Mektebu'l- İslamî, Riyad, 1991.
- , *Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-III, Mektebu'l-Me'ârif, 1. bsk., Riyad, 1998.
- , *Sahîhu Süneni İbn Mâce*, Mektebu'l-Me'ârif, Riyad, 1997.
- , *Sahîhu Süneni't- Tirmizî*, Beyrut, 1991.
- , *Silsiletü'l-ehâdisi'd-dâ'ife ve'l-mevdû'a*, I-XIV, Riyad, 1992.
- , *Silsiletü'l-ehâdisi's-sâhiha*, I-VI, Riyad, 2002.
- Elmalılı**, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, Eser Dağıtım, İstanbul, 1971.
- Hakim en- Nisâbü'rî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (v. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihâyn*, I-IV, Daru'l Kitab, Beyrut, 1990.
- Hakim et- Tirmizî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali, (v. 320/932), *Nevâdiru'l-Usul fî ehâdisi'r- rasûl*, Thk. Abdurrahman Umeyre, I-IV, Daru'l-Cîl, 1. bsk., Beyrut, 1992.
- Harman**, Ömer Faruk, "Dâvûd", *DİA*, I-XLIV, İstanbul, 2012.
- , "Musa", *DİA*, I-XLIV, İstanbul, 2012.
- , "On Emir", *DİA*, I-XLIV, İstanbul, 2007.
- Hatib el- Bâğdadî**, Ebu Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (v. 463/1071), *el- Kifâye fî ilmi'r- rivaye*, el- Mektebü'l- İslamiyye, ty., yy..
- Hatipoğlu**, Haydar, *Sünen-i İbni Mâce Şerhi*, I-X, Kahraman Yay., İstanbul, 1983.
- Hemmâm b. Münebbih**, Ebû Ukbe es- San'ânî (v. 132/750), *es- Sahîfetü's-Sahîha*, Beyrut, 1987.
- İbnu'l Cevzî**, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (v. 597/1201), *Kitâbu'l Mevdûat mine'l-ehâdisi'l- merfûat*, thk., Abdurrahman Muhammed Osman, I-III, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1983.

- İbn Ebî Şeybe**, Ebu Bekir Abdullah (v. 235/849), *Kitabu'l- Musannef fi'l- ehâdîsi ve'l- âsâr*, I- VII, thk. Kemal Hût, Riyad, Daru'l- Rüşd, 1989.
- , *eI- Musannef*, I-XXVI, thk. Muhammed Avvâme, Cidde, 2006.
- , *eI- Musannef*, I-XXVI, thk. Nasır b. Abdilaziz, Riyad.
- İbnu'l- Esîr**, Ebu'l- Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş- Şeybânî el- Cezerî (v. 630/1233), el- *Kâmil Fi't-Tarih*, I-XIII , thk. Ebû'l Fida Abdullah el-Kadî, Daru'l Kutûbu'l İlmiye, Beyrut, 1987.
- İbn Hıbbân**(v. 354/965), *Kitabu's- Sikât*, thk. Muhammed Abdulmuid Han, I-X, 1. bsk., Hayrabâd, 1973.
- İbn Hişâm**, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyub el- Hımyerî el- Mısırî (v. 218/833), *es- Sîretü'n- Nebeviyye*, I-II, Mısır, 1955.
- İbn Kesîr**, Ali b. Ebû'l-Kerem eş-Şeybânî (v. 774/1373), *Kısasü'l-Enbiyâ*, Beyrut, 1982.
- İbn Kuteybe**, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed- Dineverî (v. 276/889), *Hadis Müdafası*, Çev. Prof. Dr. M. Hayri Kırbasoğlu, Ankara, 2017.
- İbn Mâce**, Ebu Abdillâh Muhammed Yezid el- Kazvînî (v. 273/887), *es- Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, I-II, Dâru'l- İhyâi'l- Kütübî'l- Arabiyye, yy., 1958.
- İbn Manzur**, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el- Ensarî (v. 731/1311) , *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Daru's- Sadr, Beyrut, ty..
- İbn Sa'd**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd (v. 230/845), *et-Tabakatü'l- Kübra*, I- IX, Beyrut, 1960.
- İbnu's- Salâh**, Ebû Amr Takiyyuddin Osman b. Abdirrahman eş- Şehrizûrî (v. 643/ 1245), *Ulûmu'l- Hadis*, Thk. Nureddin İtr, Şam, 1983.
- Kandemir**, M.Yaşar, *Mevzû Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları , İstanbul, 2011.
- Karabacak**, Mustafa, *Kur'an ve Hadisler Bağlamında Hz. Dâvûd'un Örnekliği*, Aksaray Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aksaray, 2018, Sayı: 5.
- Komisyon**, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, DİB. , Ankara, 2007.
- Komisyon**, *Hadislerle İslam*, I-VII, DİB., Ankara, 2013.
- Köksal**, Asım, *Peygamberler Tarihi*, I-II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
- Malik b. Enes**, (v. 179/792), *el- Muvatta'*, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.

- Mizzî**, Ebu'l- Haccac Cemâlüddîn Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf ez- Zekî (v. 742/ 1341), *Tehzîbu'l- Kemâl fî Esmâi'r- Ricâl*, thk. Beşşâr Avâd Maruf, Müessesetü'r- Risâle, I- XXXV, Beyrut, 1983-1993.
- Müslim**, Ebu'l Huseyn Müslim b. Haccac el- Kureysî (v. 261/875), *el- Câmiu's- Sahîh*, nşr. Muhammed Fuad Abdûlbakî, I-V, Darû'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Nesâî**, Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (v. 303/915), *es- Sünen*, I-VIII, Mısır, 1964.
- Nevevî**, Ebu Zekerriyya Yahya b. Şeref (v. 676/1277), *Şerhu Sahîhi Müslim*, I- XVIII, Daru'l- İhya, Beyrut, h. 1392.
- Nesefî**, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (v. 710/1310), *Medâriku't- Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, I- IV, thk. eş-Şeyh Muhammed Mervan Eşşar, Daru'n- Nefâis, Beyrut, 2006.
- Sabûni**, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, I-III, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2006.
- Sa'lebî**, Ebû İshak Ahmed b. İbrahim (v. 427/1035), *Arâisu'l-Mecalis*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 2000.
- Salih**, Subhi, *Hadis İlimleri ve Istılahları Sözlüğü*, Çev. M. Yaşar Kandemir, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Sayı**, Ali, *Firavun, Hâmân ve Kârûn karşısında Hz. Musa*, İz yay. , İstanbul, 1992.
- Sofuoğlu**, Mehmet, *Sahih-i Buhâri Terceme ve Şerhi*, I-XVI, Kent Basımevi, İstanbul, 1979.
- Suyûtî**, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr (v. 911/1505), *el-Leâlî'l-Mesnûa fî'l ehâdisi'l Mevduâ*, I-II, Dâru'l-Marife, Beyrut, tsz.
- Taberî**, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir (v. 310/922), *Tarihu'l-Ümeme ve'l-Muluk*, Beyrut, tsz.
- , *Camiu'l- Beyân fî Te'vîli Âyi'l- Kur'an*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, I- XXIV, Beyrut, 2000.
- Tayâlisî**, Ebu Dâvûd Süleyman b. Dâvûd (v. 204/ 819), *el- Müsned*, I-IV, Mısır, 1999.
- Tirmizî**, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (v. 279/892), *es- Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Maruf, I-VI, Beyrut, 1996.
- , *Evsâfü'n-Nebî*, Beyrut, 1985.

Uysal, Muhittin, *Tespit ve Yorum Bakımından Hızır'la İlgili Haberler*, Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 10, Konya, 2000.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Peygamber", DİA., I-XXXIV, İstanbul, 2007.

Yaykın, İsa, *Kur'an ve Hadislere Göre Peygamberlerin Özellikleri*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, Erzurum, 2014.

Yıldırım, Enbiyâ, *Hiz. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması Rivayeti*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 13, Sivas, 2009.

Zapsu, Abdürrahim, *Enbiyâ Tarihi*, İstanbul 1948.

Zehebî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1348), *Mizânü'l İtidal fî Nakdi'r- Ricâl*, I-IV, Daru'l- Marife, Beyrut, 1963.

-----, *Tezkiratü'l- Huffâz*, I-IV, Beyrut, 1998.

-----, *Siyeru A'lâmi'n- Nübelâ*, I-XVIII, Kahire, 2000.

ÖZGEÇMİŞ

Fatmanur HALTALI, 1990 yılında Konya’da dünyaya geldi. 2004 yılında Uluırmak İlköğretim Okulu’ndan 2008 yılında Konya İmam Hatip Lisesi’nden mezun oldu. 2012 yılında “Habbab b. Eret’in Hayatı ve Rivayetleri” tezi ile Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni bitirdi. 2012’ den beri MEB’ da İhl Meslek Dersleri Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk annesidir.

